

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่
ในจังหวัดนนทบุรี

THE SANGHA'S PARTICIPATION IN WELL-BEINGS PROMOTION
FOR LIQUOR AND CIGARETTE REDUCTION IN
NONTABURI PROVINCE

พระมหาสวัสดิ์ จิตวณโณ (อินกอง)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๓

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่
ในจังหวัดนนทบุรี

พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณฺโณ (อินกอง)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Sangha's Participation in Well-Beings Promotion for Liquor
and Cigarette Reduction in Nontaburi Province

Phra Maha Sawat Thitawaṅṅo (Ingong)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2020

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์
เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุรณ์ วัฑฒิกโร, รศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

(พระสุธีวีรบัณฑิต, รศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.อภัย สติมัน)

กรรมการ

(อ.ดร.สุภัทรชัย สีสะไบ)

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาภคญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหาภคญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

พระมหาสวัสดิ์ จิตตมโน

(พระมหาสวัสดิ์ จิตตมโน)

- ชื่อสารนิพนธ์** : การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี
- ผู้วิจัย** : พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณโณ (อินกอง)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์**
- : พระอุดมสิทธินายก, ผศ. ดร., ป.ธ. ๙, พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
 - : พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ผศ. ดร., ป.ธ. ๖, พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๓

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการสำรวจจากแบบสอบถาม ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับที่ ๐.๘๔๕ กับกลุ่มตัวอย่าง คือพระสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่า (t-test) ค่า (F-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวและทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๘ รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$ S.D. = ๐.๔๘) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับ มากทุกด้าน

๒. ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ การศึกษาทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุข

ภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางบาลี และทางการศึกษาทางสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี พบว่า (๑) พระสงฆ์ขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางนโยบายและแผนงาน โครงการ จัดกิจกรรม (๒) พระสงฆ์ขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบุหรี่ใน มีการร่วมกับภาคีเครือข่าย (๓) พระสงฆ์ขาดการมีส่วนร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ จัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนถึงโทษภัยของปัญหาเหล้า บุหรี่ ในชุมชน ข้อเสนอแนะ คือ (๑) พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางนโยบาย และแผนงาน โครงการ จัดกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาร่วมสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และสนองความต้องการของชุมชน (๒) พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบุหรี่ใน มีการร่วมกับภาคีเครือข่าย อาทิเช่น สาธารณสุขจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในการให้คำปรึกษา การให้กำลังใจ การดูแลสุขภาพทั้งทางกายและทางใจ แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่ติดเหล้า และบุหรี่ (๓) พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ จัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนถึงโทษภัยของปัญหาเหล้า บุหรี่ ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

Thesis Title : Sangha’s Participation in Well-Beings Promotion for Liquor and Cigarette Reduction in Nontaburi Province.

Researcher : Phra Maha Sawat Thitawanno (Ingong)

Degree : Master of Buddhism (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee

: PhraUdomsittinayok, Asst. Prof. Dr., Pali IX,
B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management),
Ph.D. (Buddhist Management)

: Phramaha Krisada Kittisobhano, Asst. Prof. Dr., Pali VI,
B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management),
Ph.D. (Buddhist Management)

Date of Graduation : December 23, 2020

ABSTRACT

Objectives of this research were: 1. To study the Sangha’s participation in well-beings promotion for liquor and cigarette reduction in Nontaburi Province, 2. To compare the Sangha’s participation in well-beings promotion for liquor and cigarette reduction in Nontaburi Province, classified by personal factors and 3. To study the problems, obstacles and recommendations for Sangha’s participation in well-beings promotion for liquor and cigarette reduction in Nontaburi Province.

Methodology was the mixed methods: The quantitative research by survey method, data were collected by questionnaires with the confidence value at 0.937 from samples who were monks in Nontaburi Province by stratified sampling and analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test and F-test, one way ANOVA and analyzed the differences between the means of the paired variables by the Least Significant Difference, LSD. The qualitative research, data were collected from 8 key informants by in-depth-interviewing and analyzed by systematic content descriptive interpretation

Findings were as follows:

1. The monks' opinions on the Sangha's participation in well-beings promotion for liquor and cigarette reduction in Nontaburi Province, by overall were at high level ($\bar{X} = 3.91$ S.D. = 0.48) and every aspect of participation was at high levels

2. The results of hypothesis testing were found that the monks with different ages, rain retreats, positions, Dhamma education levels did not have different opinions on the Sangha's participation in well-beings promotion for liquor and cigarette reduction in Nontaburi Province, rejecting the set hypothesis. The monks with different Pali and formal educational levels had different opinions on the Sangha's participation in well-beings promotion for liquor and cigarette reduction in Nontaburi Province at the statistically significant level of 0.05, accepting the set hypothesis

3. Problems and obstacles of the Sangha's participation in well-beings promotion for liquor and cigarette reduction in Nontaburi Province were found that 1) monks did not participate in decision making on the planning, policy layout, projects and operational planning for the activities, 2) the monks lacked the participation with the social networks in well-beings promotion for liquor and cigarette reduction, 3) the monks did not have participation with the government agencies in training and providing knowledge and understanding of hazards and wickedness of liquor and cigarette in the communities.

Recommendations: 1. Monks should get involved with decision making on policy, plan, projects and activities mapping to eradicate the community problems and to create new things useful to the communities that were responsive to the needs of the communities, 2. Monks should participate in well-beings promotion to reduce liquor and cigarette with the social networks, such as Provincial Public Health, Local Administrative Organizations to give advices, encouragement and caring for physical and mental well-beings of those who were liquor and cigarette addicts, 3. Monks should participate with the state agencies to train providing knowledge and understanding of the hazards and wickedness of liquor and cigarette in the communities continuously.

กิตติกรรมประกาศ

การทำสารนิพนธ์เป็นสิ่งที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจำเป็นต้องค้นคว้าหาความรู้จากตำรา หนังสือ เอกสารต่างๆ เป็นจำนวนมาก และต้องมีคณะกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์คอยให้การชี้แนะ แก้ไข เพื่อให้การทำสารนิพนธ์บรรลุเป้าหมายสูงสุดที่วางไว้ และสารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความรู้จาก พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และกรรมการสอบสารนิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ มาโดยตลอด จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระเมธาวิเชียรสร, รศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร. พระมหานิกธ ฐานุตโตโร, ดร. และ รศ.ดร.อำนาจ บัวศิริ ผศ.ดร.ประเสริฐ ธิลาว ที่ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือในการทำสารนิพนธ์มาโดยตลอด พระเดชพระคุณพระราชนันทมูณี (ไสว สุขวโร ป.ธ.๔) เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ พระอารามหลวง ที่ได้เมตตา เอื้อเฟื้อข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์

อีกทั้งครูอุปฌาย์อาจารย์ที่คอยอบรมสอนสั่ง และเพื่อนสหธรรมิกที่ดี นิสิตร่วมรุ่น การศึกษามหาบัณฑิต ปริญญาโทสาขาการจัดการเชิงพุทธรุ่นที่ ๑๒

สุดท้ายของความสำเร็จในครั้งนี้ คงไม่มีสิ่งใดเทียบเท่าพระคุณของบิดา มารดา ผู้ซึ่งให้กำเนิด ให้การเลี้ยงดู ให้ความรู้ ให้ความคิด ให้การศึกษาให้อภัย และทุกสิ่งทุกอย่างแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณโณ (อินกอง)

๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญแผนภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๖
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	๘
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระสงฆ์	๑๙
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเหล่าและบุหรี	๒๘
๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะ	๓๔
๒.๕ พระพุทธศาสนากับแนวคิดด้านสุขภาวะ	๔๑
๒.๖ หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคม	๕๐
๒.๗ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย	๗๙
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๐
๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๐๐

สารบัญ (ต่อ)

	เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓	วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐๒
	๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๐๒
	๓.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ	๑๐๓
	๓.๓ การวิจัยเชิงคุณภาพ	๑๐๘
บทที่ ๔	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๑
	๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๑๒
	๔.๒ ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ใน การเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ๔ ด้าน	๑๑๖
	๔.๓ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ข้อที่ ๑-๖	๑๒๕
	๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ	๑๔๑
	๔.๕ ผลการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๔๔
	๔.๖ องค์กรความรู้	๑๔๙
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๕๖
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๕๗
	๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๕๙
	๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๖๔
บรรณานุกรม		๑๖๖
ภาคผนวก		๑๗๗
	ภาคผนวก ก แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๗๘
	ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือ	๑๘๙
	ภาคผนวก ค ผลการหาค่าความสอดคล้อง (IOC) และค่า CVI	๑๙๕
	ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบ ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Try out)	๒๐๐
	ภาคผนวก จ ค่าสัมประสิทธิ์ อัลฟา (Alpha coefficient)	๒๐๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาคผนวก ฉ หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๒๐๕
ภาคผนวก ช หนังสือขอความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์การวิจัย	๒๐๗
ภาคผนวก ซ ภาพการเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์	๒๑๖
ประวัติผู้วิจัย	๒๒๑

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	๑๕
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระสงฆ์	๒๖
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเหล่าและบุหรี	๓๒
๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะ	๔๐
๒.๕ พระพุทธศาสนากับแนวคิดด้านสุขภาวะ	๔๙
๒.๖ หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคม	๗๕
๒.๗ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย	๘๐
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๕
๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างของพระสงฆ์ในแต่ละวัดของจังหวัด นนทบุรี จำแนกตามอำเภอ	๑๐๔
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๑๓
๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการ เสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล่าบุหรีในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม	๑๑๖
๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านสุขภาวะทางกาย	๑๑๗
๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านสุขภาวะทางอารมณ์	๑๑๙
๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านสุขภาวะทางสังคม	๑๒๑
๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านสุขภาวะทางปัญญา	๑๒๓
๔.๗ เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์มีอายุที่ต่างกัน มีความ คิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อ ลดเหล่าบุหรีในจังหวัดนนทบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลของ พระสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ	๑๒๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๘	ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม	๑๒๗
๔.๙	ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ ด้านสุขภาวะทางอารมณ์	๑๒๘
๔.๑๐	ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ ด้านสุขภาวะทางสังคม	๑๒๙
๔.๑๑	ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ ด้านสุขภาวะทางปัญญา	๑๓๐
๔.๑๒	เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามพรรษา	๑๓๑
๔.๑๓	เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์	๑๓๓
๔.๑๔	เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม	๑๓๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๕	เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี	๑๓๖
๔.๑๖	เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษาสายสามัญที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามการศึกษาทางสามัญ	๑๓๗
๔.๑๗	ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามการศึกษาทางสามัญ โดยภาพรวม	๑๓๙
๔.๑๘	ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ในด้านสุขภาวะทางกาย จำแนกตามการศึกษาทางสามัญ	๑๔๐
๔.๑๙	ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ตามสมมุติฐานที่ ๑-๖	๑๔๑
๔.๒๐	แสดงแสดงความคิดเห็นด้านปัญหา อุปสรรค	๑๔๓
๔.๒๑	แสดงความคิดเห็นด้านข้อเสนอแนะ	๑๔๕

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๐๑
๔.๑	องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๕๒
๔.๒	องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์งานวิจัย	๑๕๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในสารนิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ ส่วนคัมภีร์ภาษาไทย ใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การอ้างอิงพระไตรปิฎก จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (บาลี) ๙/๒๗๖/๙๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สीलขันธวรรคปาลี ภาษาบาลี เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๗ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม (ถ้ามี)/เช่น ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๗๖/๒๔๐ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงคฺลวิสาสินี สीलขันธวรรคอรรถกถา ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๒๔๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

๑. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำย่อ		พระวินัยปิฎก	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มท. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์		(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวารวรรค		(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป็นณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมป็นณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริป็นณาสก์ (ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นินทานวรรค (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยประกอบด้วยสถาบันหลักที่สำคัญ คือสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยโดยเฉพาะ สถาบันพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิต การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้นำทางจิตใจของชาวบ้านและสังคมเป็นที่เคารพนับถือบูชา “เมื่อชาวบ้านมีความทุกข์เดือดร้อนไม่สบายใจก็จะมาขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์ เมื่อมีกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เช่น ขุดบ่อน้ำสร้างโรงเรียน ทำถนนสร้างสะพาน พระสงฆ์ก็จะมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนทุกครั้ง^๑ “พระพุทธศาสนา” ถือได้ว่าเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไทย รวมทั้งมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุข ความมั่นคงแก่ประเทศชาติอย่างยั่งยืน โดยมี “พระสงฆ์” เป็นกลจักรสำคัญในการเผยแผ่และถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม^๒ ในชุมชนแต่ละชุมชนจะมีวัดเป็นศูนย์กลาง ความสัมพันธ์ระหว่างวัด พระสงฆ์และประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิด วัดจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล และทางสังคมซึ่งเป็นส่วนประกอบที่จะขาดเสียมิได้^๓

พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับถือว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้ รู้จักทรัพยากรและแรงงานมาใช้อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด^๔ พระสงฆ์ถือเป็นสื่อกลางในการนำหลักธรรมคำสั่งสอน เผยแพร่ให้แก่ประชาชน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางร่วมกับชุมชนและท้องถิ่น อีกหนึ่งบทบาทของพระสงฆ์ คือ “นักพัฒนา”

^๑ พระไพศาล วิสาโล, *อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๗๒-๗๓.

^๒ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *เอกสาร โครงการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*, คำนำ.

^๓ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), *สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^๔ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, *ศาสนากับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : พาสีโก, ๒๕๒๔), หน้า ๖๓.

ที่มุ่งเน้นการให้วัดเป็นศูนย์กลางสร้างสังคมสุขภาวะที่ดีให้แก่ชุมชน^๕ พระสงฆ์จึงเป็นสัญลักษณ์ของ พุทธศาสนาและเป็นที่เคารพของพุทธศาสนิกชนตลอดมา ซึ่งเป็นกลุ่มของสังคมที่มีข้อปฏิบัติ ที่เคร่งครัดกว่าคนในสังคมอื่นๆ หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการของชุมชน เนื่องจากพระสงฆ์ได้รับการยกขึ้นเป็นองค์กรชั้นพิเศษในกลุ่มชุมชนทั่วไป และอาจมองได้ว่าเป็นเทว บุคคลในชุมชน แม้กลุ่มชุมชนศาสนาอื่น ยังให้ความนับถือ เนื่องจากเห็นข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ที่ ได้ให้กับสังคมต่างๆ พระสงฆ์ ได้มีการสืบทอดการปฏิบัติต่อๆ กันมาแม้จะเป็นเวลานานถึงสองพันกว่า ปีแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงปฏิบัติสม่ำเสมอ ในกิจต่างๆ ที่ควรปฏิบัติ กอปรกับยังได้ช่วยจรรโลงสังคมให้มีความสงบ รู้จักสร้างคุณดี ละความชั่วรู้จักความพอดีพองาม รู้จักแนวทางในการดำเนินชีวิต และที่สำคัญที่สุดคือ ให้สังคมรู้จักคำว่าให้อภัยแก่กันและกัน สืบมาถึงปัจจุบัน สังคมไทยและสังคมโลกต่างก็มีแนวทางพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำและปฏิบัตินำสังคมตลอดเรื่อยมา^๖

สุขภาวะนั้นมีความหมายที่กว้างขวาง ซึ่งรวมทั้งเรื่องของสุขภาวะทางกาย (Physical Health) สุขภาวะทางจิต (Psychological Health) สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (Soul Health) สุขภาวะทางสังคม (Environment and Public Health) และในการสร้างความเข้าใจ ทั้งในด้าน ความหมาย องค์ประกอบ บริบทต่างๆ แนวปฏิบัติและนโยบายที่เกี่ยวข้องให้แก่ประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงจำเป็นต้องอาศัยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เป็นการสื่อสารที่ต้องผ่าน กระบวนการต่างๆ ทั้งในด้านการศึกษา การอบรม การบริหารจัดการองค์การสื่อสาร การปกครอง ตลอดจนการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆ อย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง พระราชบัญญัติ สุขภาพแห่งชาติ ๒๕๕๐ ให้นิยามคำว่า “สุขภาพ” ได้เป็น ๕ มิติ คือ ๑) สุขภาวะทางกาย (Physical Health) หมายถึง สภาวะทางด้านสรีระภาพของบุคคล ผลกระทบต่อสุขภาพ อันเนื่องมาจาก พฤติกรรม เช่น การสูบบุหรี่ กิจกรรมทางกาย การดื่มสุรา การรับประทานอาหาร และพฤติกรรมทาง เพศ ล้วนอาจเป็นสาเหตุของปัญหาสุขภาพทางกาย ๒) สุขภาวะทางอารมณ์ (Emotional Health) หมายถึง สภาวะทางจิตใจของบุคคลซึ่งมีผลมาจากปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเครียดในชีวิต และวิธีการ ตอบสนองของบุคคลนั้น ต่อปัจจัยดังกล่าว รวมทั้งความสามารถและโอกาสในการใช้เวลาส่วนตัว เพื่อความเพลิดเพลินและผ่อนคลายความเครียด ๓) สุขภาวะทางสังคม (Social Health) หมายถึง ความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น อันได้แก่ สมาชิกในครอบครัว เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงานและเพื่อน บ้าน ทั้งนี้ มีการแสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนของสังคม มีส่วนสำคัญในการช่วยให้ร่างกาย สามารถฟื้น ตัวจากโรคร้ายไข้เจ็บได้เร็วขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยลดผลกระทบของความเครียดที่มีต่อสุขภาวะทางกาย

^๕ กรุงเทพมหานคร, วัด-พระสงฆ์ ศูนย์กลางพัฒนา ยกระดับสุขภาวะชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.bangkokbiznews.com> [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓]

^๖ พระมหาภุชญา นันทเพชร, “ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม), (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

และทางอารมณ์รวมทั้ง ช่วยลดอัตราการเจ็บป่วยและอัตราตายด้วย สำหรับพื้นฐานทางสังคมนั้น จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมหรือวิถีการดำรงชีวิตของบุคคลนั้น ๔) สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (Spiritual Health) หมายถึง สภาวะการมี Spirit ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งรวมทางถึงการตั้งวัตถุประสงค์ในชีวิต ความสามารถในการให้และรับความรัก ความรู้สึกในการเสียสละและปรารถนาดีต่อผู้อื่น สำหรับในคนบางกลุ่ม ศาสนาอาจเป็นองค์ประกอบกลางที่สำคัญของโปรแกรมด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณได้ และ ๕) สุขภาวะด้านปัญญา (Intellectual Health) มีความสัมพันธ์กับการประสบความสำเร็จในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นได้จากการทำงาน การเรียน การบริการในชุมชน งานอดิเรก หรือการทุ่มเวลาให้กับงานด้านวัฒนธรรมสุขภาวะทางปัญญานี้จะแสดงถึงผลกระทบต่อสุขภาพในองค์รวมโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับวิถีการดำรงชีวิต เพื่อสุขภาพที่ดี การว่างงานกับการเกิดโรคสภาวะทางเศรษฐกิจสังคมกับการใช้บริการทางการแพทย์ และความภาคภูมิใจหรือความสำเร็จในชีวิต^๗

องค์การอนามัยโลก (WHO) รายงานว่าประชากรไทยติดอันดับ ๕ ของโลกในสถิติการดื่มสุราและมีสิ่งหอมควันมากถึง ๑๑.๕ ล้านคน พบว่าตลาดเป็นแหล่งรับควันบุหรี่มือสองมากที่สุด รองลงมาจากบ้านและที่ทำงาน ปัจจุบันประเทศไทยมีการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นอันดับที่ ๔๐ ของโลก โดยเฉพาะเหล้ากลั่นดื่มมากเป็นอันดับ ๕ ของโลก โดยมีปริมาณ ๑๓.๔๙ ลิตร/คน/ปี จากข้อมูลสำนักโรคบาดวิทยา กรมควบคุมโรค เมื่อปี ๑๕๕๔ พบว่าผู้บาดเจ็บรุนแรงจากอุบัติเหตุจราจร จำนวน ๘๐,๙๖๒ ราย โดยผู้บาดเจ็บ ๑ ใน ๓ มีการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ร่วมด้วย และคดีทำร้ายร่างกาย ๑๕,๗๑๔ ราย พบว่ามีการดื่มแอลกอฮอล์ถึงร้อยละ ๔๕ ด้านการสูบบุหรี่ยังคงเป็นปัญหาที่สำคัญของประเทศ โดยภาพรวมสถานการณ์การบริโภคยาสูบในประเทศไทย จากข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ พบว่า อัตราการบริโภคยาสูบปัจจุบันชนิดมีควันของประชากรไทยอายุ ๑๕ ปีขึ้นไปอยู่ที่ร้อยละ ๒๑.๔๐ (๑๑.๕ ล้านคน) เพิ่มขึ้นจากสองปีที่ผ่านมา คือในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ร้อยละ ๒๐.๗๐ (๑๐.๙๑ ล้านคน) และผลสำรวจการได้รับควันบุหรี่มือสองในช่วง ๓๐ วันก่อน ของประชากรนอกเขตเทศบาล ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ยังพบว่า ตลาดสด/นัด เป็นสถานที่ที่ประชาชนได้รับควันบุหรี่มือสองมากที่สุด ร้อยละ ๖๙ รองลงมาเป็นที่บ้าน และสถานที่ทำงาน ร้อยละ ๔๑.๔ และ ๓๕.๒ ตามลำดับ^๘

จังหวัดนนทบุรีเป็นพื้นที่ปริมณฑลที่ถูกออกแบบให้เป็นเมืองรองรับการขยายตัวและการเจริญเติบโตของกรุงเทพมหานคร และในปัจจุบันจังหวัดนนทบุรีมีอัตราการขยายตัวของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ภาวะสังคมของจังหวัดนนทบุรีอยู่ในลักษณะ “สังคมเมือง” เนื่องจากมีการขยายตัวของ

^๗ กรรณช ลิ้มสมมุติ, “การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนอำเภอตรอน จังหวัดอุดรดิตถ์”, วารสารสมาคมเวชศาสตร์ป้องกันแห่งประเทศไทย, ปีที่ ๒ (๒๕๕๘) : ๑๕๓-๑๖๑.

^๘ ไทยรัฐออนไลน์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.thairath.co.th/content> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

อาคารบ้านเรือนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านจัดสรรและคอนโดมิเนียม ระบบเศรษฐกิจของจังหวัด โดยเฉพาะภาคการอุปโภคบริโภคและการขายปลีกขยายตัวอย่างรวดเร็วและเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ ในขณะเดียวกัน จังหวัดนนทบุรีก็เป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาจากการขยายตัวของเมือง อาทิ ปัญหาการจราจรติดขัด น้ำเสีย ปริมาณขยะที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาพื้นที่เมืองขยายตัวรุกพื้นที่ชุมชนดั้งเดิม รวมถึงปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด เป็นต้น โดยข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติยังแสดงให้เห็นข้อมูลทางด้านสุขภาพและสาธารณสุขที่สำคัญ อาทิ จังหวัดมีสัดส่วนคนดื่มสุราเป็นอันดับที่ ๓ ของประเทศแต่มีคนสูบบุหรี่น้อยที่สุดในประเทศ^๙ จังหวัดนนทบุรี แบ่งการปกครองออกเป็น ๖ อำเภอ ๕๒ ตำบล ๓๒๙ หมู่บ้าน มีประชากรทั้งหมด ๑,๐๕๒,๕๙๒ คน ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธจึงมีวัดและสำนักสงฆ์กระจายอยู่ทั่วจังหวัดและตามริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งมีวัด จำนวน ๑๙๑ แห่ง (พระอารามหลวง ๔ แห่ง) แบ่งเป็นวัดสังกัดมหานิกายจำนวน ๑๘๓ วัด แบ่งเป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ๗ วัด มีพระภิกษุ ๓,๗๑๓ รูป สามเณร ๔๔๖ รูป การปกครองคณะสงฆ์ยึดตามเขตการปกครองของบ้านเมืองและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายเถรสมาคมเป็นหลักการปกครองคณะสงฆ์ มีผู้บริหารคณะสงฆ์ภายในวัด คือ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาสวัด รองลงมาตามลำดับ^{๑๐}

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับผู้วิจัยเป็นพระสงฆ์ที่มีสังกัดในคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี จึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาสุขภาวะทางสังคม ซึ่งช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการพัฒนาคนในชุมชน สังคมและประเทศชาติอย่างมั่นคง ดังนั้นจึงมีประเด็นที่น่าสนใจว่าพระสงฆ์ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดนนทบุรี มีส่วนร่วมอย่างไรในการส่งเสริมพัฒนาสุขภาวะทางสังคม และได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมใดเพื่อการส่งเสริมพัฒนาสุขภาวะทางสังคม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนในการพัฒนาสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการพัฒนาคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป

^๙ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรี ปี ๒๕๖๑, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://1ab.in/CwX> [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓]

^{๑๐} พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทธิชัยพงศ์), “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ตามปัจจัยส่วนบุคคล แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

๑.๒.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาในการวิจัยไว้ ดังนี้ คือการศึกษาเอกสาร และตำรา ด้านแนวคิดทฤษฎีของการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะ ๔ ด้าน คือ ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ๓) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ๔) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ในแต่ละวัดของจังหวัดนนทบุรีใน จำนวน ๒๕๐ รูป โดยผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร ยามาเน่^{๑๑} โดยกำหนดการเก็บข้อมูลด้วยการแจกแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ โดยสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured

^{๑๑} Yamane M., “Stategies for teaching research for fonder bias western”. *Journal of Nursing Research*, (1973): 125.

Interview) เพื่อเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทำการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพภาคสนาม ตามกรอบคำถามในแบบสัมภาษณ์ที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้ากับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่เป็นพระสงฆ์ที่อยู่ในจังหวัดจันทนันทบุรีและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยในจังหวัดจันทนันทบุรี จำนวน ๘ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะพระสงฆ์ที่มีสังกัดวัดที่อยู่ในจังหวัดจันทนันทบุรี

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ใช้ระยะเวลาตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ รวมเป็นระยะเวลา ๑๐ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ต่างกัน มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางบาลีต่างกัน มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๖ พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางสามัญต่างกัน มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การมีส่วนร่วม หมายถึง ความเห็นพ้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน โดยกลุ่มหรือในนามกลุ่มนั้น เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หมายถึง เมื่อมีการประชุมปรึกษาหารือเรียบร้อยแล้ว ต่อมาจะต้องร่วมกันตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ หมายถึง การเข้าร่วมในการดำเนินงานตามโครงการต่างๆ เช่น ร่วมออกแรง ร่วมบริจาคทรัพย์ เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล หมายถึง เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้วได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจตราดูแล รักษาและประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ หมายถึง การได้รับผลประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา การรับความรู้แนวความคิดและการช่วยเหลือด้านต่างๆ มากขึ้น เป็นต้น

การเสริมสร้างสุขภาวะ หมายถึง การดำรงชีพของบุคคลอย่างมีความสุขทั้งกาย และ จิต แข็งแรง มีความสุขอยู่ในสังคม โลกในปัจจุบัน เป็นต้น

สุขภาวะทางกาย หมายถึง การที่มีสุขภาพทางกายดี มีปัจจัยสี่พอเพียงแก่การดำเนินชีวิต มีสวัสดิภาพในชีวิต ตลอดจนอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นต้น

สุขภาวะอารมณ์ หมายถึง การที่มีจิตปราศจากความทุกข์ ไม่เครียด มีอารมณ์ในเชิงบวก เช่น มีความเมตตา มีความผาสุก ไม่มีความบีบคั้นทางจิตใจ เป็นต้น

สุขภาวะทางสังคม หมายถึง ความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น อย่างกลมกลืนและราบรื่น และเป็นสุข ประกอบไปด้วยมิตรจิตต่อกัน เป็นต้น

สุขภาวะทางปัญญา หมายถึง การที่มีความรู้และความคิดที่ดีงานและถูกต้อง มีความรู้จักนึกคิด และมีความสามารถในการดำเนินการต่างๆ ให้สำเร็จได้ด้วยปัญญาของตนเอง เป็นต้น

พระสงฆ์ หมายถึง หมู่พระภิกษุผู้เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่อุปสมบทอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา

เหล้า หมายถึง เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่ได้จากการต้มกลั่น หรือการหมัก

บุหรี หมายถึง ยาสูบที่เป็นบุหรีของที่ผลิตจากโรงงาน บุหรีขาวมีก้นกรอง ที่มีลักษณะเป็นทรงกระบอกม้วนห่อด้วยกระดาษกรอ

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรีในจังหวัดนนทบุรี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลของการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรีในจังหวัดนนทบุรี ตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรีในจังหวัดนนทบุรี

๑.๗.๔ ผลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี ในจังหวัดนนทบุรีต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล่าบุหรีในจังหวัดนนทบุรี” ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาโดยเชื่อมโยงกับการวิจัย และนำไปสู่กรอบแนวคิดการวิจัยโดยมีรายละเอียดที่จะนำเสนอตามลำดับดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระสงฆ์
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเหล่าและบุหรี
- ๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะ
- ๒.๕ พระพุทธศาสนากับแนวคิดด้านสุขภาวะ
- ๒.๖ หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคม
- ๒.๗ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม จากเอกสารและบทความทางวิชาการที่หลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกเพื่อนำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายการมีส่วนร่วม

นักวิชาการและนักการศึกษาหลายๆ ท่าน ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วม (Participation) ไว้หลายประการ ซึ่งมีความหมายกว้างและใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน ดังมีรายละเอียดที่จะนำมาเสนอดังนี้

การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ให้ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นส่วนบุคคล หรือกลุ่มต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมในการดำเนินงาน ตั้งแต่ขั้นตอน การร่วมกันคิด การวางแผน การลงมือปฏิบัติงาน การแบ่งปันผลประโยชน์ การร่วมกันติดตามผล และการประเมินผลการดำเนินงานใน

กิจกรรมนั้นๆ^๑ การมีส่วนร่วมยังหมายถึง ประชาชนทุกคนจากทุกภาคส่วนของประเทศได้รับจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีส่วนร่วมในการตัดสินใจตั้งแต่การกำหนดนโยบาย วางแผนงาน และการดำเนินโครงการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขและคุณภาพชีวิตต่อมวลมนุษยชาติในสังคมโลก^๒ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมยังมีลักษณะ ๒ ประการ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่การรวมกันคิดค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

๒) การมีส่วนร่วมทางการเมือง^๓

การมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนตัดสินใจ เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชนนั้น กระทำได้ในหลายระดับ และได้มีนักวิชาการหลายท่านจัดแบ่งระดับการมีส่วนร่วมเอาไว้หลายๆ แบบ ในที่นี้ จะขอจัดแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนเอาไว้ ๓ ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุดดังนี้

ก) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร

ข) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต/ผู้ร่วมแสดง

ค) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย การมีส่วนร่วมในแต่ละระดับนี้จะเรียกชื่อประเภทของกิจกรรมและเงื่อนไขต่างๆ แตกต่างกันไป^๔ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปแล้วหมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่ก็ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินการด้วย เช่น การจัดองค์กรการกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น และการตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์และการ ประเมินผล ซึ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้

^๑ กฤษณะชัย ลี้มบุญแดง, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการควบคุมอาชญากรรมด้านยาเสพติดและการพนันในจังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗.

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔*, (กรุงเทพมหานคร : สุทรไพศาล, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔.

^๓ ปาริชาติ วลัยเสถียร, *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๘.

^๔ กาญจนา แก้วเทพ, *สื่อเพื่อชุมชน, การประเมินผลองค์ความรู้, การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย ๓ ส่วนคือ ริเริ่มตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานความร่วมมือ

๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits)

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมิน (Evaluation)^๕

การมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุก ขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมเข้าร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ ผู้มีส่วนได้เสียต้องการที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มาก ขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วม ทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน^๖ การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และรับผิดชอบ^๗ และการมีส่วนร่วมเป็นการที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน ทำประโยชน์ในเรื่องต่างๆ หรือกิจกรรมต่างๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจหรือกระบวนการบริหาร^๘

หลักการของการมีส่วนร่วม

(๑) เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหา กล่าวคือเน้นบทบาทของประชาชนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง ชุมชนเป็นเจ้าของเรื่อง เจ้าของโครงการเพื่อให้ชุมชนมีบทบาทแก้ไขปัญหาด้วยพลังความรู้ความสามารถของตนเองมากขึ้น หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ให้การสนับสนุนเรื่องเทคนิควิชาการ ความรู้ ตลอดจนงบประมาณสมทบ

(๒) พัฒนาขีดความสามารถและสร้างพลังกลุ่มของชุมชนให้เข้มแข็ง ช่วยให้เขาคิดไม่ใช่คิดให้เขา และช่วยให้เขาทำ ไม่ใช่ทำให้เขา ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มหรือองค์กรเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการพึ่งตนเองได้

^๕ Cohen, J. M. & Uphoff, N. T., *Effective behavior in organizations*, (New York: Richard D. Irwin), 1980). pp. 7 - 9

^๖ วันรักษ์ มิ่งมณี นาคิน, *การพัฒนาชนบทไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐.

^๗ สุรินทร์ สุริยวงศ์, “การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ*, (เชียงใหม่ : สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐.

^๘ เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, *ความขัดแย้ง: การบริหารเพื่อสร้างสรรค์*, (กรุงเทพมหานคร : ต้นอ่อนแถมมี, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๒-๑๘๓.

(ก) พัฒนาระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมจากชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ การเสนอแนะ การวิจารณ์ การตรวจสอบอย่างเปิดเผย โปร่งใส ช่วยคิด แนะนำ ปรับปรุง เช่น การมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานรัฐกับองค์กรประชาชน และการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เป็นต้น

(ข) การมีหุ้นส่วนในกระบวนการพัฒนาและการทำงานร่วมกันโดยผนึกกำลังความรู้ ความสามารถและความรับผิดชอบร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ การแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับภาคและระดับท้องถิ่นรวมถึง องค์กรเอกชนและประชาชนผู้ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม

(ค) การดำเนินโครงการและจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น การสร้างผลงานและการติดตาม ตรวจสอบ ประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพของโครงการ เช่น ใช้งบประมาณน้อยแต่ได้ผลงานมาก ไม่มีการ สูญเปล่า ทำได้อย่างประหยัด ใช้ทรัพยากรบุคคลน้อย คุ่มค่า และที่สำคัญคือแก้ไขปัญหาร่วมกับ ชุมชนได้^๙ การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้า ร่วม การตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมี อิสรภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและ การเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรก จนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ^{๑๐}

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของบุคคลจะมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นการพิจารณาที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขพื้นฐานการมีส่วนร่วมว่า จะต้อง มีอิสรภาพ มีความเสมอภาค และมีความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้การมีส่วนร่วมดำเนินไป ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสำหรับลักษณะการมีส่วนร่วมของบุคคลโดยทั่วไปแล้ว ยังมีปัจจัยอีก หลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม อาชีพและรายได้ เป็นต้น

๒.๑.๒ ขั้นตอนหรือประเภทของการมีส่วนร่วม

ลักษณะที่สำคัญของการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของกระบวนการที่ครบถ้วน ตั้งแต่เริ่มต้นจน สิ้นสุดการดำเนินการ ซึ่งมีขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ๔ ขั้นตอนหลักๆ ดังนี้

(๑) มีส่วนร่วมในการคิด ศึกษา และค้นคว้า หาปัญหาและสาเหตุของปัญหาตลอดจน ความต้องการของชุมชน

^๙ สมนึก ปัญญาสิงห์, การทำงานแบบมีส่วนร่วม, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

^{๑๐} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง, (กรุงเทพมหานคร : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

(๒) มีส่วนร่วมในการวางนโยบาย หรือแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม เพื่อลดและแก้ไข ปัญหา

(๓) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหาร ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

(๔) มีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตาม และประเมินผลการทำงาน

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม เป็นขอบเขตของการมีส่วนร่วมที่สำคัญ ๖ แบบ คือ

(๑) การวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชนหรือของกลุ่ม

(๒) การกำหนดแนวทางการดำเนินการให้บรรลุในการแก้ปัญหา

(๓) การระดมทรัพยากรทั้งในและนอกชุมชน

(๔) การปฏิบัติตามแบบที่กำหนดไว้

(๕) การควบคุมติดตามและประเมินผล

(๖) การจัดสรรประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างยุติธรรม

นอกจากนี้ยังมีขั้นตอนแยกย่อยอีกดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน

๒. การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร

๓. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดย แบ่งเป็น ๓ กรณี

แล้วแต่กิจกรรมในตนเองอยู่ในขั้นตอนใดต่อไปนี่

๓.๑ ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ

๓.๒ ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ

๓.๓ ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ

๔. การมีส่วนร่วมทำ คือร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด

๕. การมีส่วนร่วมสนับสนุน คืออาจไม่มีโอกาสร่วมทำ แต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือ ในด้านอื่นๆ

นอกจากนี้ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วม ตามแนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้ แบ่งไว้ดังนี้

๑. ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา

๒. ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร

๒.๑ ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลัง

๒.๒ วางแผนแก้ไขปัญหาเป็นเรื่องๆ

๒.๓ ร่วมระดมความคิด ถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อ

แก้ไขปัญหาที่วางแผนนั้น

๒.๔ ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้

๒.๕ ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ

๒.๖ ร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน

๒.๗ ร่วมรับผลประโยชน์/หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้นพิจารณาได้หลายรูปแบบ แต่ลักษณะโดยรวม ได้แก่ มีลักษณะการมีส่วนร่วมวางแผน การตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการจัดการขององค์การ การปฏิบัติหรือดำเนินงาน การบริหาร และการประเมินผล ซึ่งอาจจะเป็นการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือมีส่วนร่วมทางอ้อม ทั้งในระดับของการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนและมีส่วนร่วมทั้งหมด

๒.๑.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

นักวิชาการได้จำแนกทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้หลายทฤษฎีผู้วิจัยจึงได้นำเสนอพอเป็นสังเขป ดังนี้

ทฤษฎีที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วม

๑. ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative) ทฤษฎีนี้ เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำ และถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งหรือถอดถอนผู้นำ เป็นเครื่องหมายของการที่จะให้หลักประกันกับการบริหารงานที่ดี อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้ เน้นเฉพาะการวางโครงสร้างสถาบัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรอย่างแท้จริง ผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจ ได้แก่บรรดาผู้นำต่าง ๆ ที่เสนอตัวเข้ามาสมัครรับเลือกตั้ง ส่วนผู้ตามนั้นเป็นเพียงไม้ประดับเท่านั้น

๒. ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ทฤษฎีนี้ การมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะแค่การเข้าไปพิจารณาเลือกตั้ง หรือถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย ยิ่งกว่านั้น ทฤษฎีนี้ยัง มองการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษา และพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบนั้น คือการไม่ยอมให้มีส่วนร่วมที่นับว่าเป็นการคุกคามต่อเสรีภาพของผู้ตาม^{๑๑}

อีกหนึ่งทฤษฎีของนักวิชาการได้จำแนกไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) การเกลี้ยกล่อม หมายถึงการใช้คำพูดหรือการเขียน เพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการ เกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในการปฏิบัติงานและถ้าจะ ให้ เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อม โดยเฉพาะในเรื่อง ความต้องการของคนตามหลักทฤษฎีของ

^{๑๑} ดิน ปรัชญพฤทธิ, ภาวะการณ์เป็นผู้นำและการมีส่วนร่วม. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษยนิยมในองค์การ หน่วยที่ ๘-๑๕ สาขาวิทยาการจัดการ, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๖๔๒-๖๔๓.

Maslow ที่เรียกว่าลำดับขั้น ความต้องการ (hierarchy of needs) คือ ความต้องการของคนจะเป็นไปตามลำดับจาก น้อยไปมาก มีทั้งหมด ๕ ระดับ ดังนี้

๑.๑) ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (physiological needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (survival needs) ได้แก่ ความต้องการทางด้านอาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ

๑.๒) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยของชีวิต (safety and security needs) ได้แก่ ความต้องการที่อยู่อาศัยอย่างมีความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูก ขโมยทรัพย์สิน หรือความมั่นคงในการทำงานและการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

๑.๓) ความต้องการทางด้านสังคม (social needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

๑.๔) ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง (self-esteem needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นในเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการ ต้านนี้ เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตัวเองในเรื่องความสามารถ และความสำคัญของบุคคล

๑.๕) ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (self-actualization needs) เป็นความต้องการในระบบสูงสุด ที่อยากจะให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิด ของตนเองเพื่อจะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ความต้องการนี้จึงเป็น ความต้องการ พิเศษของบุคคลที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นแนวทางที่ดีที่สุด

๒. ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale) คนเรามีความต้องการทางกายและใจถ้าคนมีขวัญดีพอ ผลของการทำงานจะสูง ตามไปด้วย แต่ถ้าขวัญไม่ดีผลงานจะก็ต่ำไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทาง จิตใจที่แสดงออกในรูปพฤติกรรมต่าง ๆ นั้นเอง การจะสร้างขวัญให้ดีต้องพยายามสร้าง ทศนคติที่ดีต่อผู้ร่วมงาน เช่น การไม่เอาไรต์เอาเปรียบ การให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับงาน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เป็นต้น และเมื่อใดก็ตามถ้าคนทำงานมีขวัญดีจะ เกิดสำนึกในความรับผิดชอบ อันจะเกิดผลดีแก่หน่วยงานทั้งในส่วนที่เป็นขวัญส่วนบุคคล และขวัญของกลุ่ม ดังนั้น จะเป็นไปได้ว่าขวัญของคนเราโดยเฉพาะคนมีขวัญที่ดีย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะ นำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เช่นกัน

๓. ทฤษฎีสร้างความรู้รักชาตินิยม (Nationalism) ปัจจัยประการหนึ่งที่น่าสู่การมีส่วนร่วมคือ การสร้างความรู้รักชาตินิยมให้ เกิดขึ้น หมายถึง ความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองที่จะอุทิศหรือ เน้นค่านิยมเรื่องผลประโยชน์ ส่วนรวมของชาติ มีความพอใจในชาติของตัวเอง พอใจเกียรติภูมิจงรักภักดี ผูกพันต่อ ท้องถิ่น

๔. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงาน ควบความเต็มใจเพื่อบรรลุ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของ

การร่วมกลุ่มคน จูงใจไปยังเป้าประสงค์โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่า ผู้นำปฏิฐาน (positive leader) ผู้นำพลวัต คือ เคลื่อนไหวทำงานอยู่เสมอ (dynamic leader) และผู้นำไม่มีกิจกรรม ไม่มีผลงานสร้างสรรค์ ที่เรียกว่า ผู้นำนิเสธ (negative leader) ผลของการให้ทฤษฎีการสร้างผู้นำ จึงทำให้เกิดการระดมความร่วมมือปฏิบัติงานอย่างมีขวัญกำลังใจ งานมีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดี ย่อมจะนำไปสู่ การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่าง

๕. ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method)

การใช้ระบบบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีหนึ่งที่ยากเพราะใช้กฎหมาย ระเบียบ แบบแผน เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตามผลของ ความร่วมมือยังไม่มีระบบใดที่ดีที่สุดในเรื่อง การใช้บริหาร เพราะธรรมชาติของคน ถ้าทำงานตามความสมัครใจอย่างตั้งใจไม่มีใครบังคับก็จะทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ ควบคุมเลยก็ไม่ใช่ไปตามนโยบายและความจำเป็นของรัฐ เพราะการใช้ระบบบริหาร เป็นการให้ปฏิบัติตามนโยบายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเพิ่มความคาดหวังผลประโยชน์^{๑๒}

กล่าวโดยสรุป จากทฤษฎีดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมจะต้อง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพและความเสมอภาค การก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอาจใช้แรงจูงใจหรือการให้แรง เสริม เนื่องจากปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับทั้งตัวและจิตใจ ส่งผลให้เกิดการกระทำ และการร่วมรับผิดชอบ

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
กฤษณะชัย ลีมบุญแดง, (๒๕๔๕, หน้า ๒๗)	ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ให้ ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นส่วนบุคคล หรือกลุ่มต่าง ๆ เข้ามามี ส่วนร่วมในกิจกรรมในการดำเนินงาน

^{๑๒} ยูพาพร รูปงาม, “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณ ในการปฏิรูป ระบบราชการ”, ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๘-๙.

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
กาญจนา แก้วเทพ, (๒๕๔๓, หน้า ๓)	<p>ระบุระดับการมีส่วนร่วมไว้ ๓ ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุดดังนี้</p> <p>ก) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร</p> <p>ข) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต/ผู้แสดง</p> <p>ค) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย การมีส่วนร่วมในแต่ละระดับนี้จะเรียกร่องประเภทของกิจกรรมและเงื่อนไขต่าง ๆ แตกต่างกัน</p>
ปาริชาติ วลัยเสถียร, (๒๕๔๒, หน้า ๑๓๘)	<p>กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ ๒ ลักษณะ คือ</p> <p>๑) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นการพัฒนา</p> <p>๒) การมีส่วนร่วมทางการเมือง</p>
Cohen & Up Hoff, (1980, pp. 7 - 9)	<p>ได้แสดงขั้นตอนการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน</p> <p>๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย ๓ ส่วนคือ ริเริ่ม ตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ</p> <p>๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุน ด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานความร่วมมือ</p> <p>๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits)</p> <p>๔. การมีส่วนร่วมในการประเมิน (Evaluation)</p>
วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, (๒๕๓๑, หน้า ๑๐)	<p>การมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุก ขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจ การตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ</p>
นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, (๒๕๔๖, หน้า ๔)	<p>การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วม การตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมี อิสรภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ</p>

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, (๒๕๔๗, หน้า ๑๘๒-๑๘๓)	การมีส่วนร่วมเป็นการที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน ทำประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจหรือกระบวนการบริหาร
เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, (๒๕๔๗, หน้า ๑๘๒-๑๘๓)	การมีส่วนร่วมเป็นการที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน ทำประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจหรือกระบวนการบริหาร
สมนึก ปัญญาสิงห์, (๒๕๔๒, หน้า ๒๗)	หลักการของการมีส่วนร่วม (๑) เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหา (๒) พัฒนาขีดความสามารถและสร้างพลังกลุ่มของชุมชนให้เข้มแข็งจัดการพึ่งตนเองได้ (๓) พัฒนาระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมจากชุมชน(๔) กระบวนการพัฒนาและการทำงานร่วมกัน (๕) การดำเนินโครงการและจัดกิจกรรมร่วมกัน
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (๒๕๔๙, หน้า ๑๔)	การมีส่วนร่วม หมายถึง ประชาชนทุกคนจากทุกภาคส่วนของประเทศได้รับจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีส่วนร่วมในการตัดสินใจตั้งแต่การกำหนดนโยบาย วางแผนงาน และการดำเนินโครงการ
พนัส หันนาคินทร์, (๒๕๔๒, หน้า ๑๑-๑๒) จาร์พงศ์ พลเดช, (๒๕๔๖, หน้า ๗๓)	ลักษณะที่สำคัญของการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของกระบวนการที่ครบถ้วน ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดการดำเนินการ ขอบเขตของการมีส่วนร่วมที่สำคัญ ๖ แบบ ดังนี้ (๑) การวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชนหรือของกลุ่ม (๒) การกำหนดแนวทางการดำเนินการให้บรรลุในการแก้ปัญหา (๓) การระดมทรัพยากรทั้งในและนอกชุมชน (๔) การปฏิบัติตามแบบที่กำหนดไว้ (๕) การควบคุมติดตามและประเมินผล (๖) การจัดสรรประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างยุติธรรม

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, (๒๕๔๖, หน้า ๑๗)	ระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วม ตาม แนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่ เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้ แบ่งไว้ดังนี้
ติน ปรัชญพฤทธิ, (๒๕๓๓, หน้า ๖๔๒-๖๔๓)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหา รากเหง้าของปัญหา ๒. ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร ทฤษฎีที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วม ๒ ด้าน <ol style="list-style-type: none"> ๑. ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative) ๒. ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
สมนึก ปัญญาสิงห์, (๒๕๔๒, หน้า ๒๗)	หลักการของการมีส่วนร่วม (๑) เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง ในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหา (๒) พัฒนาขีด ความสามารถและสร้างพลังกลุ่มของชุมชนให้เข้มแข็ง จัดการพึ่งตนเองได้ (๓) พัฒนาระบบการทำงานแบบมี ส่วนร่วมจากชุมชน(๔) การมีหุ้นส่วนในกระบวนการพัฒนา และการทำงานร่วมกัน (๕) การดำเนินโครงการและจัด กิจกรรมร่วมกัน
ยุพาพร รุปงาม, (๒๕๔๕, หน้า ๘-๙)	ทฤษฎีที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วม ๕ ด้าน <ol style="list-style-type: none"> ๑. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) ๒. ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale) ๓. ทฤษฎีสร้างความรู้รักชาตินิยม (Nationalism) ๔. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership) ๕. ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method)

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระสงฆ์

พระสงฆ์ คือ สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วเลื่อมใส สละเรือนออกบวช ถี้อวัตร ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ที่พระบรมศาสดา สั่งสอนและกำหนดไว้ ผู้วิจยจะได้กล่าวถึงพระสงฆ์และความหมายของพระสงฆ์ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของพระสงฆ์

คำว่า “สงฆ์” ตามความเข้าใจทั่วไปคือ พระภิกษุในพระพุทธศาสนา “พระสงฆ์” คือ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย

ความหมายเกี่ยวกับพระสงฆ์ไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ดังนี้

พระสงฆ์ หมายถึง หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย, หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า

สงฆ์ หมายถึง หมู่ ชุมนุม

๑. หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า เรียกว่า สาวกสงฆ์ ดังคำสวดในสังฆคุณ ประกอบด้วยคูปุรุช ๔ บุรุษบุคคล ๘ เริ่มแต่ท่านผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรคจนถึงพระอรหันต์ต่างจาก ภิกษุสงฆ์คือ หมู่แห่งภิกษุหรือชุนุมภิกษุ ต่อมาบางที่เรียกอย่างแรกว่า อริยสงฆ์อย่างหลังว่า สมมติสงฆ์

๒. ชุมนุมภิกษุหมู่หนึ่งตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมได้ตามกำหนดทางพระวินัย ต่างโดยเป็นสังฆกรรมได้ตามกำหนดทางพระวินัย ต่างโดยเป็นสงฆ์จตุรวรรคบ้าง ปัญจวรรคบ้าง ทศวรรคบ้าง วิสตีวรรคบ้าง^{๑๓}

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาออกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. สมมติสงฆ์ หมายถึง กุลบุตรผู้เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุด้วยญัตติจตุตถกรรมเพื่อปฏิบัติและรักษาพระธรรมวินัยตามความรู้ ความสามารถ และปฏิบัติตนเพื่อความสะอาดสว่างสงบแห่งจิตใจ สมมติสงฆ์แบ่งออกเป็น ๔ ประเภทตามลักษณะการประกอบสังฆกรรม คือ

๑.๑ จตุรวรรค คือ ภิกษุสงฆ์จำนวน ๔ รูป สามารถทำสังฆกรรมได้ทุกชนิดยกเว้น การบวช การปวารณา (พิธีกรรมที่กระทำในวันออกพรรษา อนุญาตให้พระสงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนกันได้) และ อัมภาน (การรับภิกษุต้องอาบัติหนักบางอย่าง และได้ลงโทษตนเองด้วยกรรมวิธีที่กำหนดเสร็จแล้วให้กลับคืนเป็นผู้บริสุทธิ์ดังเดิม)

๑.๒ ปัญจวรรค คือ ภิกษุสงฆ์จำนวน ๕ รูป สามารถทำปวารณาได้ทำการบวชพระในชนบทได้และสังฆกรรมอื่นได้ยกเว้นอัมภานและการบวชพระในมัชฌิมชนบท

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙๖.

๑.๓ ทสวรรค คือ พระภิกษุสงฆ์จำนวน ๑๐ รูป สามารถทำการบวชพระในมัชฌิมชนบทได้และสังฆกรรมอื่นได้ยกเว้นอัฏฐาน

๑.๔ วิสดีวรรค คือ ภิกษุสงฆ์จำนวน ๒๐ รูป สามารถทำสังฆกรรมได้ทุกชนิด

๒. อริยสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้าผู้บรรลุนิพพานตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูงแต่เดิมเรียกว่า สาวกสงฆ์แบ่งเป็น ๔ ประเภทคือ

๒.๑ พระโสดาบัน หมายถึงผู้ละกิเลส ๓ ชนิด คือ สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่ามีตัวตนหรือความยึดมั่นในตัวตน) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) สีลัพพตปรามาส (การยึดถือศีลและวัตรอย่างมงายหรือถือความขลังความศักดิ์สิทธิ์)

๒.๒ พระสกิทาคามี หมายถึง ผู้ละกิเลส ๓ ข้อข้างต้นได้และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง

๒.๓ พระอนาคามี หมายถึง ผู้ละกิเลสเพิ่มขึ้นอีก ๒ อย่างคือ กามราคะ คือความติดใจในกามคุณ ปฏิฆะ คือ ความกระทบกระทั่งในใจ ความหงุดหงิดขัดเคืองใจ

๒.๔ พระอรหันต์ หมายถึง ผู้ละกิเลสที่ประณีตได้ ๕ อย่างคือ รูปราคะ คือความติดใจในรูปธรรมอันประณีต อรูปราคะ คือ ความติดใจในอรูปธรรม มานะ คือ ความสำคัญตนหรือถือตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่ อุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่าน จิตใจไม่สงบ วุ่นวาย ชัดส่าย อวิชชาคือ ความไม่รู้จริง ไม่รู้เท่าทันสภาวะ ไม่เข้าใจในเหตุผล^{๑๔}

โดยสรุป สมมติสงฆ์หมายถึง ผู้ถือเอาเพศบรรพชิตและต้องมีจำนวนตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ส่วนอริยสงฆ์มีได้จำกัดเพศว่าเป็นภิกษุหรือคฤหัสถ์แต่หมายถึงผู้ที่มีคุณภาพทางจิตบริสุทธิ์ขึ้นมาตามลำดับ ตั้งแต่ระดับโสดาบันขึ้นไป จะเป็นภิกษุหรือคฤหัสถ์ก็ได้

ปัจจัยที่ทำให้พระสงฆ์ต้องมีการพัฒนาบทบาทของตนเอง เพื่อความเหมาะสมในสังคมนั้นประกอบด้วย ๒ สาเหตุหลัก คือ

๑. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาท เนื่องจากชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านการสื่อสารมวลชน ค่านิยมด้านความเชื่อดั้งเดิม รวมไปถึงการแทรกแซงของภาครัฐ นักการเมืองนักธุรกิจเอกชน

^{๑๔} ข้าหลวง วุฒิจันทร์, “เอกสารการวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา เรื่องการพัฒนาภารกิจคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ”, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๖), หน้า ๒๕.

๒. ปัจจัยภายใน ได้แก่ องค์กรของพระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาท เนื่องจากปัจจัยภายในองค์กรเอง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของพระสงฆ์ กฎหมายคณะสงฆ์ การประชุมพระสังฆาธิการ และทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการกล่อมเกลามาอย่างยาวนาน^{๑๕}

จากเหตุผลที่กล่าวมาในงานวิจัยเกี่ยวกับของพระสงฆ์ อาจกล่าวได้ว่าองค์กรสงฆ์ และตัวของพระสงฆ์เอง เป็นกลไกขับเคลื่อนวิถีชีวิตของชาวพุทธให้เคลื่อนที่ไปอย่างมั่นคงแบบพุทธ ขณะเดียวกันกระแสทางสังคม บ้านเมือง เหตุการณ์ต่าง ๆ ก็มีส่วนกำหนดบทบาทให้พระสงฆ์ต้องพัฒนาและปรับกลยุทธ์ในการสั่งสอน และอบรมประชาชนทุกกลุ่มอย่างฉลาด และเป็นปัจจุบัน คือทันต่อเหตุการณ์ที่เคลื่อนไหวในสังคม เพื่อปรับท่าทีของตนให้กระชับขึ้น และพระสงฆ์จะต้องอาศัยศฤงคารเป็นอยู่ ขณะเดียวกันก็ต้องเข้ามามีบทบาทต่อชุมชน สังคมด้วยเหตุผล ๓ ประการ ดังนี้

๑. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องพึ่งพาปัจจัย ๔ จากพุทธศาสนิกชน
๒. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมนิยมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม
๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา พระสงฆ์นั้นจะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์^{๑๖}

พระสงฆ์นับแต่อดีต พระสงฆ์ ซึ่งผูกพันกับชาวบ้าน ถือเป็นแบบอย่างของความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างพระพุทธศาสนากับสังคมมาโดยตลอด ว่าต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในเกือบทุกด้านพอสรุปบทบาทของพระสงฆ์และวัด ดังต่อไปนี้

(๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ๆ ส่งบุตรหลานมาอยู่รับใช้พระสงฆ์เพื่อรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่สอนในสมัยนั้น รวมทั้งยังเป็น ศูนย์รวมของเยาวชนด้วย

- (๒) เป็นสถานที่สงเคราะห์บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเล่าเรียน
- (๓) เป็นสถานพยาบาลผู้เจ็บป่วยตามภูมิรัฐของคนในสังคมในสมัยนั้น
- (๔) เป็นที่พักของคนเดินทาง
- (๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์
- (๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลต่างๆ
- (๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาครอบครัว
- (๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ
- (๙) เป็นคลังเก็บวัสดุของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน

^{๑๕} จรินทร์ ยังสังข์, “บทบาทของพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖).

^{๑๖} วัฒนา พัฒนพงศ์, พระสงฆ์กับบทบาททางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๔๖.

(๑๐) เป็นศูนย์กลางบริหารหรือปกครอง

(๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม^{๑๗}

เมื่อกล่าวถึงพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันกระทั่งเป็นไปในอนาคต จะเห็นว่ามี ความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของ ประชาชนผู้นับถือ และเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และอีกประการหนึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นเหมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของประเทศไทยทั้ง ด้านสังคม และวัฒนธรรม^{๑๘}

พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาและสังคม เพื่ออยู่กับสังคมพระสงฆ์จำต้อง ได้รับความช่วยเหลือและควรมีบทบาทในการกระทำกิจกรรมต่างๆ ที่พระสงฆ์อยู่ในชุมชน ด้วยเหตุผล ๓ ประการ คือ

๑. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย
๒. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญปฏิบัติสมณธรรม
๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตาธรรม พระสงฆ์จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์^{๑๙}

ในส่วนที่เกี่ยวกับชนบทไทย พระสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือพัฒนาชนบท ดังนี้

๑. สงฆ์ทำหน้าที่สั่งสอนธรรมและส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบุญกุศลต่างๆ
๒. ฝึกหัดอาวสุหรือสมภารวัดทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ผู้ประนีประนอม และบางครั้งทำ หน้าที่เยียวยารักษาผู้เจ็บป่วย
๓. สงฆ์เป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยจัดความขัดแย้งของประชาชน ในหมู่บ้านได้ เพราะคนโดยส่วนมากเชื่อฟังพระผู้ทรงศีลอยู่แล้ว
๔. สงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็กที่พ่อแม่หมดความสามารถจะอบรมได้ด้วยตัวเอง รวมทั้งอนุเคราะห์เด็กกำพร้า
๕. สงฆ์เป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและการรักษาโรคภัยยาแผนใหม่

^{๑๗} พระราชวรมนี (ประยูรช ษยุดโต), “การสัมมนาเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน”, (กรุงเทพมหานคร : พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๓), หน้า ๓๖.

^{๑๘} คณินนิตย์ จันทรบุตร, “สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, งานวิจัย ภาควิชาประวัติศาสตร์, (คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : วิทยาลัยครูอุบลราชธานี), ๒๕๓๐.

^{๑๙} อภิชัย พันธุเสน, พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรดกตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือก ใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

๖. สงฆ์เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน ทำหน้าที่ช่วยวางแผนแนะนำสนับสนุนงานของชาวบ้าน โครงการพัฒนาต่างๆ ในเมืองไทยที่สำเร็จไปได้ดีนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะเจ้าหน้าที่รัฐบาลขอความร่วมมือจากชาวบ้านโดยผ่านพระสงฆ์ซึ่งชาวบ้านเคารพนับถือ

๗. สงฆ์เป็นผู้นำประชาชนในทางวิญญาณเป็นที่พึ่งทางจิตใจ สงฆ์สามารถแก้ปัญหาส่วนตัวของผู้เดือนร้อนใจ

๘. สงฆ์ทำหน้าที่เป็นธรรมทูต และพระธรรมจาริกซึ่งไปเผยแผ่หลักธรรมแก่ชาวบ้านทำให้ชาวบ้านเขาเกิดความรู้สึกรักชาติ ไม่ทำไร้เลือนลอยและหันมาเคารพนับถือศาสนา^{๒๐}

พระสงฆ์เป็นหนึ่งในรัตนะ ๓ คือ พระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นเสมือนตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสถาบันที่ขาดเสียไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน นอกจากจะเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจ ชี้นำทางศีลธรรมจรรยาโดยชี้ให้ทำนាំให้ดู และเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนกิจศาสนพิธีแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังทำหน้าที่ให้บริการอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง ทั้งยังมีส่วนช่วยเสริมกลไกของรัฐให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นและทั้งยังมีส่วนช่วยสังคมในด้านต่างๆ อีกด้วย ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ตามที่นักวิชาการได้กล่าวไว้และให้ความหมายไว้พอสังเขป ดังนี้

หากมองกลับมาในด้านประวัติศาสตร์ไทยในทุกๆ สมัยเราจะเห็นถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่ได้สร้างคุณูปการต่อสังคมไว้หลายประการด้วยกัน

๑. พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำของคนในสังคม พระสงฆ์ในทุกๆ สมัยถือว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่า ความน่าเชื่อถือ และเป็นที่เคารพของคนในสังคม แม้ว่าในทางบ้านเมืองจะมีผู้ปกครองอยู่แล้วแต่ก็ไม่พ้นที่จะต้องพึ่งพาพระสงฆ์ในยามบ้านเมืองมีวิกฤติอยู่ดี อย่างในเวลาที่จะต้องออกรบในสมรภูมิแห่งสงคราม คนในสังคมจะเข้าหาพระสงฆ์ เพื่อขอให้ท่านอำนวยอวยพรให้การรบในครั้งนั้นๆ ประสบชัยชนะเหนือศัตรู หรือขอให้ตนเองมีชีวิตรอดปลอดภัยจากการรบในครั้งนั้นๆ

๒. พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูของคนในสังคม สมัยแต่ก่อนยังไม่มีโรงเรียนเกิดขึ้นอย่างกลาดเกลื่อนแฉกเช่นในปัจจุบัน คนในสังคมจึงพากันเข้าไปศึกษาเล่าเรียนหาความรู้อยู่ในกำแพงวัด พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้อยู่ภายในวัด จึงทำหน้าที่เป็นครูสอนคนในสังคมโดยปริยาย วิทยาการส่วนใหญ่ที่สอนกันนั้นยังไม่กว้างขวางมากนัก ส่วนใหญ่คนในสังคมจะพากันเรียนเอาเฉพาะหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น คือ เรียนเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) พุดง่ายๆ ก็คือว่า คนในสมัยนั้น เรียนวิชาความจริงของชีวิต กล่าวคือ พอเรียนมาแล้วก็สามารถนำความรู้

^{๒๐} รัชนิกร เศรษฐ์, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๒๔๖-๒๔๗.

ไปปรับใช้กับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้ในทันที คนในสมัยแต่ก่อนจึงมีความผูกพันกับพระสงฆ์และวัดมาก^{๒๑}

โดยประเพณีพระสงฆ์ก็ไม่ได้มีหน้าที่สอนธรรมอย่างเดียว หากยังมีบทบาทในทางโลก เช่น สอนวิชาชีวะ ขุดบ่อน้ำ สร้างสะพาน และเป็นผู้ไกลเกลี่ยระงับความขัดแย้งในหมู่บ้าน เป็นต้น วัดจึงไม่ใช่สถานอบรมสั่งสอนศีลธรรม จรรยา และประกอบพิธีกรรมเท่านั้น^{๒๒} พระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมจนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นสถาบันทางศาสนาองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง คือวัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิต ศีลธรรม และพฤติกรรมต่าง ๆ^{๒๓} บทบาทที่เด่นชัดของพระสงฆ์คือบทบาทในการพัฒนาสังคม ซึ่งมีอยู่ ๒ ด้าน คือ บทบาทในด้านพัฒนาวัตถุและบทบาทในด้านพัฒนาจิตใจ พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม โดยการให้คำแนะนำที่ถูกต้อง เป็นผู้เชื่อมประสานให้กำลังใจ และเป็นผู้ปลูกฝังคุณธรรมแก่ประชาชน^{๒๔}

พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้ รู้จักทรัพยากรและแรงงานมาใช้อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ขออัญเชิญมา ณ ที่นี้การใช้หลักวิชา และความคิดริเริ่มสร้างงานที่อาจดูไม่ใหญ่โตนัก แต่ประสิทธิภาพสูงและอำนวยความสะดวกโดยตรงได้มาก โดยการนำเอาทรัพยากรตามธรรมชาติ ความรู้ ความสามารถตลอดจนแรงงานของคนส่วนใหญ่ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยและให้เกิดความเสียหายหรือสูญเปล่าน้อยที่สุด การสร้างความเจริญในลักษณะนี้ จะช่วยสร้างความเจริญของกิจการส่วนร่วมได้แน่นอน^{๒๕} งานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทาง

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

^{๒๒} พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๙๑.

^{๒๓} พินิจ ลาภานานนท์, *บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๐.

^{๒๔} วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก, *หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส.๐๔๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยร่วมเกล้า, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

^{๒๕} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, *ศาสนากับสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : พาสีโก, ๒๕๒๔), หน้า ๖๓.

จิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะ บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชน ตามแนวความคิดของพระราชวรมุนี ประกอบด้วยการให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ

๑. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจและด้วยความประพฤติเป็นตัวอย่างตลอดจนสถานที่วัดที่สงบ่มเย็นเป็นองค์ประกอบสำหรับการหล่อเลี้ยงจิตใจของสังคมอย่างหนึ่ง

๒. การให้คำแนะนำปรึกษาด้านอื่นๆ เท่าที่ทำให้ เช่น ในทางวิชาการ เป็นต้นที่ผู้ปรึกษาสะดวกใจและสนิทใจ

๓. ในสังคมที่จะพัฒนา เมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าได้พระผู้นำท้องถิ่นที่มีโอกาสเตรียมตัวพร้อม เป็นศูนย์กลางจะเป็นผู้นำชี้ช่องในการนำท้องถิ่นให้ได้รับความเจริญใหม่ๆ ได้ บทบาทนี้อาจจะประกอบด้วยการเสนอแนะให้คิดริเริ่มว่า ในท้องถิ่นนั้นมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แล้วเป็นศูนย์กลางชักชวนประชาชนมาทำงานนั้น หรืออาจเป็นที่ปรึกษาที่ปรึกษาที่ชาวบ้านมาขอความเห็นว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นในท้องถิ่นจะควรหรือไม่ควร

๔. การสงเคราะห์ทางจิตใจเป็นสิ่งสำคัญในทางศาสนาและยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่สำหรับประชาชนทั่วไป แม้ที่เป็นพระพุทธรูปในฐานเป็นเครื่องปลอบประโลมใจสืบเนื่องมาจากความเร้นลับของชีวิต อย่างที่บางท่านเรียกว่า การบำรุงขวัญ ได้แก่ บทบาทประเภทพิธีกรรมต่างๆ^{๒๖}

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม ศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติสืบต่อกันมา พระธรรมจึงยังคงอยู่ในทั้งรูปคัมภีร์ และในรูปการนำไปปฏิบัติ ตกทอดมาถึงเราในปัจจุบัน นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา โดยบรรพชาอุปสมบทสืบต่อมาไม่ขาดสาย ได้สร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเป็นอันมาก ดังที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน พระสงฆ์มิใช่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว ยังช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ อีกหลายด้าน^{๒๗}

กล่าวโดยสรุป พระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารวัดหลายๆ ด้าน บทบาทหลักของพระสงฆ์ คือการให้การศึกษแก่ประชาชนโดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดีงามชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการพระพุทธศาสนา เรียกว่าบทบาทของครู แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัม

^{๒๖} อนันท์ วิริยะพินิจ, บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕-๔๖.

^{๒๗} อมร ไสภณวิเศษฐ์วงศ์ และกวี อิศริวรรณ, หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส.๐๑๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ภาคเรียนที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑.

พุทธเจ้าก็ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นพระบรมครู ทำหน้าที่ฝึกเทศาและมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระองค์ฝึกคนธรรมดาให้เป็นคนดี (กัลยาณชน) และกลายเป็นคนประเสริฐ (อริยชน) ในระดับสูงสุด ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะครูเป็นบทบาทถาวรตลอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน อีกบทบาทหนึ่งก็คือ การให้คำปรึกษาเป็นเรื่องสำคัญคนในสังคมทุกยุคทุกสมัย โดยทั่วไปมักจะตัดสินใจทำการสิ่งใดได้ยาก ไม่กล้า เกิดความกลัว ฉะนั้นพระสงฆ์จึงต้องทำหน้าที่ช่วยในการตัดสินใจ ให้คำปรึกษาแก่ประชาชนอันเป็นการแสดงออกถึงบทบาทของความเป็นผู้นำด้านภูมิปัญญา

ตารางที่ ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระสงฆ์

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๐, หน้า ๒๙๖)	พระสงฆ์ หมายถึง หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย, หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า สงฆ์ หมายถึง หมู่, ชุมชน
พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), (๒๕๑๓, หน้า ๓๖)	พระสงฆ์ ถือเป็นแบบอย่างของความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างพระพุทธศาสนากับสังคมมาโดยตลอด ว่าต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในเกือบทุกด้าน
พระไพศาล วิสาโล, (๒๕๔๖, หน้า ๙๑)	โดยประเพณีพระสงฆ์ก็ไม่ได้มีหน้าที่สอนธรรมอย่างเดียว หากยังมีบทบาทในทางโลก เช่น สอนวิชาชีพ ขุดบ่อน้ำ สร้างสะพาน และเป็นผู้ไกลเกลี่ยระงับความขัดแย้งในหมู่บ้าน เป็นต้น
คำเลื่อง วุฒิจันทร์, (๒๕๒๖, หน้า ๒๕)	พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท คือ ๑. สมมติสงฆ์ หมายถึง กุลบุตรผู้เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุด้วยญัตติจตุตถกรรมเพื่อปฏิบัติ และรักษาพระธรรมวินัยตามความรู้ ความสามารถ และปฏิบัติตนเพื่อความสะอาดสว่างสงบแห่งจิตใจ๒. อริยสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้าผู้บรรลุนิพพานตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูงแต่เดิมเรียกว่า สาวกสงฆ์ พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาและสังคม

ตารางที่ ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระสงฆ์ (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
<p>อภิชัย พันธุเสน, (๒๕๓๙, หน้า ๒๐๕-๒๐๖)</p>	<p>เพื่ออยู่กับสังคมพระสงฆ์จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือและควรมีบทบาทในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์อยู่ในชุมชน ด้วยเหตุผล ๓ ประการ คือ ๑. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย ๒. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญปฏิบัติสมณธรรม ๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตาธรรม</p>
<p>พินิจ ลาภานานนท์, (๒๕๒๙, หน้า ๓๐)</p>	<p>พระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมจนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม</p>
<p>วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปกฬ, (๒๕๔๒, หน้า ๕๐)</p>	<p>บทบาทที่เด่นชัดของพระสงฆ์คือบทบาทในการพัฒนาสังคม ซึ่งมีอยู่ ๒ ด้าน คือ บทบาทในด้านพัฒนาวัตถุและบทบาทในด้านพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม โดยการให้คำแนะนำที่ถูกต้องเป็นผู้เชื่อมประสานให้กำลังใจ</p>
<p>สุลักษณ์ ศิวรักษ์, (๒๕๒๔, หน้า ๖๓)</p>	<p>พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม</p>
<p>อนันท์ วิริยะพินิจ, (๒๕๒๕, หน้า ๔๕-๔๖)</p>	<p>งานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป</p>
<p>อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และกวี อิศริวรรณ, (๒๕๔๓, หน้า ๓๐)</p>	<p>พระสงฆ์เป็นผู้ทรงธรรม ศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติสืบต่อกันมา พระธรรมจึงยังคงอยู่ในทั้งรูปคัมภีร์ และในรูปการนำไปปฏิบัติ ตกทอดมาถึงเราในปัจจุบัน นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา โดยบรรพชาอุปสมบทสืบต่อมาไม่ขาดสาย</p>

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเหล้าและบุหรื

นักวิชาการและนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน ได้ให้ความหมายและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเหล้าและบุหรืไว้หลายประการ ซึ่งมีความหมายกว้างและใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน ดังมีรายละเอียดที่จะนำมาเสนอ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายเกี่ยวกับเหล้าหรือสุรา

“เหล้า” เป็นสารเคมีกึ่งธรรมชาติ กึ่งสังเคราะห์ มีชื่อทางเคมีว่า “เอทานอล” (Ethanol) คนทั่วไปมักจะเรียก เหล้าว่า “แอลกอฮอล์” (Alcohol) คงเป็นเพราะแอลกอฮอล์เป็นองค์ประกอบสำคัญของสุราทุกชนิด และเนื่องจากการทำเหล้าต้องใช้วิธีหมักดอง คนไทยจึงเรียกเหล้าอีกอย่างว่า “เครื่องดองของเมา”^{๒๘} เหล้า หรือสุรา ที่สังคมไทยและประชาคมทั่วโลกบริโภคนั้นมีมากมายหลายชนิด มีความแตกต่างกันออกไป ทั้งในปริมาณของแอลกอฮอล์ วัสดุที่ใช้รวมไปถึงขั้นตอนและวิธีการผลิต ซึ่งสามารถแยกเป็นประเภทและชนิดได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ สุราประเภทที่กลั่นแล้ว (distilled liquors) และสุราหมัก (fermented liquors)^{๒๙}

พระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ปีพุทธศักราช ๒๕๕๑ ได้ให้ความหมายของ “เครื่องดื่มแอลกอฮอล์” ไว้ว่า หมายความว่า สุราตามกฎหมายว่าด้วยสุรา โดย ไม่รวมถึงยาคั่วตูดอกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ยาเสพติดให้โทษตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น^{๓๐} ในพระราชบัญญัติสุรา พ.ศ. ๒๔๙๓ ยังให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือสุราไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้ “สุรา” หมายความว่ารวมถึงยาคั่วตูดอกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทของผสมที่มีแอลกอฮอล์ ซึ่งสามารถดื่มกินได้เช่นเดียวกับน้ำสุรา หรือซึ่งดื่มกินไม่ได้แต่เมื่อได้ผสมกับน้ำหรือของเหลวอย่างอื่นแล้ว สามารถดื่มกินได้เช่นเดียวกับน้ำสุรา “สุราแช่” หมายความว่า สุราที่ไม่ได้กลั่นและให้หมายความรวมถึงสุราแช่ที่ได้ผสมกับสุรากลั่นแล้ว แต่ยังมีแรงแอลกอฮอล์ไม่เกินสิบห้าดีกรีด้วย เช่น เบียร์ ไวน์ สปาร์กลิงไวน์และสุรา “สุรากลั่น” หมายความว่า สุราที่ได้กลั่นแล้ว และให้หมายความรวมถึงสุรากลั่นที่ได้ผสมกับสุรา

^{๒๘} กระทรวงวัฒนธรรม, ความหมายของเหล้า, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=๑๑๐ [๕ มิถุนายน ๒๕๖๓]

^{๒๙} เทพินทร์ พิชรานุกรักษ์, พฤติกรรมการบริโภคสุรา: ทบทวนองค์ความรู้ สถานการณ์ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องภายใต้โครงการสืบสานวัฒนธรรมไทยสู่สุขภาพที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘.

^{๓๐} “พระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. ๒๕๕๑”, ราชกิจจานุเบกษา ๑๒๕ (กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑) : ๖๘.

แน่แล้ว แต่มีแรงแอลกอฮอล์เกินกว่าสิบห้าดีกรีด้วย เช่น สุราสามทับ สุราขาว สุราผสม สุราปรุงพิเศษ และสุราพิเศษ เป็นต้น^{๓๑}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้ให้ความหมายของแอลกอฮอล์ว่า หมายถึงสารอนินทรีย์ชนิดหนึ่ง ลักษณะเป็นของเหลว กลิ่นฉุนระเหยง่าย มีขีดเดอนที่อุณหภูมิ ๗๘.๕ องศาเซลเซียส มีชื่อเต็มว่า เอทิลแอลกอฮอล์ โดยปกติเกิดจากการหมักสารประเภทแป้งหรือน้ำตาล ผสมยีสต์ซึ่งเรียกว่า แป้งเชื้อ หรือเชื้อหมัก เป็นองค์ประกอบสำคัญของสุราและเมรัยทุกชนิด เมื่อดื่มเข้าไปจะออกฤทธิ์ทำให้เกิดอาการมึนเมาใช้ประโยชน์ในการเป็นตัวทำละลายและเป็นเชื้อเพลิง เป็นต้น^{๓๒}

โทษจากการดื่มเหล้าหรือสุรา

มีความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับฤทธิ์ของเหล้าและแอลกอฮอล์ ถูกบ้างผิดบ้าง ผู้ที่นิยมดื่มก็มักอ้างฤทธิ์อันเป็นคุณของเหล้าหรือแอลกอฮอล์มาดบังฤทธิ์ที่ก่อให้เกิดโทษซึ่งมีมากกว่าหลายเท่าตัว เช่น แอลกอฮอล์มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อโรคได้จริงแต่ไม่สามารถทำลายไขหรือตัวอ่อนของพยาธิที่ปะปนมากับกับแก้มติบๆ สุก ๆ ได้ และยังไม่สามารถฆ่าพยาธิตัวแก่ในลำไส้ได้ หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง แอลกอฮอล์มีฤทธิ์ขยายหลอดเลือด ผู้นิยมดื่มก็มักอ้างว่ากินเหล้าเพื่อให้อาการเลือดลมดี ซึ่งก็เป็นจริงเมื่อกินเหล้าในปริมาณน้อย (ถึงน้อยมาก) แต่เมื่อกินเหล้ามาก แอลกอฮอล์จะกดระบบประสาทส่วนกลาง ทำให้พูดจาไม่ชัด ทรงตัวลำบาก สายตาพร่ามัว ขาดสติ ตับแข็ง และอาจเกิดอันตรายนานับประการต่อผู้ดื่มและคนรอบข้าง นอกจากนั้นแล้วการดื่มสุรามากจะทำให้ความสามารถในการใช้ชีวิตประจำวันลดลง เช่น การขับรถ การทำงานที่เกี่ยวกับเครื่องจักร เป็นต้นอาจจะทำให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้^{๓๓}

กล่าวโดยสรุป จากความหมายสุรา จึงสรุปได้ว่า สุราหมายถึง เหล้า เบียร์ สุราขาว เหล้าปั่น สุราพื้นบ้านเช่น สาโท สบาย ไวน์ เหล้ายาตอง เหล้าขาวผสมน้ำแดง “เหล้า” ล้วนเป็นตัวกระตุ้นให้ก่อเหตุแห่งความเลวร้ายทั้งสิ้น แต่กระนั้น คนในสังคมก็ยังนิยมชมชอบและถือว่าเป็นเครื่องช่วยในการเข้าสังคม

๒.๓.๒ ความหมายของบุหรี

บุหรี มีลักษณะเป็นทรงกระบอกม้วนห่อด้วยกระดาษ ขนาดปกติจะมีความยาวสั้นกว่า ๑๒๐ มิลลิเมตร และขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางไม่เกิน ๑๐ มิลลิเมตร) มีใบยาสูบบดหรือชอยบรรจุ

^{๓๑} ศูนย์เรียนรู้สุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ชุดนิทรรศการยิ้ม-คืน ส่งเสริมการพัฒนาชีวิตเรื่อง เหล้าอยากเล่า หน้า ๑๒.

^{๓๒} ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๔๖) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๐.

^{๓๓} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, สุรา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki/> [๕ มิถุนายน ๒๕๖๓]

ภายในท่อกระดาษ ปลายด้านหนึ่งเป็นปลายเปิดสำหรับจุดไฟ และอีกด้านหนึ่งจะมีตัวกรอง ไว้สำหรับใช้ปากสูดควัน นักวิชาการได้ให้ความหมายเกี่ยวกับเหล้าและบุหรี่ไว้หลายประการ ดังมีรายละเอียดที่จะนำมาเสนอดังนี้

บุหรี่ หมายถึงยาสูบที่ใช้ใบตองหรือกระดาษ มวนใบยาที่หั่นฝอย^{๓๔} บุหรี่ ผลิตมาจากใบยาสูบ ซึ่งเป็นพื้นล้มลุกชนิดหนึ่ง มีชื่อพฤกษศาสตร์ว่า Nicotiana glauca พระราชบัญญัติยาสูบ พ.ศ. ๒๕๐๙ ให้ความหมายของ บุหรี่ ว่าหมายถึง ยาเส้นหรือยาเส้นปรุง ไม่ว่าจะมวนใบยาแห้งหรือยาอัดเจือปนหรือไม่ ซึ่งมวนด้วยกระดาษหรือวัสดุที่สร้างขึ้นใช้แทนกระดาษ หรือใบยาแห้ง โดยเอายาสูบมาหั่นเป็นฝอย ๆ เรียกว่า ยาเส้น แล้วนำมามวนด้วยใบตองแห้ง ใบจาก หรือกระดาษแล้วจุดสูบเช่นเดียวกัน พระราชบัญญัติคุ้มครองสุขภาพของผู้ไม่สูบบุหรี่ พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้ให้ความหมายของบุหรี่ไว้ว่า บุหรี่ หมายถึง บุหรี่ซิการ์แลต บุหรี่ซิการ์ บุหรี่อื่นยาเส้น หรือยาปรุงตามกฎหมายว่าด้วย ยาสูบ บุหรี่ หมายถึง ยาสูบที่มีลักษณะเป็นมวน ยาเส้นที่มวนสูบเองหรือยาเส้นที่ใช้กลิ้งยาสูบ^{๓๕} ในวารสารแรงงานสัมพันธ์ได้สรุปไว้ว่า บุหรี่มีต้นกำเนิดมาจากภาษาเปอร์เซีย ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หมายถึงยาสูบที่ใช้ใบตองหรือกระดาษ มวนใบยาที่หั่นฝอย^{๓๖} ยาสูบเป็นพืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกาใต้ เม็กซิโก และเวสต์อินดีส์ออกดอกเป็นช่อ ดอกมีเกสรทั้งเกสรตัวผู้และเกสรตัวเมียในดอกเดียวกัน มันจึงสามารถผสมพันธุ์ได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพาแมลง ยาสูบเจริญเติบโตเร็วและดีในแทบทุกสภาพดินฟ้าอากาศ ในปัจจุบันนี้ อเมริกา ตุรกีอินเดีย บราซิล และรัสเซีย เป็นประเทศที่มีการปลูกยาสูบมากเป็นอันดับต้น ๆ ของโลก สำหรับประเทศไทยได้รับวัฒนธรรมยาสูบมาจากชาวจีนเมื่อหลายร้อยปีมาแล้วปัจจุบันแหล่งปลูกยาสูบจะมีมากทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่เดิมบุหรี่ยุคแรกมวนด้วยใบตองซึ่งแบ่งแยกออกตามชนิดและสีของใบตอง เช่น ตองอ่อน ตองขาว ตองดำและยังมีบุหรี่ยุคถัดมา บุหรี่จันทน์ (มวนด้วยใบจาก) บุหรี่เหล่านี้จะเรียกว่า บุหรี่ราชฎ แต่ถ้าเรียกเป็นบุหรี่ยุคใหม่จะหมายถึง ฝิ่น ที่ถือเป็น “ยาสูบ” ที่ทางราชการผลิตออกจำหน่ายแก่ประชาชนจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๓ จึงได้เลิกไป ในด้านการค้าบุหรี่ยุคใหม่ในรูปแบบของบริษัท เกิดขึ้นเมื่อต้นรัชกาลกาลที่ ๖ ชื่อบริษัทยาสูบสยามเป็นของนาย เชียง เคง เหลียน สี่บุญเรือง

^{๓๔} ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๔๕). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๒.

^{๓๕} อรรถพร คุ้มดี, บุหรี่กับมะเร็ง, (กาญจนบุรี : คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๓๖} มนูญ ปุณฺณการิยากร, แรงงานสัมพันธ์สรุปต้นกำเนิดบุหรี่และความหมายของบุหรี่ยุคใหม่ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๑๐-๑๕.

ผลิตบุหรี่ใบตองกินรี ส่วนบริษัทยาสูบต่างตัวก็มีบริษัทยาสูบอังกฤษอเมริกัน และบริษัทนันทยาง (จีน)^{๓๗}

โทษภัยจากการสูบบุหรี่

พิษภัยของบุหรี่ที่ก่อให้เกิดการสูญเสียแก่สังคมเกินกว่าที่จะประมาณค่าได้จากรายงานทั่วโลกพบว่ามีผู้เสียชีวิตอันเนื่องจากการสูบบุหรี่ ปีละ ๓.๕ ล้านคน หรือชั่วโมงละ ๓๖๐ คน และสำหรับประเทศไทยมีรายงานผู้เสียชีวิต อันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่ปีละ ๔๒,๐๐๐ คน หรือวันละ ๑๑๕ คน หรือชั่วโมงละ ๕ คน โดยแยกเป็นโรคหัวใจ ๑๕,๘๗๖ คน โรคมะเร็งปอด ๑๐,๘๗๘ คน โรคถุงลมโป่งพอง ๖,๐๙๐ คน โรคเส้นเลือดตีบ ๔,๓๒๖ คน และโรคอื่นๆ ๔,๘๓๐ คน ทั้งนี้ เพราะในบุหรี่มีสารที่เป็นอันตรายต่อร่างกายได้แก่ สารนิโคติน คาร์บอนมอนอกไซด์ และแอมโมเนีย เป็นต้น^{๓๘}

การสูบบุหรี่นอกจากจะทำให้เกิดปัญหาโดยตรงต่อสุขภาพแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศอีกด้วย และการสูญเสียทางเศรษฐกิจที่สำคัญอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่ สำหรับประเทศไทย พบว่าความสูญเสียจากรักษาพยาบาล และความสูญเสียทางเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากความเจ็บป่วย พิการ และเสียชีวิต โดยโรคที่เกิดมาจากการสูบบุหรี่ ได้แก่ โรคหัวใจขาดเลือด มะเร็งปอดและโรคถุงลมโป่งพอง จากผู้ป่วยที่มารักษาในโรงพยาบาล สังกัด กระทรวงสาธารณสุข ในส่วนภูมิภาค ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มีมูลค่าถึง ๗,๐๘๖ ล้านบาท^{๓๙}

การสูบบุหรี่เป็นปัญหาพฤติกรรมที่แพร่ขยายไปทั่วทุกกลุ่มคน ตั้งแต่ในวัยเด็กจนถึงวัยชรา จากการสำรวจพฤติกรรมการสูบบุหรี่ครั้งล่าสุด ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี ๒๕๔๒ พบว่ามีผู้สูบบุหรี่ทั้งสิ้นถึง ๑๑.๒ ล้านคน ในปัจจุบันคนให้ความสำคัญและตระหนักถึงโทษของบุหรี่มากขึ้น ทำให้แนวโน้มของอัตราการสูบบุหรี่ลดลงในกลุ่มอายุ ๔๐-๕๙ ปี ซึ่งเป็นกลุ่มที่สูบบุหรี่ในอัตราสูงสุด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มอายุ ๑๐-๑๙ ปี ซึ่งจัดเป็นกลุ่มที่สูบบุหรี่ในระดับอายุน้อยที่สุด กลับมีการเพิ่มปริมาณการสูบบุหรี่ถึงร้อยละ ๓.๒๐ ส่วนกลุ่มที่อัตราการเพิ่มรองลงมาคือ อายุ ๒๐-๒๙ ปี ร้อยละ ๒.๓๐ เมื่อศึกษาในวัยรุ่นอายุ ๑๕ ปี จะพบว่าวัยรุ่นชายร้อยละ ๙.๓๐ สูบบุหรี่เป็นประจำขณะที่วัยรุ่นหญิง ร้อยละ ๐.๗๐ ส่วนวัยรุ่นอายุ ๒๒ ปี ทั้งหญิงและชายมีการสูบบุหรี่สูงกว่าโดยวัยรุ่นชายสูบบุหรี่

^{๓๗} สุทัศน์ ยกส้าน, **วิทยาการแห่งอารยะ**, (กรุงเทพมหานคร : เอส ที แอล ซี, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๓-๑๗๕.

^{๓๘} ประกิต วาทีสาธกกิจ, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเริ่มเสพติดบุหรี่,” ใน เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องการจัดตั้งคลินิกอดบุหรี่, ๒. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานควบคุมการบริโภคยาสูบ กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๕), หน้า ๓๑.

^{๓๙} นิตยาภรณ์ ดั่งเรื่อง, “การเปรียบเทียบผลการใช้การควบคุมตนเองกับการใช้สัญญาเงื่อนไขเพื่อลดพฤติกรรมสูบบุหรี่ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนพิบูลสังฆราชประชาอุทิศ อำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช”, **ปริญญาภิพนธ์ การบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

ละ ๓๙.๒๐ ขณะที่ผู้หญิงสูบบุหรี่ร้อยละ ๒.๒๐ และจากการศึกษาพบว่าวัยรุ่นทั้งชายและหญิงอายุ ๑๕ ปี ที่สูบบุหรี่อยู่ในขณะนี้ ประมาณร้อยละ ๑๐ เริ่มสูบบุหรี่เมื่อเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และประมาณ ร้อยละ ๕๐ เริ่มสูบบุหรี่ในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และจากการศึกษาอายุเฉลี่ยที่ เริ่มสูบบุหรี่ พบว่าอายุที่วัยรุ่นช่วงอายุ ๒๒ ปี เริ่มสูบบุหรี่ร้อยละ ๑๘.๒๐ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงต่อสุขภาพร่างกาย และอนาคตของเยาวชนไทยที่กำลังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างยิ่งและถึงแม้ว่าการสูบบุหรี่ของกลุ่มเด็ก และเยาวชน ตามสถานศึกษาไม่ได้จัดให้อยู่ในประเภทของ ยาเสพติดชนิดร้ายแรง แต่ปัญหาการสูบบุหรี่ตามสถานศึกษาก็ได้ก่อให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินงานด้านการเรียนการสอน การปกครองนักเรียน และมีผลกระทบ โดยตรงต่อสุขภาพของเด็ก และเยาวชนที่จะเติบโตขึ้นในอนาคตนอกจากนี้การสูบบุหรี่ของเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา ยังก่อให้เกิดการเพิ่มปริมาณการใช้ สารเสพติดตัวอื่นในชุมชนมากยิ่งขึ้น เช่น กัญชา ยาบ้า เฮโรอีน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป บุหรี่ หมายถึง ยาสูบที่มีลักษณะเป็นมวน ยาเส้นหรือยาเส้นปรุง ชิคาแลต ชิการ์ ไม่ว่าจะมวนใบยาแห้งหรือยาอัดเจือปนหรือไม่ ซึ่งมวนด้วยกระดาษหรือวัตถุที่ทำขึ้นใช้แทนกระดาษหรือใบยาแห้งหรือยาอัดว่าด้วยกฎหมายยาสูบ และการสูบบุหรี่เป็นสาเหตุของโรคที่ทำให้สมรรถภาพการทำงานของร่างกายเสื่อมลงและเสียชีวิตก่อนวัยอันสมควร บุหรี่เป็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญของโรคหลอดเลือดหัวใจ โรคหลอดเลือดสมองตีบ และโรคหลอดเลือดแดงส่วนปลาย การสูบบุหรี่ยังเป็นสาเหตุสำคัญของโรคมะเร็งปอด พบว่า ๙๐% ของโรคมะเร็งปอดในผู้ชายและ ๗๙% ของโรคมะเร็งในผู้หญิงเป็นผลมาจากการสูบบุหรี่

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเหล้าและสุรา

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
กระทรวงวัฒนธรรม, [ออนไลน์] [๕ มิถุนายน ๒๕๖๓]	“เหล้า” เป็นสารเคมีกึ่งธรรมชาติ กึ่งสังเคราะห์ มีชื่อทางเคมีว่า “เอทานอล” (Ethanol) คนทั่วไปมักจะเรียก เหล้าว่า “แอลกอฮอล์” (Alcohol) คงเป็นเพราะแอลกอฮอล์เป็นองค์ประกอบสำคัญของสุราทุกชนิด
เทพินทร์ พิชรานุกรักษ์, (๒๕๕๑, หน้า ๑๘)	เหล้า หรือสุรา ที่สังคมไทยและประชาคมทั่วโลกบริโภคอยู่นั้นมีมากมายหลายชนิด มีความแตกต่างกันออกไป ทั้งในปริมาณของแอลกอฮอล์ วัสดุที่ใช้รวมไปถึงขั้นตอนและวิธีการผลิต ซึ่งสามารถแยกเป็นประเภทและชนิดได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ สุราประเภทที่กลั่นแล้ว (distilled liquors) และสุราหมัก (fermented liquors)

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเหล้าและสุรา (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์, (๒๕๕๑, หน้า ๖๘)	สุราตามกฎหมายว่าด้วยสุรา โดย ไม่รวมถึงยาวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ยาเสพติดให้โทษตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (๒๕๕๑)	“สุรา” หมายความว่าถึงวัตถุทั้งหลายหรือของผสมที่มีแอลกอฮอล์ ซึ่งสามารถดื่มกินได้เช่นเดียวกับน้ำสุรา หรือซึ่งดื่มกินไม่ได้แต่เมื่อได้ผสมกับน้ำหรือของเหลวอย่างอื่นแล้ว สามารถดื่มกินได้เช่นเดียวกับน้ำสุรา
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๕๖, หน้า ๑๒๐)	แอลกอฮอล์หมายถึงสารอนินทรีย์ชนิดหนึ่ง ลักษณะเป็นของเหลว กลิ่นฉุนระเหยง่าย มีขีดเดืออนที่อุณหภูมิ ๗๘.๕ องศาเซลเซียส มีชื่อเต็มว่า เอทิลแอลกอฮอล์ โดยปกติเกิดจากการหมักสารประเภทแป้งหรือน้ำตาลผสมยีสต์ซึ่งเรียกว่า แป้งเชื้อ หรือเชื้อหมัก
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๒๕, หน้า ๑๑๒)	บุหรี่ย หมายถึงยาสูบที่ใช้ใบตองหรือกระดาษ มวนใบยาที่หั่นฝอย
อรรรรณ หุ่นดี, (๒๕๔๒, หน้า ๑๖.)	บุหรี่ย ผลิตมาจากใบยาสูบ ซึ่งเป็นพื้นล้มลุกชนิดหนึ่ง มีชื่อพฤกษศาสตร์ว่า Nicotina glauca บุหรี่ยยังหมายถึง บุหรี่ยชิกาแลต บุหรี่ยชิกการ์ บุหรี่ยอื่นยาเส้น หรือยาปรุงยาสูบที่มีลักษณะเป็นมวน ยาเส้นที่มวนสูบเองหรือยาเส้นที่ใช้กล้อยยาสูบ
มบุญ ปุญญากริยากร, (๒๕๒๕, หน้า ๑๐-๑๕)	บุหรี่ยมีต้นกำเนิดมาจากภาษาเปอร์เซีย ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕
สุทัศน์ ยกส้าน, (๒๕๔๓, หน้า ๑๗๓-๑๗๕)	เม็กซิโก และเวสต์อินดีส ในปัจจุบัน บัน อเมริกา ตุรกี อินเดีย บราซิล และรัสเซีย เป็นประเทศที่มีการปลูกยาสูบมากเป็นอันดับต้น
ประภิต วาทีสาธกกิจ, (๒๕๓๕, หน้า ๓๑)	พิษภัยของบุหรี่ยที่ก่อให้เกิดการสูญเสียแก่สังคมเกินกว่าที่จะประมาณค่าได้จากการรายงานทั่วโลกพบว่ามีผู้เสียชีวิตอันเนื่องจากการสูบบุหรี่ย ปีละ ๓.๕ ล้านคน หรือชั่วโมงละ ๓๖๐ คน

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเหล้าและสุรา (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
นิตยาภรณ์ ดั่งเรื่อง, (๒๕๔๐, หน้า ๑)	การสูบบุหรี่นอกจากจะทำให้เกิดปัญหาโดยตรงต่อสุขภาพแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศอีกด้วย และการสูญเสียทางเศรษฐกิจที่สำคัญอันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะ

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาวะ จากนักวิชาการหลากหลายท่าน ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาวะ ดังต่อไปนี้

การส่งเสริมสุขภาพ เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดในการปฏิรูประบบสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพ ประกอบด้วย การที่สังคมมีจิตสำนึกหรือจินตนาการใหม่ในเรื่องสุขภาพและเกิดพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน โรงเรียน สถานที่ทำงาน ระบบบริการสังคม สื่อมวลชน ตลอดจนนโยบาย อาจเรียกกระบวนการนี้ว่า การส่งเสริมสุขภาพสำหรับคนทั้งมวล (Health Promotion for All) คนทั้งมวลส่งเสริมสุขภาพ (All for Health Promotion) หรือคนทั้งมวลมีสุขภาพดี (Good Health for All) ในการปฏิรูประบบสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพประกอบด้วย การที่สังคมมีจิตสำนึกหรือจินตนาการใหม่ในเรื่องสุขภาพ และเกิดพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว^{๔๐} การส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion) หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่ยกระดับและเพิ่มความสามารถในการดูแลสุขภาพของบุคคลให้มีสุขภาพดี (well-being) และมีผลกระทบโดยตรง การเพิ่มระดับความผาสุก เพื่อนำไปสู่สุขภาพดีของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม (Healthy People) เน้นพฤติกรรมของบุคคลที่ปฏิบัติเพื่อส่งเสริม สุขภาพดี สรุปได้ว่า การส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง การพัฒนาศักยภาพของบุคคลในการปฏิบัติพฤติกรรมด้านสุขภาพ ที่จะให้เกิดภาวะของการ มีสุขภาพดี ด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ จิตวิญญาณ และด้านสังคม^{๔๑}

สุขภาวะ (Health) หรือ สุขภาพ ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ภาวะที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เช่น อาหารเพื่อสุขภาพ การสูบบุหรี่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

^{๔๐} ประเวศ วะสี, กระบวนการนโยบายสาธารณะ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสาธารณสุข, ๒๕๔๗), หน้า ๗๖.

^{๔๑} N.J. Pender, *Health Promotion in Nursing Practice*, 2nd ed., (California: Apption and Lange, Norwalk, Connecticut, 1999), p.19.

สุขภาพ หมายถึง “ภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจประกอบกัน ไม่ใช่เพียงแค่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือความพิการเท่านั้น”^{๔๒} สุขภาวะ หมายถึง การกระทำ หรือกิจกรรมใดๆ เพื่อคงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพ ได้แก่ การได้รับอาหารที่เพียงพอ การออกกำลังกาย การพักผ่อน การผ่อนคลายความเครียด เป็นต้น สุขภาพและพัฒนาแบบแผนชีวิตของตนเอง (Active Role) และมีบทบาทในการจัดการกับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางด้านกายภาพ และสังคมที่อยู่รอบตัวให้เอื้อต่อการปฏิบัติพฤติกรรมป้องกันโรค สุขภาพของตนเองตลอดช่วงวัยของชีวิตตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้สูงอายุ การดำรงรักษาไว้ซึ่งภาวะสุขภาพ การฟื้นฟูและการส่งเสริมสุขภาพหรือทำให้ภาวะสุขภาพดีขึ้น เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติเป็นปกติในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ตื่นนอน การทำความสะอาดร่างกาย การออกกำลังกาย การผ่อนคลายความเครียด และการพักผ่อนหรือการนอน เป็นกิจกรรมที่สามารถวัด ด้ระบุได้และทดสอบได้มีทั้งถูกสุขลักษณะการเคลื่อนไหวออกแรง สามารถส่งเสริมสุขภาพและความสุขสบายได้^{๔๓}

อนึ่ง สุขภาวะมีปัจจัยที่มีผลกระทบหรือมีอิทธิพลต่อภาวะสุขภาพที่สำคัญ ได้แก่ การรับประทานอาหาร การพักผ่อนการออกกำลังกาย และการตรวจสุขภาพ ปัจจัยพฤติกรรม สุขภาพที่มีอิทธิพลต่อภาวะสุขภาพดำรงรักษาไว้ซึ่งภาวะสุขภาพ การฟื้นฟูและการส่งเสริมสุขภาพ หรือทำให้ภาวะสุขภาพดีขึ้น เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติเป็นปกติในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง ภาวะความมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดีควบคู่กันไปเป็นความหมายที่สมบูรณ์สูงสุดใน พระพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีโรคภัยเกิดขึ้น ก็สามารถพัฒนาด้านจิตใจไว้ได้ เพราะมุ่งให้ความสำคัญ ทางด้านจิตใจเป็นพิเศษ ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ใจเป็นผู้นำสรรพสิ่ง”^{๔๔}

คำว่า “สุขภาพ” องค์การอนามัยโลก ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ให้ความหมายว่า สุขภาวะที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจประกอบกัน โดยไม่หมายเฉพาะแต่เพียงการปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือพิการเท่านั้น “สุขภาวะ” หรือ “สุขภาพ” เป็นคำ เดียวกันในภาษาบาลี แต่ภาษาไทยแผลง “ว” เป็น “พ” เป็นคำว่า “สุขภาพ” เมื่อความหมายของ สุขภาพคือ สุขภาพทางกาย จิต สังคม และปัญญา จึงสื่อความหมายใกล้ความสุข ภาวะที่ปลอดภัย เป็นสุข เป็นภาวะที่สมบูรณ์ คำสมัยใหม่เรียกว่า “องค์รวม” ความสุขแนวพุทธหรือสุขภาพแนวพุทธ ประกอบด้วยลักษณะที่เป็น

^{๔๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๘๔๓.

^{๔๓} วีรบุช ศรีวรรณ, ปัญหาสุขภาพกับสังคมไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://sd-group1.blogspot.com.html>, [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑].

^{๔๔} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

วิชา (ความสว่างส่องใส) วิมุตติ (ความหลุดพ้นเป็นอิสระ) วิสุทธิ (ความหมดจด ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง) สันติ (ความสงบไม่ร้อนรนกระวนกระวาย) ซึ่งเป็นภาวะที่เป็น ความดีงามของชีวิต^{๔๕}

นับเป็นเวลาประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมาองค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ซึ่งเรียกโดยย่อว่า WHO ได้ให้คำนิยามของคำว่า “สุขภาพ” ไว้ว่า “สุขภาพ คือความสุขที่สมบูรณ์ทั้ง ทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ไม่เพียงแต่ความปราศจากโรคหรือทุพพลภาพเท่านั้น” ความหมายของ คำว่า สุขภาพดังกล่าวนี้ใช้กันแพร่หลายทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการแพทย์และสาธารณสุข ต่อมาผู้เชี่ยวชาญขององค์การอนามัยโลกหลายคน มีความเห็นว่า บทนิยามที่ได้ให้ไว้ยังขาดความ สมบูรณ์น่าจะมีการเพิ่มองค์ประกอบทางจิตวิญญาณเข้าไปด้วย ดังนั้น คำจำกัดความของสุขภาพของ องค์การอนามัยโลก คำ ว่า “สุขภาพ” หรือ Health จึงหมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ ใช้คำว่า “Complete Well-being) ทางกาย (Physical) ทางจิต (Mental) ทางสังคม (Social) และทางจิต วิญญาณ (Spiritual) ฉะนั้น คำจำกัดความดังกล่าวเป็นคำนิยามที่ลึกที่สุดครอบคลุมทุกอย่างทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สุขภาพ จึงไม่ใช่เรื่องโรค เรื่องโรงพยาบาล หรือเรื่องยา เท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่ครอบคลุมไปทั้งหมด^{๔๖} สุขภาวะองค์รวมของชีวิตจะมี สุขภาวะได้ ต้องบริหารใจให้มีภาวะจิตด้านบวก สุขภาวะที่ แท้ต้องเป็นตามความจริงแห่งธรรมชาติของชีวิต องค์รวมของชีวิตที่มีสุขภาวะต้องเป็นอย่างไร กายกับใจต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไร สุขภาวะจะสำเร็จได้ต้องพัฒนาจิตใจและปัญญา ปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญทำให้การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและภาวะต่างๆ ของจิตใจดำเนินไปได้ โดยปัญญาให้แสงสว่าง ส่องทาง ชี้ทางให้ หลักการพัฒนามนุษย์ของพระพุทธศาสนา เรียกว่า ภาวนา ๔ การพัฒนาแบบองค์รวมจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาวะโดยตรง^{๔๗} สถาบันเสริมสร้างขีดความสามารถมนุษย์ สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ยังกล่าวถึงองค์ประกอบ ของคุณภาพชีวิตไว้ว่า จะต้องครอบคลุม ๔ ด้าน ต่อไปนี้

๑. สุขภาวะทางกาย (Physical Well-being) ภาวนาการณ์รับรู้และดำรงรักษาสุขภาพร่างกายให้มีความแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข โดยมีการปฏิบัติกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพต่างๆ เพื่อรักษาสุขภาพร่างกายให้สมบูรณ์ไว้

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), “สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ”, พุทธจักร, ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๑๑ (พฤศจิกายน ๒๕๔๘) : ๕-๑๐.

^{๔๖} ประเวศ วะสี, การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพและ ความสุข, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหพริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๑), หน้า ๖-๘.

๒. สุขภาวะทางอารมณ์ (Emotional Well-being) ภาวะการรับรู้ของสภาพอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น และสามารถบริหารจัดการอารมณ์ของตนเอง และผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์

๓. สุขภาวะทางสังคม (Social Well-being) ภาวะการรับรู้เรื่องการมีสัมพันธภาพ ของตนกับบุคคลอื่น ทั้งในกลุ่มเพื่อนร่วมงานและต่อสาธารณชน

๔. สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-being) ภาวะการรับรู้ของความรู้สึก สุขสงบมีความพึงพอใจในการดำรงชีวิตอย่างมีเป้าหมาย เข้าใจธรรมชาติ และความเป็นจริงของชีวิต รวมทั้งการมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่มีความหมายสูงสุดในชีวิต^{๔๕}

องค์ประกอบสำคัญของคุณภาพชีวิต ๖ ด้านหลัก คือ

๑. ด้านร่างกาย (Physical Domain) คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคล ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย การรับรู้ถึงความรู้สึก สุขสบาย ไม่มีความเจ็บปวด การรับรู้ถึงความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บปวดทางร่างกายได้ การรับรู้ถึงพลังกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน การรับรู้เรื่องการนอนหลับและพักผ่อน รวมทั้งการรับรู้เรื่องการมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งการรับรู้เหล่านี้มีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน

๒. ด้านจิตใจ (Psychological Domain) คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง การรับรู้ความรู้สึก ภาควิถีใจในตนเอง การรับรู้ความมั่นใจในตนเอง การรับรู้ถึงความคิด ความจำ สมาธิ การตัดสินใจ และความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของตน และการรับรู้ถึงความสามารถในการจัดการกับความเศร้าหรือกังวล เป็นต้น

๓. ด้านระดับความเป็นอิสระของบุคคล (Level of Independences) คือ การรับรู้ถึง ความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การรับรู้ถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวของตน การรับรู้ถึง ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน การรับรู้ความสามารถในการทำงาน การรับรู้ ว่าตนไม่ต้องพึ่งพาอาศัยต่างๆ หรือการรักษาทางการแพทย์อื่นๆ เป็นต้น

๔. ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships) คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ ของ ตนเองกับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม รวมทั้งการรับรู้ ว่าตน ได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วย

๕. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการ ดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าตนมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัย และมั่นคงในชีวิต การรับรู้ว่าได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดี ปราศจากมลพิษต่างๆ การคมนาคมสะดวก มีแหล่ง

^{๔๕} เย็นใจ เลหาวิช, “การศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาคุณภาพชีวิต”, วารสารศึกษาศาสตร์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒๕ (สิงหาคม – กันยายน, ๒๕๔๗) : ๕๐-๕๑.

ประโยชน์ด้านการเงิน สถานบริการทางสุขภาพ และสังคมสงเคราะห์ การรับรู้ว่ามีโอกาสที่จะได้รับข่าวสาร หรือฝึกฝนทักษะต่างๆ การรับรู้ว่ามีกิจกรรมสันทนาการ และมีกิจกรรมในเวลาว่าง เป็นต้น

๖. ด้านความเชื่อส่วนบุคคล (Spirituality Religion/Personal Beliefs) คือ การรับรู้เกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ ของตนที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ถึงความเชื่อด้านจิตวิญญาณศาสนา การให้ความหมายของชีวิต และความเชื่ออื่นๆ ที่มีผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิต มีผลต่อ การเอาชนะอุปสรรค เป็นต้น^{๔๙}

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ควรพิจารณาจากความพึงพอใจและไม่พึงพอใจ และแบ่งคุณภาพชีวิตออกเป็น ๔ ด้าน

๑. ด้านสุขภาพและหน้าที่ (Health and Functioning) ได้แก่ การดูแลสุขภาพตนเอง การพักผ่อน การทำกิจกรรมต่างๆ ในเวลาว่าง

๒. สังคมและเศรษฐกิจ (Socio-Economic) ได้แก่ สภาพความเป็นอยู่ รายได้ การทำงาน เพื่อนร่วมงาน ที่อยู่อาศัย

๓. จิตวิญญาณ (Psychological Spiritual) ได้แก่ ความพึงพอใจในชีวิต ความสงบทางจิตใจ การบรรลุเป้าหมายในชีวิต

๔. ครอบครัว (Family) ได้แก่ ความสุขในครอบครัว ความสัมพันธ์กับคู่สมรส บุตรสภาวะ สุขภาพของครอบครัว^{๕๐}

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ๓ ประการ คือ

๑. องค์ประกอบด้านกายภาพ ได้แก่ ปัจจัยทางมลภาวะ ความหนาแน่นของประชากร สภาพที่อยู่อาศัย

๒. องค์ประกอบด้านสังคม ได้แก่ ปัจจัยด้านทางการศึกษา สุขภาพอนามัย ความมั่นคงของครอบครัว

๓. องค์ประกอบทางจิตวิทยา ได้แก่ ปัจจัยด้านความพึงพอใจ ความสำเร็จ ความผิดหวัง และความคับข้องใจในชีวิต^{๕๑}

ด้านสุขภาวะทางสังคม มาจากความคิดพื้นฐานที่ว่า มนุษย์แต่ละคนนั้นประกอบด้วยกายและใจ ขณะเดียวกันก็มีอาจแยกตัวอยู่โดด ๆ ได้ หากยังต้องมีความสัมพันธ์กับผู้คนเริ่มจากพ่อแม่

^{๔๙} ณรงค์ศักดิ์ ตะละภักดิ์, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศิวพร, ๒๕๔๙), หน้า ๗.

^{๕๐}C.E. Ferrans and M.J. Power, "Quality of Lifeindex: Development and psychometric properties.", *Advances in Nursing Science*, Vol.8 (1985): 15-24.

^{๕๑}A. Campbell, *The Quality of Life*, (New York: Russell Sage, 1976), p. 122.

ญาติพี่น้องไปจนถึงผู้คนในสังคม ด้วยเหตุนี้ ภายและใจจะต้องสัมพันธ์กันด้วยดี ควบคู่ไปกับความสัมพันธ์ทางสังคม ถึงจะทำให้ชีวิตมีความเจริญงอกงามหรือมีสุขภาพที่ดีได้ แนวคิดของนักวิชาการกล่าวถึงสุขภาวะทางสังคมนั้นมี ๔ ด้าน คือ

๑. **สุขภาวะทางกาย** ได้แก่ การฟื้นฟูและรักษาร่างกายทั้งระบบ โดยอาศัยยา กระบวนการบำบัดทางกาย ตลอดจนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอาทิ การกิน การนอน การพักผ่อน การออกกำลังกายและการทำงาน

๒. **สุขภาวะทางจิต** ได้แก่ การผ่อนคลายจิต ทำให้เกิดความสงบ แข่มชื่น ผ่องใส มีเมตตา และกำลังใจ ไม่ท้อแท้สิ้นหวัง

๓. **สุขภาวะทางปัญญา** ได้แก่ การเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับโรคและชีวิต เพื่อละวางความติดยึดและเป็นอิสระจากความผันผวนปรวนแปรของชีวิต

๔. **สุขภาวะทางสังคม** ได้แก่ การมีความสัมพันธ์ที่ราบรื่นกับผู้อื่น มีครอบครัว ญาติมิตร หรือชุมชนที่พร้อมเป็นกำลังใจให้ความช่วยเหลือ มีความเอื้ออาทรต่อกัน^{๕๒}

กล่าวโดยสรุป ความหมายของสุขภาวะ หมายถึง การดูแลรักษา การป้องกัน และการเยียวยาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ตลอดจนการประยุกต์ใช้หลักธรรม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการดูแล การป้องกัน และการเยียวยาชีวิตโดยเฉพาะด้านจิตใจ ได้แก่ การผ่อนคลายจิตทำให้เกิดความสงบ แข่มชื่น ผ่องใส มีเมตตา และกำลังใจ ไม่ท้อแท้สิ้นหวัง ด้านปัญญา อันหมายถึงการเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับโรคและชีวิต เพื่อละวางความติดยึด และเป็นอิสระจากความผันผวนปรวนแปรของชีวิต และด้านสังคม ซึ่งหมายถึงการมีความสัมพันธ์ที่ราบรื่นกับผู้อื่น มีครอบครัวญาติมิตร หรือชุมชนที่พร้อมเป็นกำลังใจให้ความช่วยเหลือ มีความเอื้ออาทรต่อกัน

^{๕๒} พระครูสิริปัญญาคุณโยค (ปัญญา ภูมาลา), “รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคมของพระสงฆ์ปฏิบัติในสังคมไทย”, *คุชฌินิพนธ์ปริญาพุทธศาสตร์คุชฌินิต* สาขาวิชาการพัฒนาสังคม (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๖๘.

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะ

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๔๖, หน้า ๘๔๓)	สุขภาวะ (Health) หรือ สุขภาพ ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ภาวะที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (๒๕๔๘, หน้า ๕-๑๐)	“สุขภาวะ” หรือ “สุขภาพ” เป็นคำ เดียวกันในภาษาบาลี แต่ภาษาไทยแผลง “ว” เป็น “พ” เป็นคำว่า “สุขภาพ” เมื่อความหมายของ สุขภาพคือ สุขภาพทางกาย จิต สังคม และปัญญา จึงสื่อความหมายใกล้ความสุข ภาวะที่ปลอดทุกข์ เป็นสุข เป็นภาวะที่สมบูรณ์
ประเวศ วะสี, (๒๕๔๗, หน้า ๗๖)	การส่งเสริมสุขภาพ เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดในการปฏิรูประบบสุขภาพ
N.J. Pender (1999, p. 19)	การส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion) หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่ยกระดับและเพิ่มความสามารถในการดูแลสุขภาพของบุคคลให้มีสุขภาพดี (well-being)
เย็นใจ เลหาวิช, (๒๕๔๗, หน้า ๕๐-๕๑)	องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตจะต้องครอบคลุม ๔ ด้าน ๑. สุขภาวะทางกาย (Physical Well-being) ๒. สุขภาวะทางอารมณ์ (Emotional Well-being) ๓. สุขภาวะทางสังคม (Social Well-being) ๔. สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-being)
ณรงค์ศักดิ์ ทะละภาณุ, (๒๕๔๘, หน้า ๗)	องค์ประกอบสำคัญของคุณภาพชีวิต ๖ ด้านหลัก คือ ๑. ด้านร่างกาย (Physical Domain) ๒. ด้านจิตใจ (Psychological Domain) ๓. ด้านระดับความเป็นอิสระของบุคคล (Level of Independences) ๔. ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships) ๕. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) ๖. ด้านความเชื่อส่วนบุคคล (Spirituality Religion/Personal Believes)

ร่างกาย เพื่อไม่ให้เกิดการสะสมอาหารส่วนเกิน ไม่เป็นโรคอ้วน และมีความเป็นผู้ไม่ติดหรือยินดีกับรสชาติอาหาร ซึ่งได้กล่าวอธิบายไว้ว่า

“ภิกษุบริโภคของสดหรือของแห้งไม่ควรให้อิ่มเกินไป เป็นผู้มีท้องโปร่ง รู้จักประมาณในอาหาร มีสติพึงงดเว้นเสีย ยังกอยู่ ๔-๕ คำ ก็จะไม่อิ่มอย่าบริโภค พึงดื่มน้ำแทน เป็นเพียงพอ เพื่อจะอยู่อย่างผาสุก สำหรับภิกษุผู้มีจิตตั้งมั่น เวทนาของภิกษุนั้นผู้เป็นมนุษย์มีสติอยู่ตลอดเวลา ผู้ได้โภชนะแล้ว รู้จักประมาณ ย่อมเป็นเวทนาที่เบา อาหารที่บริโภคย่อมค่อยๆ ย่อยไปเลี้ยงอายุ”^{๕๓}

จากพระพุทธวจนะตามที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวิธีปฏิบัติทั้งการบิณฑบาตและการฉันอาหารของพระสงฆ์ โดยเน้นประเด็นความสำรวมและพอประมาณเป็นสำคัญ เริ่มตั้งแต่การรับบิณฑบาต ให้รับแกงพอสมควรกับบิณฑบาต และรับบิณฑบาตจดเสมอขอบบาตร เพื่อให้พระสงฆ์รับบิณฑบาตอาหารในปริมาณที่พอเหมาะแก่การยังชีพ คือ รับอาหารแค่พอฉันและห้ามมิให้ฉันเหลือ ถ้าฉันเหลือต้องอาบัติทุกกฏ รวมถึงเมื่อพระสงฆ์ตักอาหารใส่บาตรหรือใส่ภาชนะเพื่อฉันต้องประมาณปริมาณอาหารของตนเองว่า สามารถฉันได้มากน้อยเท่าใด ไม่รับมากเกินไป เมื่อตักอาหารตามที่ต้องการฉันแล้วต้องปิดฝาบาตร ปฏิสังขยาพิจารณาอาหารแล้วจะไม่มีเพิ่มเติมอาหารอีก และที่สำคัญพระสงฆ์ควรเลือกประเภทอาหารที่ฉันว่า มีความเหมาะสมกับโรคที่ตนเป็นอยู่

พระพุทธเจ้า ตรัสถึงความสำคัญของการมีสุขภาพร่างกายดี ไม่มีโรคภัยเบียดเบียนว่าเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญเพียรอย่างยิ่ง^{๕๔} หากร่างกายเจ็บป่วยไม่อาจเฝียวยายได้แล้ว พระองค์จะทรงมุ่งเน้นการเฝียวยายทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังเรื่องที่ปรากฏว่า ครั้งหนึ่งมีภิกษุทุพพลภาพป่วยหนักกระยะสุดท้าย พระพุทธเจ้าทรงเฝียวยารักษาทางด้านจิตใจ ทรงมีพระดำรัสว่า “แม้ร่างกายจะเจ็บหนักแต่ยังสามารถพัฒนาให้ไปสู่การบรรลุธรรมได้”^{๕๕}

ทัศนะเรื่องความเจ็บป่วยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ประการหนึ่งว่า “ร่างกายเป็นรังแห่งโรค”^{๕๖} การที่ร่างกายเป็นฐานหรือที่ตั้งแห่งโรค ย่อมจะเจ็บป่วยอย่างใดอย่างหนึ่งไม่มากก็น้อยเป็นธรรมดา อีกคำหนึ่งคือ คำว่า “อโรคย” ไม่มีโรค ดังพุทธสุภาษิตว่า “อาโรคยปรมา ลาภา” แปลว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ^{๕๗} คำว่า อโรคย อีกนัยหนึ่ง หมายถึง ภาวะการปราศจากโรคทางจิตเพียงอย่างเดียว ดังพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ที่ปราศจากโรคทางกายเป็นเวลานานๆ หรือไม่มีโรคทางกาย

^{๕๓} พุ.ชา.ส. (ไทย) ๒๗ อรรถกถา สุกชาดก

^{๕๔} อง ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓-๕๔/๙๒-๙๓.

^{๕๕} อง ปญจก (ไทย) ๒๒/๑๒๑/๒๐๑.

^{๕๖} พุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๕๕/๔๐๘.

^{๕๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕/๒๕๔-๒๕๕.

ปรากฏอยู่เลยนั้นพอหาได้ แต่คนที่ไม่มีโรคทางใจแม้เพียงชั่วขณะหนึ่งนี้หายาก ยกเว้นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้วเท่านั้น^{๕๘}

อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมการถวายอาหารมีผลอย่างสำคัญต่อสุขภาพของพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์ไม่สามารถจัดหาหรือปรุงอาหารเพื่อตนเองได้ ต้องพึ่งพาอาหารจากญาติโยมที่มาทำบุญ สุขภาพพระสงฆ์จึงขึ้นอยู่กับถวายอาหารของพุทธศาสนิกชนอย่างมาก และนอกจากนี้พระสงฆ์ ยังมีพฤติกรรมเสี่ยงอื่นๆ ที่อาจเป็นสาเหตุของการเกิดโรคอีก เช่น การสูบบุหรี่ ดื่มกาแฟ ดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง และขาดการออกกำลังกายที่เหมาะสม เหตุและปัจจัยเหล่านี้หากไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขจะกระทบต่อการทำหน้าที่ของพระสงฆ์ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์นั้น มีการออกบิณฑบาต เดินในวัด-เดินจงกรม กวาดลานวัด แกว่งแขน (สามารถทำได้ในวัด ไม่ทำในละแวกบ้าน เพื่อความสำรวมตามหลักเสขียวัตถ) ชักผ้าตากผ้างานสาธารณูปการในวัด ซึ่งหลักกิจวัตร ๑๐ ของพระสงฆ์นั้นไม่ขัดต่อความเป็นสมณเพศ ได้แก่ การออกเดินบิณฑบาตในยามเช้า การเดินจงกรม การกวาดลานวัด และการทำงานใช้แรงงานภายในวัด แต่กิจกรรมการออกกำลังกาย ก็เป็นข้อจำกัดของพระสงฆ์บางกลุ่ม โดยเฉพาะในกลุ่มพระสังฆาธิการที่มีบทบาทหน้าที่ด้านการบริหารจัดการกิจกรรมภายในวัด มีภาระงานเรียนงานสอน และมีภาระช่วยเหลืองานคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระและความรับผิดชอบที่ทำให้พระสงฆ์ประสบกับปัญหาด้านสุขภาพ

พระสงฆ์มีปัญหาสุขภาพะทางกาย โดยเฉพาะความอ้วน เนื่องจากมีรอบเอวเกิน ๙๐ เซนติเมตร จำนวนมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๓ ในจำนวนนี้ร้อยละ ๕๙.๘ ไม่มีโรคประจำตัว ขณะที่ ๔๐.๒ มีโรคประจำตัว ได้แก่ เบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไขมันในเลือดสูง และมะเร็ง ซึ่งความเสี่ยงของโรคส่วนใหญ่มีสาเหตุจากพฤติกรรมสุขภาพและการบริโภคอาหาร ที่ไม่ถูกหลักโภชนาการ ขาดการออกกำลังกาย และการสูบบุหรี่ เนื่องจากพระสงฆ์ไม่สามารถเลือกฉันอาหารเองได้ ต้องฉันอาหารตามที่ฆราวาสตักบาตรหรือนำอาหารมาถวาย ประกอบกับสถานภาพของพระสงฆ์ไม่เอื้อต่อการออกกำลังกาย ทำให้เสี่ยงต่อการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง^{๕๙}

๒) ด้านจิต สุขภาวะทางจิตใจ (Emotional Health) นั้นมีส่วนประกอบทางด้านคุณธรรม ความดีงามภายในจิตใจ เช่น มีความเมตตา กรุณา ความขยันหมั่นเพียร อุดหนุน มีสมาธิ ผ่องใส สดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ไม่ขุ่นมัวด้วยอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบที่จะมีกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมทั้งการมีสภาวะแห่งจิตใจที่มีความสำราญ แ่มชื่น ไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นเหตุแห่งความเศร้าหมอง การมีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง คือ การมี

^{๕๘} อนุญาต. (ไทย) ๒๑/๑๕๓/๒๑๗.

^{๕๙} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), และสถาบันวิจัยและสังคม (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

อารมณ์แจ่มใส จิตใจเบิกบาน การมองโลกในแง่ดี การมีจิตใจปลอดโปร่ง ผ่อนคลาย ไม่เศร้าหมอง การควบคุมตนเองในการกระทำสิ่งไม่ดีงาม การมีเชื่อมั่นว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตนได้ การมีสมรรถภาพแห่งจิตที่ดี จึงเป็นภาวะของบุคคลที่แสดงออกด้านคุณธรรมทั้งหลายในลักษณะต่างๆ เช่น ความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ความอดทนในการดำเนินชีวิต การมีสมาธิแน่วแน่ในการทำงาน การมีสติที่ดีในการดำเนินชีวิต และการมีคุณภาพแห่งจิตดี คือ สภาพความรู้สึกทางจิตใจที่แสดงออกมาในลักษณะต่างๆ เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น ความกรุณาอยากช่วยเหลือให้ผู้อื่นให้พ้นทุกข์ การระลึกถึงและตอบแทนบุญคุณผู้อื่น การยกย่องและชื่นชมคุณค่าแห่งการกระทำความดีของผู้อื่น การใช้วาจาแนะนำให้ผู้อื่นให้กระทำความดี

สถานที่สำหรับเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ตามมหาสติปัฏฐานสูตรบรรยายไว้สามแห่ง คือ ป่าโคโคตันไม้ ที่ว่างเปล่า (สุญญาคาร เรือนว่าง) แต่พึงทราบว่า ตามกัมมัฏฐานคณนิทเทศในวิสุทธิธรรมคณนั้น เนื่องจากท่านกล่าวอุปสรรคของวิปัสสนาให้มีแค่อย่างเดียว คือ การฝึกทำฤทธิ์เดชมิ การเหาะเหินเดินอากาศ เป็นต้น (ถ้าแค่นั้นนั้นไม่นับ เพราะง่ายกว่าฤทธิ์มาก) ฉะนั้น วิปัสสนาจึงปฏิบัติได้ทุกที่ แต่ที่ๆ เหมาะสมที่สุด และควรจะทำให้ได้ ก็คือ ป่า โคโคตัน ว่างเปล่า โลงๆ นั้นเอง เพราะจะทำให้ศีลและสมาธิดีกว่ามากมายยิ่งนัก ปัญญาจะกล้าขึ้นได้ไวไปด้วยเช่นกัน วิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ อุบายวิธีสำหรับฝึกจิตให้เกิดปัญญา รู้แจ้งตามความเป็นจริงพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๓๔ ข้อ ๕๕ หน้า ๓๐ ได้ให้ความหมายของวิปัสสนาไว้ว่า

กตมา ตสมิ สมเย วิปัสสนา โหติ ยา ตสมิ สมเย ปญญา ปชานานา วิจโย ปวิจโย ฌมมวิจโย สลลภขณา อุปลภขณา ปจจุปลภขณา ปณติจจํ โกสลลํ เนปุลญญํ เวภพยา จินตา อุปปริกขา ภูริเมธา ปริณายิกา วิปัสสนา สมบชฌญํ ปโตโท ปญญา ปญญินทริยํ ปญญาพลํ ปญญาสตถํ ปญญาปาสาโท ปญญาอาโลโก ปญญาโอภาโส ปญญาปชโชโต ปญญารตนํ อโมโห ฌมมวิจโย สมมาทิฏฐิ อัยตสมิ สมเย วิปัสสนา โหติ^{๖๐}

แปลความว่า วิปัสสนาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนรัตนะความไม่หลงมกมาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า วิปัสสนา ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

อย่างไรก็ตาม แม้พระไตรปิฎกจะให้ความหมายของคำว่า วิปัสสนา ไว้หลายนัยก็ตาม แต่ผู้ปฏิบัติก็ต้องผ่านกระบวนการฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎก จึงจะสามารถพัฒนาวิปัสสนาปัญญาให้เกิดขึ้นได้ หลักการฝึก

^{๖๐} พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๓๔ ข้อ ๕๕ หน้า ๓๐.

เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานนั้น แม้ผู้เข้าฝึกจะมีสมาธิในระดับใดก็ตาม ก็สามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ แม้แต่จิตที่สงบชั่วขณะ (ขณิกสมาธิ) ก็สามารถนำมาเป็นพื้นฐานในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในวิสุทธิธรรมว่า ปราศจากขณิกสมาธิเสียแล้ว วิปัสสนาย่อมมีไม่ได้ (วิสุทธิ.ฎีกา.๑/๑๕/๒๑) อีกทั้งผู้เจริญสมถกัมมัฏฐานจนได้ผลของสมถะในระดับสูง เช่น แสดงฤทธิ์ได้ ก็สามารถนำผลนั้นมาเป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ด้วย เพราะการได้มานสมาบัติจนถึงขนาดแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ได้นั้น ถ้ายังไม่ผ่านกระบวนการฝึกจิตด้วยหลักวิปัสสนากัมมัฏฐานจนถึงขั้นบรรลุเป็นพระอรหันต์ ก็ยังไม่ถือว่าได้บรรลุจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา เพราะอิทธิฤทธิ์ต่างๆ เป็นสิ่งที่เสื่อมสลายไปได้เสมอ ในกรณีที่เกิดกับคนยังมีกิเลสอยู่ แต่ถ้าเกิดกับคนที่ไม่ยังมีกิเลส อิทธิฤทธิ์ก็สามารถใช้เป็นคุณประโยชน์ได้ เช่นการที่พระมหาโมคคัลลานะ แสดงอิทธิฤทธิ์เพื่อประกาศคุณของพระพุทธศาสนา

การเจริญสติและสัมปชัญญะ ให้ทำความรู้ตัวอยู่กับจิตผู้รู้อย่างสบายๆ ไม่เพ่งจ้องหรือความหา คั่นคว้า พิจารณาเข้าไปที่จิตผู้รู้ เพียงแค่รู้อยู่เฉยๆ เท่านั้น ต่อมาเมื่อมีความคิดนึกปรุงแต่งอื่นๆเกิดขึ้น ก็เห็นความเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ชัดเจนเช่นเดิม มีความนิ่งวางอยู่ ต่อมาเกิดคิดถึงคนๆ หนึ่ง แล้วเกิดความรู้สึกรัก หรือชังขึ้น ก็ให้สังเกตรู้ความรักความชังนั้น และเห็นว่า มันเป็นสิ่งที่ถูกรู้เท่านั้น ตัวจิตผู้รู้มีอยู่ต่างหาก ให้รู้ตัวไปเรื่อยๆ สิ่งใดเป็นอารมณ์ปรากฏขึ้นกับจิต ก็ให้มีสติรู้อารมณ์ที่กำลังปรากฏนั้น ในขณะที่เดียวกัน ก็ต้องไม่ปล่อยส่งจิตเข้าไปในอารมณ์นั้น ตรงที่จิตไม่ปล่อยส่งออกไปนั่นเอง คือ ความรู้ตัว หรือสัมปชัญญะ

จิตตานุปัสสนานั้น ไม่ใช่การเห็นจิตผู้รู้ หรือจิตที่แท้จริง แต่เป็นการเห็นจิตสังขาร (ความคิดนึกปรุงแต่ง) ที่กำลังปรากฏ เช่น เห็นชัดว่า ขณะนั้น จิตมีความโกรธเกิดขึ้น มีความใคร่เกิดขึ้นมีความหลงฟุ้งซ่านเกิดขึ้น ความผ่องใสเบิกบานเกิดขึ้น ฯลฯ แล้วก็จะเห็นอีกว่า ความปรุงแต่งทั้งฝ่ายชั่ว และฝ่ายดี ล้วนเป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป มันไม่ใช่จิต มันเป็นแค่อารมณ์ที่ถูกรู้ ทั้งนี้การรู้จิต (สังขาร) ในขณะที่รู้ตัวหรือรู้จิตผู้รู้อยู่นั้น จะเห็นจิตสังขารเป็นไตรลักษณ์อย่างชัดเจนมาก

๓) ด้านปัญญา หลักโยนิโสมนสิการ ก็คือหลักการสำคัญของการเจริญวิปัสสนา คือ การมีสติเฝ้าสังเกตสภาวะที่ปรากฏตามความเป็นจริงในขณะที่เป็นปัจจุบันนั้นของรูปนาม หรือร่างกาย และจิตใจ โดยเน้นที่ร่างกายและจิตใจของตนเองเป็นหลัก เพื่อให้เห็นความเป็นไปของรูปนามหรือร่างกายและจิตใจ โดยเป้าหมายขั้นสูงสุดก็เพื่อให้เห็นหรือให้รู้ธรรมชาติที่แท้จริงของรูปนาม หรือร่างกายและจิตใจ คือ ความที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ แปรปรวนไปตลอดเวลา ไม่อยู่ในอำนาจ ไม่เป็นไปตามความปรารถนาของใคร ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ ถ้าขึ้นไปยึดก็มีแต่ทุกข์ที่จะตามมา เมื่อเห็นความเป็นจริงมากขึ้น และชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ แล้ว ความยึดมั่นถือมั่นที่มีอยู่ก็จะลดน้อยถอยลงไปตามลำดับ จนถึงขั้นทำลายกิเลสได้ในที่สุด

พระพุทธพจน์ ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฏฐิ มี ๒ ประการดังนี้ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ”^{๖๑}

“โดยกำหนดว่าเป็นองค์ประกอบภายนอก เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่น แม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เหมือนความมีกัลยาณมิตรเลย”

“โดยกำหนดว่าเป็นองค์ประกอบภายใน เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบอื่น แม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”^{๖๒}

โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หรือคิดถูกวิธี แปลง่ายๆ ว่า ความรู้จักคิด หรือคิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบ หรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เช่น ตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นของมัน โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้น ถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสายแยกแยะสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปาทานของตนเองเข้าจับ หรือเคลือบคลุม ทำให้เกิดความตึงาม และแก้ปัญหาได้

อนึ่ง ที่ว่าเมื่อคิด ก็คิดอย่างมีโยนิโสมนสิการนั้น ก็หมายถึงมีสติอยู่พร้อมด้วย เพราะ โยนิโสมนสิการเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงสติ และทำให้ต้องใช้ปัญญา เมื่อความคิดเดินอยู่อย่างเป็นระเบียบ มีจุดหมาย จิตก็ไม่ล่องเลื่อนเขื่อนแซ่ไป ต้องกุมอยู่กับกิจที่กำลังกระทำนั้น เรียกว่า มีสติ

ตามนัยที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่า โยนิโสมนสิการ เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี ซึ่งเป็นองค์ธรรมสำคัญยิ่งในกระบวนการของการศึกษา หรือในการพัฒนาตน อยู่ที่จุดแกนกลางคือการพัฒนา ปัญญา เป็นองค์ธรรมที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตที่ดีงาม ซึ่งแก้ปัญหาและพึงพาตนได้

ข้อความอ้างจากบาลี ใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมนสิการโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ซึ่งรูป และจงพิจารณาเห็นอนิจจตาแห่งรูปตามความเป็นจริง จงมนสิการโดยแยบคายซึ่งเวทนา และจงพิจารณาเห็นอนิจจตาแห่งเวทนาตามความเป็นจริง จงมนสิการโดยแยบคาย ซึ่งสัญญา และจงพิจารณาเห็นอนิจจตาแห่งสัญญาตามความเป็นจริง จงมนสิการโดยแยบคาย ซึ่งสังขาร และจงพิจารณาเห็นอนิจจตาแห่งสังขารตามความเป็นจริง จงมนสิการโดยแยบคาย ซึ่งวิญญูณ และจงพิจารณาเห็นอนิจจตาแห่งวิญญูณตามความเป็นจริง”^{๖๓}

สุขภาพทางปัญญา (Intellectual Health) คือ การมีสติปัญญา ความเชื่อ ความรู้ ความเห็น ความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง สามารถอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิตได้อย่างปกติสุข มองเห็นและเข้าใจกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง มีเหตุผล

^{๖๑} อจ.ทุก.(ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐

^{๖๒} อจ.เอก.(ไทย) ๒๐/๑๐๘, ๑๑๒/๒๒

^{๖๓} ส.ช.(ไทย) ๑๗/๑๐๔/๖๔

สามารถพิจารณาเห็นปัจจัยต่างๆ อันเป็นสาเหตุของความสุขและความทุกข์ในชีวิตได้ การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาและดับทุกข์ได้ นอกจากนี้ ยังรวมถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาในระดับต่างๆ นับตั้งแต่การดำรงชีวิต ไปจนถึงการเข้าในชีวิตของมนุษย์และสรรพสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรม หรือเป็นสภาวะแห่งการไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความสุขและความทุกข์ของมนุษย์และสังคม

๔) ด้านสังคม สุขภาวะทางสังคม (Social Health) คือ ความรู้สึก ความสะดวก ปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในครอบครัว และในสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียน ทำร้ายซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันสร้างสรรค์สังคม อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ความสัมพันธ์ในสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาบุคคลให้มีความเจริญงอกงามและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แบ่งเป็นองค์ประกอบ ๓ องค์ประกอบย่อย คือ

๑) ครอบครัวเป็นสุข คือ สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดี มีการเสียสละ มีน้ำใจเกื้อกูลกัน การมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในครอบครัว การมีความอดทนและอภัยกันซึ่งกันและกัน

๒) ความรักสามัคคีในสังคม คือ การอยู่ร่วมกันในชุมชน องค์กร หรือสังคมอย่างสันติสุข มีความประพฤติดีงาม มีระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นที่ถูกต้อง มีประโยชน์ต่อสังคม

๓) การสงเคราะห์ต่อผู้อื่น คือ การอยู่ร่วมกันในชุมชน องค์กร หรือสังคมที่มีการแบ่งปันสิ่งของและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น การให้กำลังใจผู้อื่น การทำประโยชน์ต่อสังคม การพูดจาให้เกียรติกันต่อผู้อื่น ความเป็นธรรม เสมอภาค ไม่เอาเปรียบกันในสังคม

ภิกขุอุปนิหัยธรรม แปลว่า ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ธรรมไม่ทำให้เกิดความเสียหาย ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในหมู่ภิกษุสงฆ์ เป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ๗ อย่าง ประกอบด้วย

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การหมั่นประชุมกันนั้น เพื่อให้สมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมได้พบปะ พูดคุย ปรึกษาหารือกันในเรื่องการทำงานและหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบ และถือว่าเป็นกายสามัคคีที่สมาชิกได้พบหน้ากัน ถ้ามถึงสุขทุกข์ของกันและกันด้วยความห่วงใย

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันและเมื่อเลิกก็พร้อมเพรียงกัน ในข้อนี้มีจุดหมายที่จะทำให้สมาชิกในพรรคารู้จักเป็นคนตรงต่อเวลา และมองเห็นความสำคัญของการประชุม ตลอดถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของตน

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ และไม่ลบล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว กล่าวคือไม่ถือเอาอำนาจตามความสะดวกตามใจชอบตามความพอใจของตนเป็นสำคัญ หากคนแต่ละคนจะคิดบัญญัติอะไรขึ้นมา หรือลบล้างข้อบัญญัติที่ดีงามที่มีอยู่แล้ว ในที่สุดก็จะกลายเป็นความสับสนในทางปฏิบัติเพราะไม่มีหลักปฏิบัติที่แน่นอนเป็นสากล ความแตกแยกก็จะเกิดขึ้นในหมู่คณะอย่างไม่ต้องสงสัย

๔. เคารพเชื่อฟังผู้เป็นประธาน และผู้หลักผู้ใหญ่ตามความเหมาะสม ถือเป็นระเบียบวินัย ประการหนึ่งของมนุษย์ที่จะต้องให้ความเคารพต่อหัวหน้า ผู้เป็นประธานหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่ถึงพร้อมด้วยวิบุณยคุณ และคุณวุฒิ

๕. ไม่ลู่แก่อำนาจตัดหน้าคือความทะยานอยากที่เกิดขึ้นในข้อนี้ไม่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ ความโลภ ความโกรธ ความหลงที่ครอบงำอยู่ในจิตใจให้ลดน้อยลง ชายควรจะให้ ความเคารพต่อสิทธิ และเสรีภาพของสตรี ไม่ข่มขู่ทำร้ายหรือฉุดคร่าอนาจาร

๖. เคารพต่อปูชนียสถาน เช่น เจดีย์และอนุสาวรีย์ข้อนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้สมาชิก ตระหนักถึงคุณงามความดีของบรรพชนที่เคยทำความดีไว้ แล้วถือเอาเป็นแบบอย่างในทางดีเพื่อจะ บำเพ็ญความดีสืบต่อไป

๗. ตั้งความปรารถนาดีต่อมิตรสหาย ข้อนี้ไม่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกได้ฝึกฝนตนเองให้ เป็นคนใจกว้าง ยินดีและสนับสนุนผู้ที่ประกอบคุณงามความดี เปิดโอกาสให้แก่ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถได้แสดงออกในการสร้างสรรค์ความเจริญได้อย่างเต็มที่^{๖๔}

หลักอภิธานิยธรรม ๗ ที่เหมาะสมกับการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งมีรายละเอียด เป็นหลักการสนับสนุนการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อสร้างความเรียบร้อยดีงามในหมู่คณะ คือ เป็นธรรม อันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญอย่างเดียว ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่ มนุษย์ ตามหลักอภิธานิยธรรม ๗ ประกอบด้วย

- ๑) การประชุมกันบ่อยๆ เป็นการระดมมันสมอง นำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง
- ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม
- ๓) ปฏิบัติตามกฎหมายข้อบังคับ ถือระเบียบข้อบังคับเพื่อปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน
- ๔) การบริหารจำเป็นต้องมีผู้นำและผู้ตาม
- ๕) ไม่ลู่แก่อำนาจความอยาก ความเห็นแก่ตัว
- ๖) ขัดเกลาจิตใจอยู่เสมอ พร้อมทั้งจะปฏิบัติดีโดยไม่ประมาท
- และ ๗) ตั้งใจสนับสนุนคนดี ปกป้องคนดี ส่งเสริมคนดีเป็นต้น

กล่าวโดยสรุป “สุขภาพ” คือภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล “ปัญญา” หมายถึง ความรู้ทั่ว รู้เท่าทันและความ เข้าใจอย่างแยกได้ในเหตุผลแห่งความดีความชั่ว ความมีประโยชน์และความมีโทษ ซึ่งนำไปสู่ความมี จิตอันดีงามและเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ สุขภาพจึงแยกไม่ได้จากวิถีชีวิตที่จะต้องดำเนินไปบนพื้นฐานของความ ต้องพอดีโดยดำรงอยู่ในครอบครัวชุมชนและสังคมที่พัฒนาอย่างสมดุลสุขภาพทางจิตวิญญาณใน ปัจจุบันใช้คำว่าสุขภาพด้านปัญญา หมายถึงความฉลาดรู้นำไปสู่ชีวิตที่สมดุลสุขภาพนี้ได้มีการเปลี่ยน

^{๖๔} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **ปรัชญาพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๙๕.

จุดเน้นเดิมซึ่งพูดถึงเรื่องการแก้ปัญหาเมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นแล้วเป็นหลัก ต่อมาได้เน้นในเรื่องของการป้องกันหรือการสร้างเสริมสุขภาพก่อนที่จะเกิดโรคขึ้นควบคู่กันไปด้วยโดยเชื่อว่าวิธีการดังกล่าวนี้จะช่วยให้เราสามารถที่จะสร้างสุขภาพได้ดีกว่า หรือพูดในภาษาที่สั้น ๆ เน้นที่การสร้างนำซ่อมการเปลี่ยนแปลงบทบาทพฤติกรรมสุขภาพจาก “เชิงรับ” มาเป็น “เชิงรุก”

ตารางที่ ๒.๕ พระพุทธศาสนากับแนวคิดด้านสุขภาพะ

นักวิชาการ	แนวคิด
ช.ชา.ส. (ไทย) ๒๗ อรรถกถา สุกชาดก	ภิกษุพึงฉันอาหารในปริมาณที่ไม่อึดมากเกินไป ความต้องการของร่างกาย เพื่อไม่ให้เกิดการสะสมอาหารส่วนเกิน และมีความเป็นผู้ไม่ติดหรือยินดีกับรสชาติอาหาร
อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓-๕๔/๙๒-๙๓.	พระพุทธเจ้า ตรัสถึงความสำคัญของการมีสุขภาพร่างกายดี ไม่มีโรคภัยเบียดเบียนว่าเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญเพียร
อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๑/๒๐๑.	หากร่างกายเจ็บป่วยไม่อาจเยียวยาได้แล้ว พระองค์จะทรงมุ่งเน้นการเยียวยาทางด้านจิตใจเป็นหลัก
ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕/๒๕๔-๒๕๕. อง.ปญจก. (ไทย) ๒๑/๑๕๓/๒๑๗.	ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ ผู้ที่ปราศจากโรคทางกายเป็นเวลานาน ๆ หรือไม่มีโรคทางกายปรากฏอยู่เลยนั้นพอหาได้ แต่คนที่ไม่ได้มีโรคทางใจแม้เพียงชั่วขณะหนึ่งนี้หายาก ยกเว้นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้วเท่านั้น
อง.ปญจก. (ไทย) ๒๑/๑๕๓/๒๑๗.	ผู้ที่ปราศจากโรคทางกายเป็นเวลานาน ๆ หรือไม่มีโรคทางกายปรากฏอยู่เลยนั้นพอหาได้ แต่คนที่ไม่ได้มีโรคทางใจแม้เพียงชั่วขณะหนึ่งนี้หายาก ยกเว้นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้วเท่านั้น
อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐.	ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฏฐิ มี ๒ ประการดังนี้ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ”

ตารางที่ ๒.๕ พระพุทธศาสนากับแนวคิดด้านสุขภาวะ (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิด
อ.เอก. (ไทย) ๒๐/๑๐๘, ๑๑๒/๒๒.	“โดยกำหนดว่าเป็นองค์ประกอบภายนอก เราไม่ เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่น แม้สักอย่าง หนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เหมือนความ มีกัลยาณมิตรเลย” โดยกำหนดว่าเป็น องค์ประกอบภายใน เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบ อื่น แม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ ยิ่งใหญ่ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย
ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๐๔/๖๔.	ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมนสิการโดยแยก กาย (โยนิโสมนสิการ) ซึ่งรูป...จงมนสิการโดย แยกกายซึ่งเวทนา...จงมนสิการโดยแยกกาย ซึ่ง สัญญา และจงมนสิการโดยแยกกาย ซึ่งสังขาร และจงมนสิการโดยแยกกาย ซึ่งวิญญาณ และจง พิจารณาเห็นอนิจจตาแห่งวิญญาณตามความเป็น จริง
ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, (๒๕๕๓, หน้า ๒๙๕)	สุขภาวะทางสังคม (Social Health) คือ ความรู้สึก ความสะดวก ปลอดภัยในการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์ในครอบครัว และในสังคมที่ไม่ม ีการเบียดเบียน อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒.๖ หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคม

หลักพุทธธรรมส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะทางสังคม มีหลักธรรมมากมายที่สามารถประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคม เช่น หลักไตรสิกขา หลักภาวนา ๔ หลักทิวฐัมมิกัตถะ ๔ และหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคม เพื่อให้สมาชิกทั้งหลายของสังคมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัว เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงานและเพื่อนบ้านเป็นต้นอย่างมีความสุข ซึ่งหลักธรรมเหล่านั้นมีรายละเอียดหัวข้อธรรม ดังนี้

สมาธิเป็นปฏิบัติต่อกิเลสที่กัลุ่มมจิต และปัญญาเป็นปฏิบัติต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิต สามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีลได้แก่ พระโศดาบันและพระสกทาคามี บริบูรณ์ด้วยสมาธิ ได้แก่พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์กรธรรมทั้ง ๓ ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั่วไป ดังมีวิชา ๓ เป็นต้น^{๖๙} สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติ ได้รับความบริบูรณ์คือ สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการปฏิบัติสิกขาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาร ความยุ่งยากลำบากแก่จิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนาแก้ไขด้วยการศึกษา^{๗๐}

ไตรสิกขา หมายถึงการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรค กับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกันเมื่อมองในแง่อริยสัจ ๔ ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐ เมื่อเป็นมรรคก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึงพาอวิชชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำ ของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมดทุกข์ก็หมดก็บรรลุหมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์^{๗๑} ไตรสิกขาว่า หมายถึง ข้อปฏิบัติ ๓ ชั้น คือ ๑. ชั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่ควรศึกษาอบรม เป็นชั้นศีล ๒. ชั้นสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงานคือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกรู้ตัวทั่วพร้อม ดังนี้เรียกว่า จิตตสิกขา ๓. ชั้นปัญญา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึง กาฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวงถึงกับเกิดความสดสังเวชเบื่อหน่ายในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาได้จริงๆ การฝึกฝนเช่นนี้ เรียกว่าปัญญาสิกขา^{๗๒} ไตรสิกขาคือ การศึกษาสามประการตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นกุศลโลบายแห่ง

^{๖๙} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙-๑๒.

^{๗๐} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : อุษาคารพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^{๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), หัวใจพระพุทธศาสนา, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๐) : ๗.

^{๗๒} บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๘.

การพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ทุกคน เป็นรากฐานของการพัฒนาทั้งหลายอันจะนำสังคมไปสู่
 อยุธยาธรรมที่ถูกต้อง^{๗๓}

จากความหมายของไตรสิกขาที่กล่าวมานั้นพอสรุปได้ว่า ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนา
 มนุษย์ให้ดำเนินชีวิตตั้งงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดี
 งามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรม และการ
 ดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อหนุน
 ต่อกัน และกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ
 และบริบูรณ์ด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคตหลัก
 ไตรสิกขาเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา ๓ ประการ เพื่อฝึกหัดอบรมกายวาจา จิตใจ และ
 ปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไป จนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน^{๗๔} คำว่า ไตรสิกขามีรากศัพท์มาจากคำ
 สองคำ คือ ๑) ไตร หรือ ตรี เป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า ติ แปลว่าสาม และ ๒) คำว่า สิก
 ขา เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศึกษา หมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และการอบรม
 ความประพฤติให้บริสุทธิ์^{๗๕} ส่วนคำว่า ติ หรือ ไตร นั้น หมายถึง องค์ประกอบ ๓ ประการ คือ อธิศีล
 สิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีความหมายตามพระไตรปิฎกดังนี้

๑) อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความ
 ประพฤติอย่างสูง ดังคำอธิบายในคุหฺฏฐกสูตรนินเทส คัมภีร์มหานิทเทส ว่าอธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ
 ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศีล สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และ
 โคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาในสิกขาบาททั้งหลายอยู่ คือ สีสันต์เล็ก สีสันต์
 ใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็น
 ประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา^{๗๖} โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้น
 ที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความ
 เตื่อตร้อน และการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกาภาถ คัมภีร์ปฏิสัมภิตามรรคว่า “เนกขัมมะ ชื่อว่า
 สีสวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่ากั้นกามฉันทะ...ความสำรวม ชื่อว่า อธิศีลสิกขา...อพยาบาล ชื่อว่า

^{๗๓} ระเบียบ ภาววิไล, หัวใจของศาสนาพุทธ, บทความเสนาอในการประชุมทางวิชาการ เรื่อง “หัวใจของ
 ศาสนา”, ธรรมสถาน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๗-๑๘ กรกฎาคม ๒๕๒๘.

^{๗๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒,
 (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๗.

^{๗๕} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

^{๗๖} ชู.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

สีลวิสุทธิตี เพราะมีความหมายว่า กั้นพยาบาท...อรรถัตตมรรค ชื่อว่า สีลวิสุทธิตี เพราะมีความหมายว่า กั้นกิเลสทั้งปวง”^{๗๗}

๒) อธิจิตตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยัง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง การสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย ดังคำอธิบายในคุหฺฏฐกฺกสุตตนิเทศ คัมภีร์มหานิทเทศ ว่าอธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ฝึกขุในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้ง หลายบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุดิยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุดิยฌานที่พระอรหิยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกขีได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุดุตตฌานที่ไม่มีทุกขี ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิตี เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา^{๗๘} โดยการฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำให้สงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิตี ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมาติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิตี เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่าน ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา”^{๗๙}

๓) อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยัง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไปจนทำให้แจ้งทั้ง เจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคุหฺฏฐกฺกสุตตนิเทศ คัมภีร์มหานิทเทศ ว่า “อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือฝึกขุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มิปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุดังความสิ้นทุกขี โดยชอบเรารู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกขี” ... “นี้ทุกขีสมุทัย (เหตุเกิดทุกขี)” ... “นี้ทุกขินีโรธ (ความดับทุกขี)” ... “นี้ทุกขินีโรธคามินีปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกขี)” เรารู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้้อาสวะ” ... “เหล่านี้้อาสวะสมุทัย” ... “เหล่านี้้อาสวะนิโรธ” ... “เหล่านี้้อาสวะนิโรธคามินีปฏิบัติ” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา^{๘๐} โดยการฝึกอบรมปัญญานั้น มุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพื่อให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิตี จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้ ดังแสดงในมาติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าทวิภูจิวินิสุทธิตี” เพราะมีความหมายว่า เห็น...ความเห็นชื่อว่าอธิปัญญาสิกขา^{๘๑}

การฝึกอบรมทั้ง ๓ ด้าน จึงมีวัตถุประสงค์โดยรวมเพื่อการทำลายกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้า

^{๗๗} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.

^{๗๘} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

^{๗๙} พ.ป. (ไทย) ๓๐/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๘๐} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

^{๘๑} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

หมองของบุคคล ดังที่พระพุทธองค์ทรงดำรัสว่า “สำหรับบุคคลผู้ที่อยู่ตลอดเวลาหมั่นศึกษา ไตรสิกขาทั้งกลางวันและกลางคืน น้อมจิตเข้าหาวิปัสสนา อาสวะทั้งหลาย ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้”^{๘๒} ทั้งนี้ พระสารีบุตรได้แสดงอรรถาธิบายวัตถุประสงค์เพิ่มเติมไว้ในคัมภีร์มหานิทเทสว่า^{๘๓}

๑. เพื่อไม่ประพฤติดิตถาย วาจา ใจ เพราะรู้ในเหตุที่ทำให้ประพฤติดิตถาย
๒. เพื่อละเมถุนธรรม เพราะรู้ว่าเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมยศและเกียรติของสมณะ
๓. เพื่อกำจัดราคะในรูป เสียง กลิ่น รส และผัสสะ
๔. เพื่อทางแห่งญาณ เพราะรู้เหตุแห่ง ความลึกลับสงสัยว่าเกิดจากสิ่งที่น่าปรารถนาและ สิ่งที่ไม่ปรารถนา

๕. เพื่อกำจัดมลทินของตน คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ กิเลส ทุจริต มิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกับปะ มิจฉาวาจา มิจฉากัมมันตะ มิจฉาอาชีวะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสติ มิจฉาสมาธิ มิจฉา ญาณ มิจฉาวิมุตติ เพราะได้สมาทานไตรสิกขาจึงมีสมาธิ มีสติ มีปัญญาที่รักษาตน

จากการศึกษา พบว่า ไตรสิกขา คือ หลักการศึกษาแบบพุทธหรือการศึกษาแบบธรรมชาติ ประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา โดยในขั้นพื้นฐาน ศีล คือ การดำเนินชีวิตโดยมีพฤติกรรมที่ ถูกต้อง

ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและเพื่อนมนุษย์ ตั้งแต่การดูการฟัง การกินอยู่ บริโภค ทำอาชีพการงาน การอยู่ร่วมสังคมโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ใครๆ รวมความว่าศีลก็คือการดำเนิน ชีวิตเป็นอยู่ที่ปราศจากการเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนต่อผู้อื่น ขณะเดียวกันก็จะยังก่อให้เกิดการ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมมนุษย์

ข้อที่สอง คือ การฝึกให้จิตใจของเรามีความสงบอยู่ตัวหนักแน่นมั่นคง เรียกว่า สมาธิหรือ ศัพท์ทางวิชาการเรียกว่า อธิจิตตสิกขา การฝึกฝนจิตให้ยิ่งขึ้นไปซึ่งเป็นเรื่องของสมาธิ คือ การมีสภาพ จิตที่หนักแน่นมั่นคง มีความสุข ความสงบ มีความแน่วแน่ เรียกว่าใจอยู่กับจิต จิตอยู่กับงานไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วุ่นวาย ไม่เดือดร้อนใจ ตลอดจนหมายถึงจิตที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมต่างๆ ด้วยข้อสามคือ ปัญญา ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเหตุผล รู้เข้าใจความจริงของโลกและชีวิตจนกระทั่งสามารถทำจิตใจให้เป็น อิสระได้ ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำของสิ่งทั้งหลาย

^{๘๒} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๖/๑๐๓.

^{๘๓} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๕๐, ๒๙/๕๒/๑๘๒, ๒๙/๑๐๓/๓๑๙, ๒๙/๑๙๗/๕๔๗-๕๗๙, ๒๙/๒๐๙/

สามข้อที่กล่าวมานี้เป็นหลักการฝึกฝนหรือการศึกษาเพื่อพัฒนาคนในพระพุทธศาสนา และธรรมะที่เรานำมาปฏิบัติกันมากมาย หรือสอนกันเยอะแยะนั้น ไม่ว่าจะอะไรก็ไม่พ้นไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ กับปัญญา^{๘๔}

ไตรสิกขา ยังหมายถึงสิ่งที่ต้องสำเหนียก ใครครวญ ไตรตรง หรือสิ่งที่ต้องศึกษาให้ เข้าใจและปฏิบัติตาม ๓ ประการ ได้แก่

๑) สีสสิกขา (ศีล) ได้แก่ การศึกษาวิธีการที่จะปฏิบัติให้กายและวาจาเรียบร้อย การที่จะ รักษาศีลให้บริสุทธิ์สะอาดได้นั้นเป็นการยากยิ่ง บางคนได้ยั้งก็อาจจะท้อแท้ใจ อ่อนใจ อันที่จริงการ รักษาศีลก็คือ การรักษาตัวเองนั่นเอง คือทำตนให้เป็นปกติ เช่น รักษามือ รักษาเท้า รักษาปาก รักษา ตา รักษาหูให้เป็นปกติตนเอง อย่าทำอะไร พุดอะไรให้ผิดปกติธรรมดาไป หรือถ้าจะพุด ก็ให้พุดแต่ น้อย ที่เคยค่าคนอื่น ก็หยุดค่าเสีย จะใช้มือขอให้ใช้ตามปกติที่เคยต่อบ่อยเขาก็หยุดเสีย หรือจะใช้เท้า หู ตา ก็ให้ใช้ตามปกติพอดี พองาม อย่าทำให้คนอื่นหรือตนเองเดือดร้อนเสียหาย คนที่ทำอะไรพุด อะไรให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนนั้นเพราะทำหรือพุดไม่เป็นปกติ ไม่พอดี ไม่พองาม ไม่รู้จักสำรวม จึง เป็นคนไม่มีศีลหรือไม่ได้รักษาศีลนั่นเอง

๒) สมาธิสิกขา (สมาธิ) สมาธิสิกขานี้บางทีเรียกว่า “จิตตสิกขา” หมายถึง การรวมกระแส หรือทำใจให้แน่วแน่ในสิ่งเดียว นึกคิดในสิ่งเดียว และให้จิตหยุดนิ่งอยู่ในจุด(อารมณ์) อันเดียว เนื่องจากจิตของบุคคลเรามีกระแสที่เรียกว่า “กระแสจิต” บางทีเรียกว่า “ความนึกคิด” เป็นไปตาม อารมณ์ต่างๆที่ตนชอบบ้าง ไม่ชอบบ้าง นั่นคือความคิดของคนเรากระจายออกไปรอบๆ ตัวเรา คิด โน้นคิดนี่อยู่เรื่อยๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งต้องทำให้จิตรวมพลังเป็นอันเดียวกันที่เรียกว่า “ทำจิตให้เป็น สมาธิ” เพื่อไม่ให้จิตกระสับกระส่ายดิ้นรนไปตามอารมณ์นั้นๆ ดังกล่าวแล้ว

๓) ปัญญาสิกขา (ปัญญา) คือ การศึกษาให้เข้าใจในเรื่องปัญญา (รู้ทั่ว) อย่างแจ่มแจ้งแล้ว นำไปใช้ให้ถูกต้อง เพราะปัญญาเป็นแสงสว่างของใจ และเป็นศัตรูของความงมงายที่เรียกว่า “อวิชชา” โดยตรง ดังที่กล่าวกันว่า “ใจว่าง ใจแจ่มใส ใจสว่างเป็นบุญ ส่วนในวุ่นมีกิเลสมีอวิชชาเป็นบาป” ดังนั้น ปัญญา คือ ความรู้ทั่วถึง รอบรู้ รู้แจ่มแจ้ง หมายถึง รู้เหตุแห่งความเสื่อมเหตุแห่ง ความเจริญ และรู้ ทั้งเหตุและผลทุกอย่าง หรือจะพุดง่ายๆ ดังที่ชาวบ้านกล่าวว่า “ปัญญา” คือ วิชา ความรู้ นั่นเอง เรา จะแสวงหาปัญญาไว้ในตัว โดยการศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ใส่ตัวในทางที่ถูกต้องให้มาก ๆ และให้ หมั่นอบรมภาวนา (พัฒนา) ให้ปัญญาเจริญงอกงามอยู่เสมออันนี้แหละคือการแสวงหาปัญญาไว้ในตน^{๘๕}

^{๘๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), สามไตร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗-๒๘.

^{๘๕} บุญมี แทนแก้ว, จริยธรรมกับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โอ.เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๒), หน้า ๓-๘.

ไตรสิกขาหรือสิกขา ๓ อย่างนั้นคือการพัฒนาที่แยกแยะว่า ชั้นแรกที่สุดเรียกว่า “ศีล” หมายถึงการประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามหลักทั่ว ๆ ไป ที่มีหลักอยู่ว่า ไม่เป็นการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ทำตนให้เดือดร้อนในการที่เกี่ยวข้องกันอยู่เป็นสังคมมนุษย์ หรือเกี่ยวข้องกันในครอบครัว ข้อปฏิบัติเหล่านี้ เรียกว่า ศีล ถ้าเรียกเต็มที ก็เรียกว่า “ศีลสิกขา” แปลว่าสิ่งที่ควรศึกษาหรือควรอบรมที่เป็นชั้นศีล แม้จะเป็นการจำแนกไว้เป็น ศีลห้า ศีลแปด หรือศีล ๒๒๗ ข้อ และอื่น ๆ อีกเป็นอันมากก็ตาม แต่รวมใจความแล้ว ก็อยู่ตรงที่เป็น การปฏิบัติ เพื่อความปรกติสงบเรียบร้อย ปราศจากโทษขั้นต้น ๆ ที่เป็นไปทางกาย ทางวาจา ทั้งที่เกี่ยวกับสังคมหรือส่วนตัว

สิกขาชั้นที่ ๒ ที่สูงขึ้นไปอีก เรียกว่า “สมาธิ” ข้อนี้ได้แก่ การที่ผู้หนึ่ง สามารถบังคับจิตใจของตัวไว้ได้ ในสภาพที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุดตามที่ตนต้องการ ขอให้นักศึกษาทั้งหลายตั้งข้อสังเกตความหมายของคำว่าสมาธิไว้ให้ถูกต้อง โดยมากท่านทั้งหลาย ย่อมจะได้ยินได้ฟังมาแต่ก่อนว่า สมาธินั้นคือ ความตั้งใจมั่นแน่วแน่ถึงกับว่าผู้หนึ่งแน่วหนึ่งเหมือนกับท่อนไม้หรือคนตายไปเลย อย่างนั้นเสียโดยมาก หรือที่ตึกว่านั้น ก็มักจะกล่าวกันเพียงแต่ว่า เป็นจิตที่สงบเป็นจิตที่บริสุทธิ์ ซึ่งถ้ากล่าวโดยภาษาไทยก็ได้แก่การทำจิตนั้นให้เหมาะสมที่จะให้ทำการงานทางจิต เป็นการบังคับจิต ผีกฝนจิต หรืออบรมจิต หรืออะไรก็สุดแท้ ให้จิตอยู่ในลักษณะที่พร้อม ที่มีสมรรถภาพถึงที่สุดในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ทางจิต ข้อนี้เอง เป็นความมุ่งหมายอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่า สมาธิ เพราะฉะนั้น ขอให้เข้าใจคำว่า สมาธิ ๆ นี้ ว่ามีความมุ่งหมายถึงการบังคับจิต ไม่ใช่ให้บริสุทธิ์ เฉย ๆ ไม่ใช่ให้ตั้งมั่น สงบเงียบ หรือแน่วหนึ่งไปอย่างเดียว คำว่า สมาธิ แปลว่าจิตตั้งมั่นก็จริง แต่ต้องหมายถึงตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมที่จะปฏิบัติงานใดๆ คือสงบนิ่งเงียบอยู่เฉยๆ เพราะมีความเข้าใจผิดบางสิ่งบางอย่างในเรื่องนี้มาตั้งแต่แรกๆ แล้วก็เลยยึดถือกันเสียอย่างนั้น

ส่วนสิกขา ชั้นที่ ๓ เรียกว่า ปัญญาสิกขา สิกขาคำนี้หมายถึงการฝึกอบรม ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุด ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง ความหมายของเรื่องนี้ สำคัญอยู่ตรงที่คำว่า “ความเป็นจริง” หรือตามที่พระบาลีว่า ยถาภูตัง แปลว่า ตามที่มันเป็นจริง คนเราตามปรกติไม่สามารถรู้อะไรๆ ให้ถูกต้องตามที่เป็นจริง คือมักถูกต้องแต่ตามที่เราเข้าใจเอาเอง หรือสมมติกันโดยมาก มันจึงไม่ใช่ตามที่เป็นจริง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ไม่สมบูรณ์ด้วยเหตุนี้ทางพระพุทธศาสนาจึงมีระเบียบปฏิบัติที่เรียกว่า ปัญญาสิกขา ขึ้นอีกส่วนหนึ่ง เป็นส่วนสุดท้ายสำหรับจะได้ฝึกฝนอบรมให้ความเข้าใจ และความเห็นแจ้งในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงโดยสมบูรณ์^{๘๖}

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ไตรสิกขา คือ สิ่งที่จะต้องศึกษาหรือพัฒนาใน ๓ ประการสำคัญ และเป็นการศึกษาที่ต้องมีการปฏิบัติหรือเมื่อปฏิบัติอยู่จึงจะรู้แจ้ง โดยมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การบรรลุ

^{๘๖} พุทธทาสภิกขุ, พุทธทาส-พจนนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี.พรินท์ จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓๑-๑๓๒.

นิพพาน ศีลก็คือการดำเนินชีวิตโดยมีความประพฤติที่ดี ประพฤติถูกต้อง มีการปฏิบัติทาง กาย วาจา ที่เรียบร้อย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง ผู้อื่น ครอบครัว และสังคม สมภาคือการศึกษาฝึกฝนให้มีความสามารถบังคับจิตใจให้มีสภาพจิตที่หนักแน่น มั่นคง มีความแน่วแน่ คิดในสิ่งดี ๆ เรียกว่าใจอยู่กับจิต จิตอยู่กับงาน ให้สามารถมีสรรณภาพพร้อมที่จะปฏิบัติงานใดๆ ต่อไปได้ ปัญญาคือความรู้ความเข้าใจเหตุผล รู้เข้าใจความจริงของโลกและชีวิต รู้อะไร ๆ ให้ถูกต้องตามที่เป็นจริง มิใช่ถูกต้องแต่ตามที่เราเข้าใจเอาเอง

ความสำคัญของไตรสิกขา

ไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการที่สำคัญ ในการพัฒนามนุษย์คือการจัดตั้งระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ซึ่งเนื้อหาสาระที่สำคัญของไตรสิกขานั้นได้สอดแทรกอยู่ในหลักธรรมต่างๆ เช่น โอวาทปาติโมกข์ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงจำแนกพุทธโอวาทที่แสดงถึงความสำคัญของไตรสิกขาออกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

๑) ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ดังปรากฏในอนุพุทธสูตร ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสิ้นภพว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแห่งตลอดธรรม ๔ ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา อริยวิมุตติเราถอนภพได้แล้ว ภพเนตติสิ้นไปแล้ว ธรรมเหล่านี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยมพระโคตมผู้มียศได้ตรัสรู้แล้วตั้งนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง^{๘๗}

๒) ไตรสิกขา คือรากฐานที่สำคัญของพระวินัย ดังปรากฏในวัชชีปุตตสูตร ว่า พระพุทธองค์ทรงให้คำแนะนำภิกษุรูปหนึ่งว่า หากเธอไม่อาจประพฤติปฏิบัติตามสิกขา บทที่บัญญัติไว้ได้ ครบถ้วนบริบูรณ์ ก็ให้พึงศึกษาปฏิบัติในสิกขา ๓ เพื่อการละระคะ โทสะ โมหะ ทำให้เป็นผู้ไม่ประกอบอกุศลกรรม^{๘๘} เพราะสิกขา ๓ ประการนี้เป็นที่รวมของสิกขาบทนั่นเอง^{๘๙}

๓) ไตรสิกขาเป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น ดังที่แสดงในปฐมสิกขาสูตร ว่าภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีลทำพอประมาณในสมาธิ และปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระโสดาบัน หรือเป็นพระสกทาคามีขณะที่ภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล และสมาธิทำพอประมาณในปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระอนาคามี ส่วนภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง^{๙๐}

^{๘๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑/๑-๒.

^{๘๘} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐-๓๑๑.

^{๘๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒, ๒๐/๘๘/๓๑๔, ๒๐/๘๙/๓๑๗.

^{๙๐} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒-๓๑๔.

ความสำคัญของไตรสิกขาไว้พอสรุปได้ว่าไตรสิกขานี้เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติต่างๆ ไป ได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่าโอวาทปติโมกข์^{๙๑} (พุทธโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ ๓ อย่าง) คือ

๑. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทั้งทางกาย ทางวาจา จัดเป็น ศील
๒. การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม จัดอยู่ในการปฏิบัติจิตขั้นที่เรียกว่า สมาธิ
๓. การทำจิตของตนให้ผ่องใส จัดเป็นการฝึกปฏิบัติในขั้นสูงสุดเรียกว่า ปัญญา

ไตรสิกขา หรือ (การศึกษา) ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่าการศึกษา หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา จึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจกิเลสตัณหาตั้งค้ำกล่าวที่ว่า “ทุกข์มีเพราะยึด ทุกข์ยึดเพราะอยาก ทุกข์มากเพราะพลอย ทุกข์น้อยเพราะหยุด ทุกข์หลุดเพราะปล่อย” เมื่อปล่อยวางแล้วยอมหลุดพ้นทุกข์ และพบความสุขสงบคือสันติ ดังนั้นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงผู้บรรลุวิมุตติ คือ เป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเพราะฉะนั้น วิมุตติจึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิที่มีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก ปัญญาที่มีสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก จิตที่มีปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ” ความหลุดพ้นนี้ก็คือวิมุตติซึ่งเป็นบรมสันติ เมื่อคนเราบรรลุถึงวิมุตติแล้วถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เรียกว่า พระอเสขะ หมายถึงผู้จบการศึกษาสูงสุดในพระพุทธศาสนา^{๙๒}

หลักไตรสิกขา ถือเป็นหลักอันสำคัญที่สุดในการปฏิบัติกิจในพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่มีค่าหรือมีความหมายขึ้นมาได้ ก็อยู่ตรงที่สามารถดับทุกข์ได้เป็นขั้นๆ อันเป็นผลของการปฏิบัติตามนัยที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับความสำคัญของหลักไตรสิกขาต่อไปนี้

พระพุทธเจ้า ตรัสถึงเรื่องที่พึงศึกษาในคำว่า ธรรมเป็นเหตุดับกิเลสเพื่อตนไว้ว่า สิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา พึงศึกษาเพื่อให้ ราคะ โทสะ โมหะ โภคะ อุปนาหะ ของตนดับไป เพื่อความสงบ เข้าไปสงบ สงบเย็น เพื่อให้ดับ เพื่อสลัดทิ้ง เพื่อความระงับอกุศลสังขารทุกประเภท^{๙๓} ไตรสิกขายังเป็นเครื่องกำจัดกิเลส กองราคะ โทสะ โมหะ หรือโลภ โกรธ หลงที่เป็นอย่างหยาบ หรือว่าห้ามกันมิให้หยาบออกมาจนก่อให้เกิดเจตนากรรม ทางกาย วาจา ใจ เป็นความละเมียดผิดต่างๆ ส่วนสมาธินั้น ได้แก่ความตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ที่ดีที่ชอบเป็นอารมณ์กรรมฐานเป็นเหตุ

^{๙๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒๗.

^{๙๒} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑-๔๒.

^{๙๓} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๓๑/๑๕๙, ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๗/๖๓-๖๔.

กำจัดกิเลสที่เป็นนิรวณ อับบงเกิดขึ้นทำให้จิตกัลลัมมุ่นวาย ไม่สงบไม่ตั้งมั่นในทางที่ชอบทั้งกำบัง ปัญญาทำให้รู้แจ้งเห็นจริงและปัญญา คือ ความเข้าใจถึงสัจธรรม ธรรมที่เป็นตัวความจริงเป็นเครื่องกำจัดกิเลสทุกอย่างได้เป็นอย่างดี^{๙๔}

ในการดับทุกข์กับไตรสิกขาตามหลักแห่งพุทธศาสนา พบว่า สิ่งที่เราเรียกกันว่า ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นสิ่งที่ควรศึกษา ควรปฏิบัติจนได้ผล จนรู้จริงๆ ถึงที่สุดว่า ทั้ง ๓ เป็นอย่างไรศีล สมาธิ ปัญญา โดยเนื้อแท้ ก็คือการศึกษาปฏิบัติเป็นขั้นๆ เพื่อผลอันเดียวกัน คือความพ้นทุกข์เมื่อกล่าวโดยแยกกัน ศีลทั้งหมด ดับทุกข์ หรือโทษหยาบๆ ที่เกิดขึ้นปรากฏอยู่ ทางกาย ทางวาจา ทั้งที่เป็นทุกข์แก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น หรือสังคม จงพิจารณาดูเถิดจะเห็นได้ว่า ศีลทุกข้อ สิกขาบททุกสิกขาบท มีความมุ่งหมายอย่างนี้ และดับทุกข์หรือโทษประเภทนี้ได้จริง

สมาธินั้นดับทุกข์หรือโทษที่ละเอียดยิ่งขึ้นไป คือ ทุกข์ทางใจ แต่เป็นประเภทหยาบคือเกิดอยู่ทางมโนทวาร แล้วเผาผลาญบุคคลผู้นั้นอยู่ภายใน เช่น ความรู้สึกกัลลัมมุ่นในทางกามคุณ ความรู้สึกกัลลัมมุ่นในทางโทสะ ความรู้สึกกัลลัมมุ่นเพราะจิตใจอ่อนเพลียมีนสา ความรู้สึกกัลลัมมุ่นเพราะจิตฟุ้งซ่านรำคาญจนเอาเรื่องราวอันใดไม่ได้ และความรู้สึกกัลลัมมุ่นเพราะความคิดเกิดปัญญาที่ล่งเลไปหมด การดับความทุกข์เช่นนี้เสียได้ เรียกว่า มีสมาธิที่สำเร็จประโยชน์ หรือที่เรียกว่า มีสมาธิ ก็คือ มีความดับทุกข์ชนิดนี้อยู่ในตนเองนั่นเอง^{๙๕} สำหรับปัญญาหมายถึงการดับทุกข์ชนิดตรากเหง้าของความทุกข์ทั้ง ๒ ประการที่กล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งทำให้บุคคลต้องดับด้วยศีล และสมาธินั้นเอง ความดับทุกข์เหล่านั้นเกิดมาจากรากเหง้าของความทุกข์ชนิดที่เหลือวิสัยที่ศีลกับสมาธิจะดับไหวหรือดับได้ ศีล และสมาธิ จะดับได้ก็แต่เพียงความทุกข์ที่เป็นผลผลิตจากรากเหง้าเท่านั้น และเรียกว่า ปัญญา ซึ่งหมายถึงความรู้อันถูกต้องแจ่มแจ้งและเด็ดขาด เราจะเห็นได้ว่า ปัญญาเป็นเครื่องมือดับทุกข์ ที่ดับถึงขั้นรากเหง้า เพื่อไม่ให้ทุกข์เกิดขึ้นมาได้อีกต่อไป

ถ้ากล่าวโดยเนื่องกัน ศีลดับทุกข์โทษทางกาย วาจา ได้แล้วย่อมเป็นบันไดหรือเป็นบาทฐานเกิดสมาธิได้โดยง่าย คนที่ไม่มีศีลหรือคนที่กำลังรู้สึกตัวอยู่ว่าตนทุศีล ย่อมไม่สามารถทำจิตให้เป็นสมาธิได้สำเร็จ เพราะขณะนั้นศีลจึงเป็นบันไดหรือเป็นบาทฐานของสมาธิ สมาธินั้นเล่าได้อาศัยศีลแล้วก็ตั้งขึ้นได้โดยง่าย จะเห็นได้ง่าย ๆ ว่าบุคคลหนึ่งบุคคลใด มีจิตใจแจ่มใสปิติปราโมทย์ ในการกระทำที่ถูกต้องของตนอยู่ จิตย่อมสงบเยือกเย็นพร้อมที่จะคิดนึกอะไร ได้เป็นอย่างดีทั้งที่จะเห็นได้ว่า นอกจากมีความสุขใจในส่วนตนในขั้นนี้แล้ว ยังเป็นเครื่องใช้ให้เกิดคุณสมบัติขั้นต่อไปคือขั้นที่เรียกว่า ปัญญานั้นเอง ปัญญานั้นเมื่อสมาธิเกื้อหนุนเป็นอย่างดีและถูกต้องแล้ว ย่อมแก่กล้าที่จะทำลายกิเลสได้จริงๆ

^{๙๔} สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระญาณสังวร สกลมหาสังฆปริณายก, สุวฑฒโนวาท, ๑๐๐ คำสอนสมเด็จพระสังฆราช, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

^{๙๕} พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

แม้ในลักษณะที่เหมือนกัน หลักไตรสิกขายังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยขั้นต้นก็รักษาศีล คือทำตนให้เป็นคนมีระเบียบ มีวินัย ไม่อยู่ตามอารมณ์ ตามความอยากของตัวเอง แต่อยู่อย่างคนมีระเบียบมีวินัย เรียกว่าเป็นคนมีศีล บังคับตัวเองได้ ควบคุมตัวเองได้ ไม่ปล่อยอะไรไปตามชอบใจ ไม่ทำอะไรตามใจตัว แต่มีข้อบังคับให้กระทำ ก็กลายเป็นคนมีศีล ต่อไปก็ฝึกสมาธิ คือการเจริญสมถกรรมฐานคือจิตให้สงบ ให้ตั้งมั่น ให้อ่อนโยนพอสมควร แล้วต่อไปก็ไปถึงขั้นปัญญา ในขั้นปัญญาเป็นเรื่องของการพิจารณาศึกษาในเรื่องนั้นอย่างละเอียด ดูอะไรก็ดูอย่างละเอียด ถ้าดูเพียงขั้นสมาธิก็ดูเหมือนเป็นรูปเป็นร่าง แล้วเอาสิ่งนั้นเข้ามาเป็นนิमित เป็นสิ่งสำหรับดูต่อไป ไม่ว่าจะวัตถุอะไรที่เราดูแล้วเรานึกดูเมื่อไหร่ก็ได้ มันก็เป็นขั้นสมาธินั้นยังไม่ได้เป็นขั้นปัญญาขั้นปัญญานั้นต้องรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ถูกต้อง เช่นว่าเราดูสิ่งอะไร สติกับปัญญามันมาคู่กัน มาวิเคราะห์ทันที ว่าสิ่งนี้คืออะไร มาจากอะไร อยู่ได้อย่างไร ผลสุดท้ายมันเป็นอะไร มองไปคิดไป จนกระทั่งเห็นว่าไม่มีอะไรน่ายึดถือว่าเป็นของเรา ไม่มีอะไรเป็นตัวเป็นตนอย่างแท้จริง มันเป็นแต่เพียงสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เท่านั้น เราจะไปจับเอาตอนหนึ่งตอนใดว่าเป็นตัว เป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ก็ไม่ได้เพราะถ้าไปยึดอย่างนั้นก็เรียกว่ายึดผิด^{๙๖}

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การศึกษา ๓ ด้านที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาถือเป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการพัฒนาทุนมนุษย์ สำหรับ ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม ให้มีสุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์ สามารถดำรงชีวิตได้สะดวกด้วยดี การพัฒนาด้านกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี

สมาธิ คือ การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย

ปัญญา คือ การพัฒนาปัญญาที่มีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไรและแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่พอเกิดปัญญาว่าจะทำอย่างไร จิตก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องที่ขวาง มีหลายด้าน หลายระดับ

ความสำคัญของไตรสิกขาที่นำมาแสดงข้างต้นนั้น เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ไตรสิกขาเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกทุกคนควรนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงาม เพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่างๆ ให้อยู่ใน

^{๙๖} พระพรหมมัจฉลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), การเจริญภาวนา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาสถาบันบัณฑิตธรรม, มปป.), หน้า ๑๑๓.

ภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ปฏิบัติกิจและดำเนินการต่างๆ เพื่อก้าวหน้าไปอย่างได้ ผลดีที่สุด สู่จุดหมายของชีวิต ของบุคคล ขององค์กร ของชุมชนตลอดจนสังคมและประเทศชาติต่อไป

ฉะนั้น ศิล สมาธิ ปัญญา ก็คือการปฏิบัติเป็นขั้นๆ เพื่อผลอันเดียวกัน คือความพ้นทุกข์ เมื่อกล่าวโดยแยกกัน ศิลทั้งหมด ดับทุกข์ หรือโทษหายๆ ที่เกิดขึ้นปรากฏอยู่ ทางกาย ทางวาจา ทั้งที่เป็นทุกข์แก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น หรือสังคม ส่วนสมาธินั้น ดับทุกข์หรือโทษที่ละเอียดยิ่งขึ้นไป คือทุกข์ทางใจ แต่เป็นประเภทหายาบ สำหรับปัญญาเป็นเครื่องมือดับทุกข์ ที่ดับถึงขั้นรากเหง้า เพื่อไม่ให้ทุกข์เกิดขึ้นมาได้อีกต่อไป ดังนั้น หากบุคคลหรือมนุษย์ผู้ใดได้ปฏิบัติตนเองตามหลักไตรสิกขาแล้วจะสามารถพัฒนาบุคคลให้มีการดำเนินชีวิตไปในวิถีทางที่ถูกต้อง ดึงมาส่งผลต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ตลอดจนการทำงานในองค์กร/หน่วยงานด้วย

(๒) หลักภาวนา^{๙๗}

คำว่า “ภาวนา” ก่อนที่จะแปลว่าเจริญ ภาวนาถ้าแปลตามตัวอักษร แปลว่า “การทำให้เป็นให้มี” หมายความว่า อันไหนที่ไม่เป็นก็ทำให้เป็นขึ้น อันไหนที่ไม่มีก็ทำให้มีขึ้นซึ่งหมายความว่า การทำให้เพิ่มพูนขึ้น ทำให้กล้าแข็งขึ้นอะไรพวกนี้ เราจึงแปลกันอีกความหมายหนึ่งว่า “ฝึกอบรม” คำว่า “ฝึกอบรม” ก็ไปใกล้กับความหมายของคำว่าสิกขาเพราะฉะนั้น สิกขากับภาวนา จึงเป็นคำที่ใช้อย่างใกล้เคียงกัน บางที่เหมือนกันแทนกันเลยทีเดียว นี่เป็นการโยงเข้ามาหาตัวหลักใหญ่ ในการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสในคำสอนของพระองค์เองเพื่อใช้เป็นคุณสมบัติของบุคคลท่านใช้ว่า ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิตโต ภาวิตปัญโญ คือคำว่า ภาวนา เวลาใช้เป็นคุณศัพท์เป็น ภาวิตะ ภาวิตกาโย ผู้มีกายที่เจริญแล้วหรือฝึกอบรมแล้ว ภาวิตสีโล ผู้มีศีลที่ฝึกอบรมแล้วหรือเจริญแล้วภาวิตจิตโต ผู้มีจิตที่เจริญแล้วหรือมีจิตที่ฝึกอบรมแล้ว ภาวิตปัญโญ ผู้มีปัญญาที่เจริญแล้วหรือปัญญาที่ฝึกอบรมแล้ว ถ้าเป็นคำนาม ๔ อันนี้ก็คือ^{๙๘}

๑. กายภาวนา คนเป็นภาวิตกาโย ตัวการกระทำเป็นกายภาวนา
๒. สีลภาวนา คนเป็นภาวิตสีโล ตัวการกระทำเป็นจิตภาวนา
๓. จิตตภาวนา คนเป็นภาวิตจิตโต ตัวการกระทำเป็นจิตภาวนา
๔. ปัญญาภาวนา คนเป็นภาวิตปัญโญ ตัวการกระทำเป็นปัญญาภาวนา

๑. ภาวนา เป็นคำในภาษาบาลี ที่มีรูปกิริยาศัพท์เป็น ภาเวติ มีความหมายตรงกับคำว่า ๗. เติบเต็ม ซึ่งก็คือ วัฒนา หรือ การพัฒนา ที่ใช้ในภาษาไทย คำว่า ภาวนา ในคำ สอนของพระพุทธศาสนา หมายถึงการทำให้มีขึ้นเป็นครั้ง การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การ

^{๙๗} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๐/๖๙/๙๖.

^{๙๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๕๑.

ฝึกอบรม การพัฒนาเพื่อทำสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น^{๙๙} โดยมีความหมายครอบคลุมถึงการปฏิบัติตนทั้งหมดที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณธรรมภายในตน^{๑๐๐}

๒. ภาวนา ๔ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมักแสดงในรูปที่เป็นคุณสมบัติของบุคคลผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต และปัญญาแล้ว ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

๓. พระผู้มีพระภาคเจ้า ชื่อว่า ทรงอบรมพระองค์แล้ว ทรงเป็นภาวิตัตต์ หรือ พระองค์ที่ทรงเจริญหรือพัฒนาแล้ว เป็นอย่างไร คือ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอบรมพระวรกาย อบรมศีลอบรมจิตใจ อบรมปัญญา (ขยายความต่อไปอีกว่าทรงเจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการแล้ว)^{๑๐๑}

๔. ดังนั้นความหมายของภาวนา ๔ คือ การเจริญ การพัฒนา ทั้งทางด้านสมถะ และวิปัสสนา เพื่อให้มีผลปรากฏ เช่น มีบุคลิกภาพ ภาพลักษณ์ภายนอก และคุณธรรมภายในตน

๕. ที่ดีขึ้นซึ่งในความหมายนี้ แบ่งผลที่ปรากฏออกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑. กายภาวนา หรือ การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุ ให้รู้จัก “กิน อยู่ ดู ฟัง” เป็น สามารถเสพสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้โทษ รู้จักควบคุมไม่ให้เกิดความต้องการ ที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น ๒. สีสภาวนา หรือ การพัฒนาศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือมนุษย์ตั้งอยู่ในกฎระเบียบ เพื่อให้เกิดการตอบสนองความต้องการของตนนั้น ไม่ไปเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายกับผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและเกื้อกูลกันได้ด้วยดี ๓. จิตตภาวนา หรือ การพัฒนาจิต คือ การมีจิตที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ความดีงาม สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพ มีความเข้มแข็งมั่นคง และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพ มีความเบิกบานผ่อนคลายสงบสุข ๔. ปัญญาภาวนา หรือการพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ อย่างเป็นน่ายความคิด และการหยั่งรู้ความจริง รู้เห็นเท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะจริง^{๑๐๒}

การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือ ภาวนา หมายถึง การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา ซึ่งมีการพัฒนาอยู่ ๔ ประเภทคือ

^{๙๙} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๓.

^{๑๐๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **หลักแม่บทของการพัฒนาตน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐-๑๕.

^{๑๐๑} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๘/๑๑๕.

^{๑๐๒} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๕๔), หน้า ๓๗๑.

๑. กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรม ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. สीलภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓. จิตตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีการเมตตา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิและสติขั้นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาร่วมกันหลายอย่างเช่น การพัฒนากาย การพัฒนาจิต การพัฒนาปัญญา เข้าด้วยกันจึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยไม่เน้นอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๑๐๓}

จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พอสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำด้วยการฝึกฝนอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตนซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจาและเมื่อมีปฏิบัติในทุกด้านครบถ้วนแล้วในทางศาสนาก็จะให้ความสำคัญต่อเรื่องจิต เพราะจิตเป็นผู้บงการให้บุคคลมีพฤติกรรมต่างๆ ได้ ในการพัฒนาจิตของบุคคลตามแนวพุทธนี้เป็นการฝึกให้บุคคลมีจิตใจสงบถือว่าการทำให้บุคคลได้พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมตามที่สังคมต้องการ ผู้ที่ได้รับการอบรมทางจิตให้ถูกวิธีจะสามารถพัฒนาจิตได้ คำกล่าวที่ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” จึงเป็นความจริง เพราะเมื่อบุคคลมีจิตใจสงบและคิดแต่ในสิ่งที่ดีแล้วก็มีผลทำให้ร่างกายพฤติกรรมหรือการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในสิ่งที่ดีงาม การภาวนา คือการทำให้มีขั้นเป็นขั้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ

๑. การฝึกอบรม ตามหลักพระพุทธศาสนา มีสองอย่างคือ

๑.๑ สมถภาวนา ฝึกอบรมให้เกิดความสงบ

๑.๒ วิปัสสนา ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจเป็นจิตอีกนัยหนึ่งจัดเป็นสองเหมือนกัน คือ

๑.๒.๑ จิตตภาวนา คือ การฝึกจิตใจให้เจริญงอกงาม ด้วยคุณธรรมความเข้มแข็ง มั่นคง เบิกบาน สงบสุข ผ่องใสด้วยความเพียร สติ และสมาธิ

^{๑๐๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑.

๑.๒.๒ ปัญญาภาวนา คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา ให้รู้เท่าทันเข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนมีจิตระใจเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์

๒. การเจริญสมถกรรมฐานเพื่อให้เกิดสมาธิ มี ๓ ชั้น คือ

๒.๑ บริกรรมภาวนา ภาวนาขั้นเตรียม คือ กำหนดอารมณ์กรรมฐาน

๒.๒ อุปจารภาวนา ภาวนาขั้นจวนเจียน คือ เกิดอุปจารสมาธิ

๒.๓ อัปปนาภาวนา ภาวนาขั้นแน่นแน่ว คือ เกิดอัปปนาสมาธิ ขึ้นสู่ฌาน^{๑๐๔}

จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พอสรุปได้ว่า เมื่อมนุษย์อยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ ก็ย่อมเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั้น เพราะฉะนั้น มนุษย์ทำอะไรขึ้นมา ก็มีผลในระบบเหตุปัจจัยนี้ กระทบต่อสิ่งภายนอกบ้าง กระทบตัวเองบ้าง และในทำนองเดียวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นภายนอก ก็มีผลกระทบต่อตัวมนุษย์ด้วย คือทั้งในมุกุฏิกิริยาและปฏิกิริยา ตัวเองทำไปก็กระทบสิ่งอื่น สิ่งอื่นเป็นอย่างไรก็มากระทบตัวเอง ข้อสำคัญคือมองไปให้ครบตลอดทั่วระบบความสัมพันธ์นี้ ว่าชีวิตและกิจกรรมการกระทำของตนเอง ทั้งเป็นไปตามระบบเหตุปัจจัยแล้วก็ทำให้เกิดผลตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วย

ความสำคัญเกี่ยวกับหลักภาวนา ๔

ภิกษุผู้ไม่ได้เจริญกาย สีล จิต ปัญญา จักไม่สามารถแนะนำผู้อื่นให้สามารถประพัตติในอริศีล อริจิต อริปัญญาได้ ไม่สามารถแสดงธรรมอันเยี่ยมยอด ที่สร้างความปิติน่าชื่นชม แก่ผู้ฟัง ถลาลงสู่ธรรมดา ได้แก่ แสดงธรรมเพื่อการแข่งดี เพื่อกล่าวกระทบบุคคลอื่นหรือ เพื่อหวังลาภสักการะ ไม่ใส่ใจ ไม่ให้ความสำคัญในพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้แต่กลับชื่นชมยินดี สนใจศึกษาในคำกล่าวของบุคคลนอกพระพุทธศาสนา ประพัตติตนเป็นผู้มักมาก เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้คนรุ่นหลังพากันทำตาม^{๑๐๕}

ภาวนา ๔ เป็นคุณสมบัติที่มีคุณค่าให้แก่บุคคล พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาตน จึงเชิดชูบุคคลผู้มีกาพัฒนาแล้วว่าเป็นบุคคลสูงสุด^{๑๐๖} เป็นผู้ควรค่าแก่การบูชา^{๑๐๗} ซึ่งยกย่องเช่นนั้นเกิดจากคุณของภาวนา ๔ ที่เป็นผลของการฝึกตนนั่นเอง^{๑๐๘} คือภาวนา ๔ ตอนปฏิบัติการฝึก สิกขามี ๓ แต่ทำไมตอนวัดผล ภาวนามี ๔ ไม่เท่ากัน ทำไม (ในเวลาทำการฝึก)จัดจึง เป็นสิกขา ๓ และ (ในเวลาวัดผลคนที่ได้รับการฝึก) จึงจัดเป็นภาวนา ๔ อย่างไรที่ชี้แจงแล้วว่า ธรรมภาคปฏิบัติการ

^{๑๐๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินเตอร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๒.

^{๑๐๕} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๕.

^{๑๐๖} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑/๑๑๓.

^{๑๐๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๖/๕๙.

^{๑๐๘} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐๖/๖๓.

ต้องจัดให้ตรงสอดคล้องกับระบบความเป็นไปของธรรมชาติ แต่ตอนวัดผลไม่ต้องจัดให้ตรงกันแล้ว เพราะวัตถุประสงค์อยู่ที่จะมองดูผลที่เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งมุ่งที่จะให้เห็นชัดเจนตอนนี้ถ้าแยกละเอียดออกไปก็ยิ่งดี นี่แหละคือเหตุผลที่ว่าหลักวัดผลคือภาวนาเพิ่มเป็น ๔ ข้อให้ดูความหมาย และหัวข้อของภาวนา ๔ นั้นก่อน “ภาวนา” แปลว่า ทำให้เจริญ ทำให้เป็น ทำให้มีขึ้น หรือฝึกอบรม ในภาษาบาลี ท่านให้ความหมายว่า “วฑฒนา” คือวัฒนา หรือพัฒนา นั่นเองภาวนานี้เป็นคำหนึ่งที่มีความหมายใช้แทนกันได้กับ “สิกขา” ภาวนาจัดเป็น ๔ อย่าง คือ

๑. กายภาวนา การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุ

๒. สีสภาวนา การพัฒนาศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์

๓. จิตตภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจและการหยั่งรู้ความจริง

๔. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง

อย่างที่กล่าวแล้วว่า ภาวนา ๔ นี้ ใช้ในการวัดผลเพื่อดูว่าด้านต่างๆ ของการพัฒนาชีวิตของคนนั้น ได้รับการพัฒนาครบถ้วนหรือไม่ ดังนั้น เพื่อจะดูให้ชัด ท่านได้แยกบางส่วนละเอียดออกไปอีกส่วนที่แยกออกไปอีกนี่ คือ สิกขาข้อที่ ๑ (ศีล) ซึ่งในภาวนา แบ่งออกไปเป็นภาวนา ๒ ข้อ คือ กายภาวนา และศีลภาวนาทำไมจึงแบ่งสิกขาข้อศีล เป็นภาวนา ๒ ข้อที่จริง สิกขาข้อที่ ๑ คือ ศีลนั้นมี ๒ ส่วนอยู่แล้วในตัว เมื่อจัดเป็นภาวนา จึงแยกเป็น ๒ ได้ทันที คือ

๑. ศีลในส่วนที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกาย (ที่เรียกว่าสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ) ได้แก่ ความสัมพันธ์กับวัตถุหรือโลกของวัตถุและธรรมชาติส่วนอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่นเรื่องปัจจัย ๔ สิ่งที่เราบริโภคใช้สอยทุกอย่าง และธรรมชาติแวดล้อมทั่ว ๆ ไป ส่วนนี้แหละ ที่แยกออกไปจัดเป็น กายภาวนา

๒. ศีลในส่วนที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือบุคคลอื่นในสังคมมนุษย์ด้วยกัน ได้แก่ ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์อยู่ร่วมกันด้วยดีในหมู่มนุษย์ ที่จะไม่เบียดเบียนกัน แต่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันส่วนนี้ แยกออกไปจัดเป็น ศีลภาวนาในไตรสิกขา ศีลครอบคลุมความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุหรือทางกายภาพ และทางสังคม รวมไว้ในข้อเดียวกันแต่เมื่อจัดเป็นภาวนา ท่านแยกกันชัดเจนออกเป็น ๒ ข้อ โดยยกเรื่องความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในโลกวัตถุ แยกออกไปเป็นกายภาวนา ส่วนเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ในสังคม จัดไว้ในข้อศีลภาวนา ทำไมตอนที่แบ่งสิกขาไม่แยก แต่ตอนเป็นภาวนาจึงแยก อย่างที่กล่าวแล้วว่า ในเวลาฝึกหรือในกระบวนการฝึกศึกษา องค์ทั้ง ๓ อย่างของไตรสิกขา จะทำงานประสานไปด้วยกัน ในศีลที่มี ๒ ส่วน คือ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพในโลกวัตถุ และความสัมพันธ์กับมนุษย์ในสังคมนั้น ส่วนที่สัมพันธ์แต่ละครั้งจะเป็นอันใด

อันหนึ่งอย่างเดียวในกรณีหนึ่งๆ ศิลปินจะเป็นความสัมพันธ์ด้านที่ ๑ (กายภาพ) หรือด้านที่ ๒ (สังคม) ก็ได้ แต่ต้องอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้น ในกระบวนการฝึกศึกษาของไตรสิกขา ที่เมืองคัมภีระกอบ ทั้งสามอย่างทำงานประสานเป็นอันเดียวกันนั้น จึงต้องรวมศิลปะทั้ง ๒ ส่วนเป็นข้อเดียว ทำให้สิกขามีเพียง ๓ คือ ศิล สมาธิ ปัญญา แต่ในภาวนาไม่มีเหตุบังคับอย่างนั้น จึงแยกศิลปะ ๒ ส่วนออกจากกันเป็น คนละข้ออย่างชัดเจน เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบ จะได้วัดผลดูจำเพาะให้ชัดไปทีละอย่างว่าในด้านซ้าย ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ เช่น การบริโภคปัจจัย ๔ เป็นอย่างไร ในด้านศิลปะ ความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์เป็นอย่างไร เป็นอันว่า หลักภาวนา นิยมใช้ในเวลาวัดหรือแสดงผล แต่ในการฝึกศึกษาหรือตัวกระบวนการฝึกพัฒนา จะใช้เป็นไตรสิกขา

เนื่องจากภาวนาท่านิยมใช้ในการวัดผลของการศึกษาหรือการพัฒนาบุคคล รูปศัพท์ที่พบจึงมักเป็นคำแสดงคุณสมบัติของบุคคล คือแทนที่จะเป็น ภาวนา ๔ (กายภาวนา ศิลภาวนาจิตภาวนา และปัญญาภาวนา) ก็เปลี่ยนเป็น ภาวิต ๔ คือ

๑. ภาวิตกาย มีกายที่พัฒนาแล้ว (= มีกายภาวนา) คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี เริ่มแต่รู้จักใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู จมูก ฟังเป็นต้นอย่างมีสติ ดูเป็น ฟังเป็น ให้ได้ปัญญา บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยี อย่างฉลาด ได้ผลตรงเต็มตามคุณค่า

๒. ภาวิตศีล มีศีลที่พัฒนาแล้ว (= มีศีลภาวนา) คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแค้นแค้น ตั้งอยู่ในวินัยและมีอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์ และส่งเสริมสันติสุข

๓. ภาวิตจิต มีจิตที่พัฒนาแล้ว (= มีจิตภาวนา) คือ มีจิตในที่ฝึกอบรมดีแล้วสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตา กรุณา เอื้ออารี มีมุทิตามีความเคารพอ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้นสมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคงมีความเพียรพยายาม กล่าวหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือ มีจิตใจที่ร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เอิบอิ่ม ผ่องใส และสงบ เป็นสุข

๔. ภาวิตปัญญา มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว (= มีปัญญาภาวนา) คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงหรือตามที่เป็นจริงเป็น ปราศจากอคติและแรงจูงใจแอบแฝง เป็นผู้ทีกละสลกรอบงำบัญชาไม่ได้ เป็นอยู่ด้วยปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิตเป็นอิสระไร้ทุกข์ผู้มีภาวนา ครบทั้ง ๔ อย่าง เป็นภาวิตะ ทั้ง ๔ ด้านนี้แล้ว โดยสมบูรณ์เรียกว่า “ภาวิตัตตะ” แปลว่า ผู้ได้พัฒนาตนแล้ว ได้แก่พระอรหันต์^{๑๐๙}

^{๑๐๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม (ฉบับเดิม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พริ้นเตอร์ แอส โพรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๒.

สรุปจากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พอสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาตั้งจุดหมายสูงสุดไว้ที่ การบรรลุนิพพาน ซึ่งจัดว่าเป็นจุดหมายที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงได้ด้วย “การพัฒนา” ซึ่งในพระพุทธศาสนาใช้คำว่า “ภาวนา” แปลว่า การทำให้มี ทำให้เป็น และการบรรลุนิพพานมีความสัมพันธ์กับบุคคลและเงื่อนไขต่าง ๆ ในการบรรลุนิพพาน

กระบวนการเกี่ยวกับหลักภาวนา ๔

ภาวนา ๔ (การเจริญ การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา: cultivation; training; development)

๑) กายภาวนา การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ: physical development

๒) สีลภาวนา การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน: moral development

๓) จิตตภาวนา การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตหามีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น: cultivation of the heart; emotional development

๔) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพันจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๑๑๐}

จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พอสรุปได้ว่า ภาวนา ๔ เป็นหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติผู้ได้ปฏิบัติตามได้แล้วจะมีผลดีทั้งสิ้น โดยการปฏิบัติ สีลภาวนา สมาธิภาวนา ปัญญาภาวนา และกายภาวนา จากการทำงานทุกอาชีพนั้นต้องมีหลักต้องมี ทั้ง สีล สมาธิปัญญา และกาย ถ้าไม่มีสิ่งเหล่านี้การทำงานต่างๆ ก็ไม่อาจประสบผลสำเร็จก็เป็นไปได้

^{๑๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๐.

(๓) หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ^{๑๑๑}

ทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน^{๑๑๒} ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริตถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการประกอบกิจการ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นผลประโยชน์ อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วๆ ไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้ มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมี แผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่าธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบันอันมีอยู่ ๔ ประการ คือ ๑. ความขยันหมั่นเพียร ๒. การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด ๓. คบคนดีเป็นมิตร ๔. เลี่ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้

ทฤษฎีธรรมมิกัตถะประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง^{๑๑๓} อาจเรียกสั้น ๆ ว่า ทฤษฎีธรรมมิกัตถะ เนื่องจากอรรถ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้วจึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้หรืออาจเรียกเต็มๆ ว่า ทฤษฎีธรรมมิกัตถะสังวัตตนิกรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์ สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้นอันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี่ยงชีพด้วยการหมั่น ประกอบการงาน เป็นผู้ไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็นอุบายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลไม่ให้เกิดถูกลักหรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ

๓. กัลยาณมิตรตตา คบคนดี ไม่คบคบชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตน เจริญ สันทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี่ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผิดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ ของเราจักต้องเหนื่อรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนื่อรายได้

^{๑๑๑} อัง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๙๕ - ๒๙๗.

^{๑๑๒} อัง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

^{๑๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๓๘/๑๖๔.

ความหมายของ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม ๔ (ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน, หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น-virtues conducive to benefits in the present; virtues leading to temporal welfare)

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน ประกอบอาชีพอันสุจริตมีความชำนาญ รู้จักใช้ ปัญญาสอดส่อง ตรวจตราหาอุปบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ดี (to be endowed with energy and industry; achievement of diligence)

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานอันตนได้ ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย (to be endowed with watchfulness; achievement of protection)

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัยเลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา (good company; association with good people)

๔. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้ และรายจ่ายเลี้ยงชีวิต แต่พอดี มิให้ฟืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ (balanced livelihood; living economically)^{๑๑๔}

ทิฏฐธัมมิกัตถะ แปลว่า ประโยชน์ที่เห็นได้ในปัจจุบัน หรือประโยชน์ในปัจจุบัน หมายความว่า ผู้ใดปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้ว ผู้นั้นย่อมได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมที่ให้ประโยชน์ในปัจจุบัน มี ๔ ประการ คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา แปลว่า ความถึงพร้อมด้วยการลุกขึ้นหรือความหมั่น หมายถึง เป็นผู้หมั่นขยันในกิจการ จะต้องลุกขึ้นทำงาน งานที่ทำนั้นขึ้นอยู่กับบุคคลแต่ละคน เช่น นักเรียนต้องเรียนหนังสือ แม่บ้านต้องทำงานบ้าน ผู้ประกอบอาชีพต้องทำงานในหน้าที่ของตนให้สำเร็จ และให้มีความก้าวหน้า การจะทำงานให้ประสบความสำเร็จได้ต้องมีความขยันหมั่นเพียร

๒. อารักขสัมปทา แปลว่าความถึงพร้อมด้วยการรักษา หมายถึง การรักษาทรัพย์ ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร การรักษาทรัพย์ไม่ได้หมายความว่าเก็บไว้ โดยไม่ใช้สอย แต่เก็บไว้ให้มีใช้สอยตลอดไป

๓. กัลยาณมิตตตา แปลว่า ความเป็นผู้มีเพื่อนดี หรือความมีเพื่อนเป็นคนดี หมายความว่า คบเฉพาะมิตรแท้ ๔ จำพวก คือ (๑) มิตรมีอุปการะ (๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ (๓) มิตรแนะนำประโยชน์ และ (๔) มิตรมีความรักใคร่

^{๑๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, พิมพ์ลักษณ์ (นนทบุรี : เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๖.

๔. สมชีวิตา แปลว่า การเลี้ยงชีวิตสม่าเสมอหรือพอเหมาะพอดี หมายความว่า เลี้ยงชีวิตตามกำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป^{๑๑๕}

สำหรับผู้มีความรู้่น้อยรายได้น้อย ถึงจะขยันหมั่นเพียรรายได้ก็เพิ่มขึ้นไม่มากนักให้ใช้จ่ายเพียงพอดี ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป และไม่ควรอออย่างผู้มีรายได้สูง เพราะความพอดีของผู้มีรายได้สูงเป็นความฟุ่มเฟือยของผู้มีรายได้น้อย สำหรับผู้มีรายได้สูง ควรใช้จ่ายเพียงพอดีสำหรับตน ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป และไม่ใช้จ่ายอย่างคนมีรายได้น้อย ซึ่งถือเป็นความฝืดเคืองสำหรับตน

สรุปว่า การเลี้ยงชีวิตอย่างพอเหมาะพอดีตามฐานะของตนและปฏิบัติอย่างนี้โดยสม่าเสมอธรรม ๔ ประการนี้ เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ ธรรมที่อำนวยความสะดวกให้ในปัจจุบันทันตาเห็น ประโยชน์นั้น ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข คือ เป็นผู้มีฐานะมั่นคงมีชื่อเสียงเกียรติคุณ ได้รับการยกย่องโดยทั่วไป และมีความสุขตามสมควรแก่สภาพของตน

ความสำคัญของหลักทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์

หลักความสำคัญของการปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่อตนเอง ได้รับประโยชน์ ในปัจจุบันตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์นั้น พระธรรมปิฎก ได้กล่าวไว้ในหนังสือธรรมนุญชีวิตว่า “คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จัก รู้จักใช้ทรัพย์สิน หรือหาเงินเป็นใช้เงินเป็น เป็นคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สินสมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง เพราะปฏิบัติตามหลักธรรม ต่อไปนี้”^{๑๑๖} ความสำคัญของทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์นั้นมีหลักธรรม ๔ อย่างนี้มีประโยชน์มากมายหลายประการแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม รวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ

๑. ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง
๒. ทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อถือฟังนับถือ
๓. เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี
๔. ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนร่วม
๕. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการงานและการดำรงชีวิต
๖. สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติทางอ้อมและช่วยลดปัญหาสังคมได้

ปัจจุบันเป็นยุคที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเรื่องเงินๆ ทองๆ ของตนเองมากขึ้น สังเกตได้จากสื่อ ทั้งทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แม็กกาซีนต่าง ๆ จะมีเนื้อหาสาระ

^{๑๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

^{๑๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘.

เกี่ยวกับการออม การลงทุน การใช้จ่าย สอดแทรกอยู่ไม่น้อย รวมทั้งพ็อกเก็ตบุ๊กที่เป็นเรื่องทางการเงินส่วนบุคคล ก็มีให้เลือกซื้อหามากมาย

จำนวนผู้คนที่ตื่นตัวและสนใจเรื่องนี้อย่างจริงจัง ดูเหมือนจะเพิ่มมากขึ้นทุกวัน จะว่าไปแล้วการจัดการเรื่องเงินๆ ทองๆ ต้องมองเป็นเรื่องสำคัญอันดับต้นๆ ในชีวิตของเรา ที่จะต้องจัดการให้ลงตัวเพื่อสร้างสมดุลให้ชีวิตในทุกด้าน

ตามหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ หรือเรื่องการบริหารจัดการทรัพย์สินหรือโภคทรัพย์สินไว้อย่างครบวงจร เพื่อสร้างสมดุลแก่ชีวิตหลายเรื่อง อาทิเช่น หลักการสร้างประโยชน์หรือความสุขในปัจจุบันที่เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประกอบไปด้วย

- (๑) อุฏฐานสัมปทา หรือการหาทรัพย์สินด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางสุจริตชอบธรรม
- (๒) อารักขาสัมปทา หรือการรู้จักรักษาทรัพย์สินที่หามาได้
- (๓) กัลยาณมิตตตา หรือการรู้จักคบ เพื่อนดีเพื่อไม่ให้ชีวิตถูกชักนำไปในทางที่เสื่อม
- (๔) สมชีวิตา หรือการรู้จักใช้จ่ายอย่างสมควรตามฐานะ

โดยหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ นี้ ถือเป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการดับทุกข์ทางกายอันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นง่าย และมีอยู่มากมายในสังคมปัจจุบัน หากต้องการดับทุกข์ทางสังคมทรงสอนหลักประโยชน์เบื้องต้นคือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา

ส่วนการดับทุกข์ทางจิตเพื่อประโยชน์สูงสุด ทรงสอนหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ไว้ให้เป็นครรลองสู่ความพ้นทุกข์ บุคคลทั่วไปอย่างเราๆ ความสุขพื้นฐานทั่วไป ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็มีในเรื่องความสุขของคฤหัสถ์ ๔ ได้แก่

๑. สุขเกิดจากการมีทรัพย์สิน
๒. สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์สิน เพื่อบริโภคไม่มากไม่น้อยเกินไป
๓. สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้
๔. สุขเกิดจากการประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ

พระพุทธองค์ยังทรงสอนให้เรา รู้จักการจัดสรรทรัพย์สินที่หามาได้เป็น ๔ ส่วน หรือหลัก โภควิภาค ๔ คือ ให้เราจัดแบ่งทรัพย์สินที่หามาได้เป็น ๓ ส่วน ดังนี้

เอเกน โภค ภูณเชยย ทรัพย์สินส่วนแรกหรือ ๒๕% สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตน และเลี้ยงดูคนที่ควรบำรุงทรัพย์สิน ส่วนต่อมา ทวีหิ กมมัม ปโยชเย ให้ใช้สองส่วน หรือ ๕๐% สำหรับการลงทุนประกอบกิจการงานอาชีพ เพื่อให้ทรัพย์สินที่มีได้เพิ่มพูนขึ้นและทรัพย์สิน และส่วนสุดท้าย จตุตถญจนินาเปยย หรือ ๒๕% ให้เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

นอกจากนี้ ยังทรงสอนหลักการใช้จ่ายทรัพย์สินไว้ด้วย คือ โภคอาทิยะ ๕ หรือหลักการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินเมื่อหาทรัพย์สินมาได้ด้วยความสุจริตชอบธรรมแล้ว ควรใช้จ่ายทรัพย์สินนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง ได้แก่

๑. เลี้ยงตนเอง บิดามารดา บุตร ภรรยาและคนในปกครองให้มีความสุข
๒. บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงานให้มีความสุข
๓. ใช้สำหรับป้องกันภัยอันตราย
๔. ใช้ทำพิธี ๕ อย่าง ได้แก่ สงเคราะห์ญาติ ต้อนรับแขก ทำบุญอุทิศแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว บำรุงราชการโดยการเสียภาษีอากร ถวายเทวดาหรือสักการะแก่สิ่งที่ควรบูชา
๕. ใช้อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ

ทั้งนี้ หากเรานำหลักธรรมทั้ง ๔ เรื่องมาปฏิบัติ จะได้ประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว บุคคลใกล้ชิดและแก่สังคม ซึ่งหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า ประโยชน์ที่เกิดขึ้น เป็นประโยชน์ที่สร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้แก่ชีวิตเราอย่างครอบคลุมในทุกมิติ

หลักธรรมทั้ง ๔ เรื่องนี้เป็นเรื่องของการจัดการโรคทรัพย์หรือทรัพย์สินภายนอกที่เราต่างดิ้นรนแสวงหา ทั้งที่ความจริงทุกคนสามารถมีทรัพย์สินอันประเสริฐได้ เป็นทรัพย์สินที่ไม่มีผู้ใดจะแย่งชิงไปได้ ไม่สูญหายไปด้วยภัยหรืออันตรายต่างๆ

ทรัพย์สินประเภทนี้อยู่ภายในจิตใจของเราเอง ที่เรียกว่า อริยทรัพย์สิน หรือคุณธรรมประจำใจอันประเสริฐ ๗ ประการ ได้แก่ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตบปะ พาหุสัจจะ จาคะ และปัญญา อริยทรัพย์สินนี้ นอกจากจะทำให้จิตใจไม่อ้างว้าง และไม่ยากจนแล้ว ยังเป็นทุนทางใจในการสร้างทรัพย์สินภายนอกที่สำคัญยิ่งอีกด้วย

ดังนั้น เมื่อต้องการจะสร้างและสะสมทรัพย์สินเงินทองต่างๆ ต้องไม่ลืมที่จะสร้างทรัพย์สินที่แท้จริงให้มีบริบูรณ์ขึ้นด้วย เพื่อความร่ำรวยอย่างแท้จริงของชีวิต

(๔) หลักสังคหัตถุ^{๑๑๗}

สังคหัตถุ คือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี หลักการสงเคราะห์ มี ๔ ประการ ได้แก่ (๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน (๒) ปิยวาจา (เปยยวัชชะ) วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจ ให้นิยมยินดี (๓) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม (๔) สมานัตตตา ความมีตน

^{๑๑๗} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐ - ๕๑.

เสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวม รับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๑๑๘}

สังคหวัตถุแปลว่า สังคหผลแปลว่า กำลังแห่งการสงเคราะห์หรือมนุษยสัมพันธ์ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับนักบริหารผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ถ้านักบริหารบกพร่องเรื่องมนุษยสัมพันธ์ก็จะมีคนมาช่วยทำงาน เมื่อไม่มีใครช่วยทำงาน เขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ไว้ เรียกว่าสังคหวัตถุ หมายถึงวิธีผูกใจคน พระพุทธองค์ตรัสว่า รถม้าแล่นไปได้เพราะมีลิ่มสลักคอยตรึงส่วนประกอบต่างๆ ของรถม้าเข้าด้วยกัน ฉะนั้นใดคนในสังคมก็ฉนั้น คือทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลิ่มสลักดังกล่าวนั้นก็ คือสังคหวัตถุ นักบริหารจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ ถ้ามีสังคหวัตถุ ๔ ประการ คือ

๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒) ปิยวาจา (เปื่อยวิชชะ) วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี

๓) อัถลจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๑๑๙}

ดังนั้น หลักธรรมข้อนี้จึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี และเอื้อเฟื้อเกื้อกูล โดยเริ่มจากเกื้อกูลกันด้วยการให้ หมายถึง การให้ การเสียสละ หรือ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว ดังนั้น การทำงานจะต้องช่วยเหลือกันแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว รวมถึงการมีน้ำใจที่ดีต่อกัน ใช้วาจาประสานไมตรี การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ และเหมาะสมกับกาลเทศะ ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องพูดหรือปรึกษาหารือกันโดยยึดถือหลักเกณฑ์ ๔ ประการ คือ ๑) เว้นจากการพูดเท็จ ๒) เว้นจากการพูดส่อเสียด ๓) เว้นจากการพูดคำ

^{๑๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๓.

^{๑๑๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

หยาบ และ ๔) เว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ จะต้องพูดหรือ เจรจากันด้วยไมตรี และความปรารถนาดีต่อกัน ร่วมสร้างสรรค์อุดมการณ์ ซึ่งหมายถึง การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือ การปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทั้งนี้ การทำงานร่วมกันจะต้องช่วยเหลือกันด้วยกำลังงาน (กาย) กำลังความคิด และกำลังทรัพย์ และที่สำคัญต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว ซึ่งหมายถึง การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องถือคติที่ว่า มีทุกข์ร่วมต้าน มีสุขร่วมเสพ และผู้ทำงานร่วมกันทุกคนจะต้องไม่ถือตัว มีความเสมอภาค วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทำตนให้เป็นที่น่ารัก น่าเคารพนับถือ และนำให้ความร่วมมือช่วยเหลือ รวมถึงการทำตนให้คงเส้นคงวา มีความมั่นคงในอารมณ์ (Maturity) ดังนั้น สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึดคฤมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ ฉะนั้น ถ้าไม่เพียงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดา ก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความยิ่งใหญ่ และเป็นผู้นำสรรเสริญ

กล่าวโดยสรุป พระพุทธองค์ได้วางหลักการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ซึ่งนำไปสู่การดูแลป้องกันตัวเองจากทุกข์และโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นมนุษย์ ธรรมเพื่อดำเนินชีวิตให้องงาม ธรรมเพื่อส่งเสริมชีวิตที่ดีร่วมกัน ธรรมเพื่อชีวิตครอบครัว ธรรมเพื่อความสัมพันธ์ในสังคม ธรรมเพื่อความอยู่ดีทางเศรษฐกิจ และธรรมสำหรับภิกษุสงฆ์ ฯลฯ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้มากมายหลายแห่งด้วยกัน รวมทั้งวัตรปฏิบัติที่พูดถึงมารยาท ความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของภิกษุสงฆ์ ไม่เว้นแม้แต่เรื่องถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ เรื่องการล้างบาตร การขบฉัน ฯลฯ ล้วนแสดงให้เห็นถึงสุขอนามัยที่พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุมา เราจึงเห็นภิกษุสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล มีบทบาทในการดูแลสุขภาพของผู้คนในชุมชนหมู่บ้าน แต่ละท่านแต่ละวัดใช้วิธีหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น มีทั้งที่เข้าไปสงเคราะห์ชาวบ้านในเรื่องของสุขภาพกายและสุขภาพใจโดยตรง เช่น เข้ามาทำหน้าที่เป็นหมอยาช่วยแนะนำและรักษาโรคให้กับชาวบ้านตามโอกาส หรือช่วยบำบัดทางด้านจิตใจให้กับชาวบ้าน ด้วยการแนะนำให้คำปรึกษาหรือว่าสาธยายธรรมให้คนป่วยฟัง ให้วัดอุ้มงคดต่าง ๆ ไปจนถึงประกอบพิธีกรรม ดุฤกษ์ดูยาม ขับผีร้าย เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านให้มีจิตใจเข้มแข็งต่อสู้กับทุกข์ภัยไข้เจ็บได้

ตารางที่ ๒.๖ หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคม

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ชู.ชา. (บาลี) ๒๗/๒๔๔๒/๕๓๑	นิคคณเห นิคคหารหํ ปคคณเห ปคคหารหํ ช่มคนทีควรช่ม ยกย่องบุคคลที่ควรรยกย่อง
พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, (๒๕๔๘, หน้า ๔)	สิกขา หมายถึง การศึกษาเรื่องทีควรรศึกษา การศึกษาอันยอด เยี่ยมและการศึกษาเพื่อความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา)

ตารางที่ ๒.๖ หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพทางสังคม (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระพุทธโฆษาจารย์, (๒๕๓๘, หน้า ๙-๑๒)	ไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย, กามธาตุ และภพทั้งปวง
พุทธทาสภิกขุ, (๒๕๔๙, หน้า ๑๘๕-๑๘๖)	สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติ ได้รับปริญญาคือ สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการปฏิบัติ สิกขาเป็นอย่างนั้น
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (๒๕๕๐, หน้า ๗)	ไตรสิกขา หมายถึงการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงาม ถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์
บุญมี แทนแก้ว, (๒๕๓๙, หน้า ๑๙๘)	ไตรสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติ ๓ ชั้น คือ ๑. ชั้นศีล ๒. ชั้นสมาธิ ๓. ชั้นปัญญา
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๖, หน้า ๑๐๗)	ไตรสิกขามีรากศัพท์มาจากคำสองคำ คือ ๑) ไตร หรือ ตรี เป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า ติ แปลว่าสาม และ ๒) คำว่า สิกขา เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศิกษา หมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์
ช.ป. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.	การฝึกอบรมศีลนั้นมุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน
ช.ป. (ไทย) ๓๐/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.	การฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำใจให้สงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลางปราศจากอคติ
ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.	อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไปจนทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป
ช.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.	การฝึกอบรมปัญญานั้น มุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเพื่อให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิ์ จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้

ตารางที่ ๒.๖ หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพทางสังคม (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๒๖/๑๐๓.	บุคคลผู้ตื่นอยู่ตลอดเวลาหมั่นศึกษาไตรสิกขาทั้งกลางวันและกลางคืน น้อมจิตเข้าหาณิพพาน อาสวะทั้งหลาย
ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๕๐, ๒๙/๕๒/๑๘๒, ๒๙/๑๐๓/๓๑๙, ๒๙/๑๙๗/๕๔๗-๕๗๙, ๒๙/๒๐๙/๖๑๔-๖๑๕.	๑. เพื่อไม่ประพฤตินิดทางกาย วาจา ใจ เพราะรู้ในเหตุที่ทำให้ประพฤตินิดนั้น ๒. เพื่อละเมถุนธรรม เพราะรู้ว่าเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมยศและเกียรติของสมณะ ๓. เพื่อกำจัดราคะในรูป เสียง กลิ่น รส และผัสสะ ๔. เพื่อทางแห่งญาณ เพราะรู้เหตุแห่งความลึกลับสงสัยว่าเกิดจากสิ่งที่น่าปรารถนาและสิ่งที่ไม่ปรารถนา ๕. เพื่อกำจัดมลทินของตน คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ กิเลส ทุจริต มิจฉาทิฏฐิมิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา มิจฉากัมมันตะ มิจฉาอาชีวะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสติ มิจฉาสมาธิ มิจฉาญาณ มิจฉาวิมุตติ เพราะได้สมาทานไตรสิกขาจึงมีสมาธิ มีสติ มีปัญญาที่รักษาตน
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (๒๕๔๕, หน้า ๒๗-๒๙)	ไตรสิกขา คือ หลักการศึกษาแบบพุทธหรือการศึกษาแบบธรรมชาติประกอบด้วยศีล สมาธิ และปัญญา
บุญมี แทนแก้ว, (๒๕๕๒, หน้า๓-๘)	ปัญญาสิกขา (ปัญญา) คือ การศึกษาให้เข้าใจในเรื่องปัญญา (รู้ทั่ว) อย่างแจ่มแจ้งแล้วนำไปใช้ให้ถูกต้อง เพราะปัญญาเป็นแสงสว่างของใจ และเป็นศัตรูของความโง่งที่เรียกว่า “อวิชชา”
พุทธทาสภิกขุ, (๒๕๓๖, หน้า ๑๓๑-๑๓๒)	สิกขา ขั้นที่ ๓ เรียกว่า ปัญญาสิกขา สิกขาคำนี้หมายถึงการฝึกอบรม ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุด ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง
อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑/๑-๒.	ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย
อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐-๓๑๑.	ไตรสิกขา คือรากฐานที่สำคัญของพระวินัย
อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒, ๒๐/๘๘/๓๑๔, ๒๐/๘๙/๓๑๗.	สิกขา ๓ ประการนี้เป็นที่รวมของสิกขาบท

ตารางที่ ๒.๖ หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพทางสังคม (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
อง.ตีก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒-๓๑๔.	ไตรสิกขาเป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), (๒๕๔๔, หน้า ๒๒๗)	ไตรสิกขานี้เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติทั่วไป ได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่าโอวาทปติโมกข์
พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๔๖, หน้า ๔๑-๔๒)	ไตรสิกขา หรือ (การศึกษา) ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่าการศึกษาหมายถึง การเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์
ช.จ. (ไทย) ๓๐/๓๑/๑๕๙, ๓๐/๗/๖๓-๖๔ สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระญาณสังวร สกลมหาสังฆปริณายก, สุวฑฒโนวาท, (๒๕๔๖, หน้า ๑๑๐-๑๑๑)	สิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ไตรสิกขายังเป็นเครื่องกำจัดกิเลส กองราคะ โทสะ โมหะ หรือโลภ โกรธ หลงที่เป็นอย่างหยาบ
พุทธทาสภิกขุ, (๒๕๓๔, หน้า ๑๖๐-๑๖๑)	สมาธิดับทุกข์หรือโทษที่ละเอียดยิ่งขึ้นไปคือทุกข์ทางใจ
พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันตภิกขุ), (มปป, หน้า ๑๑๓)	ไตรสิกขาเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), (๒๕๔๖, หน้า ๒๐๓)	ภavana เป็นคำในภาษาบาลี ที่มีรูปกริยาศัพท์เป็น ภาวะติ มีความหมายตรงกับคำว่า วัตถุเตติ ซึ่งก็คือ วัฒนา หรือ
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), (๒๕๔๖, หน้า ๑๐-๑๕)	มีความหมายครอบคลุมถึงการปฏิบัติตนทั้งหมดที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณธรรมภายในตน
อง.อภฺรฺรูก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.	ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน
ม.ม. (ไทย) (๑๓/๒๓๘/๑๖๔)	ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (๒๕๕๔, หน้า ๑๑๖)	ทิฐฐัมมิกัตถะ แปลว่า ประโยชน์ที่เห็นได้ในปัจจุบัน หรือประโยชน์ในปัจจุบัน

ตารางที่ ๒.๖ หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคม (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑.	สังคหวัตถุ คือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (๒๕๔๙, หน้า ๒๖)	สังคหวัตถุแปลว่า สังคหผละแปลว่า กำลังแห่งการสงเคราะห์หรือมนุษยสัมพันธ์ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับนักบริหารผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น

๒.๗ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย

จังหวัดนนทบุรีเป็นพื้นที่ปริมณฑลที่ถูกออกแบบให้เป็นเมืองรองรับการขยายตัวและการเจริญเติบโตของกรุงเทพมหานคร และในปัจจุบันจังหวัดนนทบุรีมีอัตราการขยายตัวของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ภาวะสังคมของจังหวัดนนทบุรีอยู่ในลักษณะ “สังคมเมือง” เนื่องจากมีการขยายตัวของอาคารบ้านเรือนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านจัดสรรและคอนโดมิเนียม ระบบเศรษฐกิจของจังหวัดโดยเฉพาะภาคการอุปโภคบริโภคและการขายปลีกขยายส่งขยายตัวอย่างรวดเร็วและเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ ในขณะเดียวกัน จังหวัดนนทบุรีก็เป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาจากการขยายตัวของเมือง อาทิ ปัญหาการจราจรติดขัด น้ำเสีย ปริมาณขยะที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาพื้นที่เมืองขยายตัวรุกพื้นที่ชุมชนดั้งเดิม รวมถึงปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด เป็นต้น โดยข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติยังแสดงให้เห็นข้อมูลทางด้านสุขภาพและสาธารณสุขที่สำคัญ อาทิ จังหวัดมีสัดส่วนคนดื่มสุราเป็นอันดับที่ ๓ ของประเทศแต่มีคนสูบบุหรี่น้อยที่สุดในประเทศ^{๑๒๐}

จังหวัดนนทบุรี แบ่งการปกครองออกเป็น ๖ อำเภอ ๕๒ ตำบล ๓๒๙ หมู่บ้าน มีประชากรทั้งหมด ๑,๐๕๒,๕๙๒ คน ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธจึงมีวัดและสำนักสงฆ์กระจายอยู่ทั่วจังหวัดและตามริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งมีวัด จำนวน ๑๙๑ แห่ง (พระอารามหลวง ๔ แห่ง) แบ่งเป็นวัดสังกัดมหานิกายจำนวน ๑๘๓ วัด แบ่งเป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ๗ วัด มีพระภิกษุ ๓,๗๑๓ รูป สามเณร ๔๔๖ รูป การปกครองคณะสงฆ์ยึดตามเขตการปกครองของบ้านเมืองและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายตราสามดวงเป็นหลักการปกครองคณะ

^{๑๒๐} สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรี ปี ๒๕๖๑

สงฆ์ มีผู้บริหารคณะสงฆ์ภายในวัด คือ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาส วัด รองลงมาตามลำดับ^{๑๒๑}

ตารางที่ ๒.๗ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรี ปี ๒๕๖๑	“จังหวัดนนทบุรีมีสัดส่วนคนดื่มสุราเป็นอันดับที่ ๓ ของประเทศแต่มีคนสูบบุหรี่น้อยที่สุดในประเทศ”
พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทธิชัยพงศ์), (๒๕๕๓, หน้า ๓.)	จังหวัดนนทบุรี ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธจึงมีวัดและสำนักสงฆ์กระจายอยู่ทั่วจังหวัดและตามริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งมีวัด จำนวน ๑๙๑ แห่ง (พระอารามหลวง ๔ แห่ง) แบ่งเป็นวัดสังกัดมหานิกายจำนวน ๑๘๓ วัด แบ่งเป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ๗ วัด มีพระภิกษุ ๓,๗๑๓ รูป สามเณร ๔๔๖ รูป การปกครองคณะสงฆ์ยึดตามเขตการปกครองของบ้านเมืองและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายสมณสาสนา

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้รวบรวมงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาโดยเชื่อมโยงกับการวิจัย และนำไปสู่กรอบแนวคิดการวิจัยโดยมีรายละเอียดของงานวิจัยของนักการศึกษาต่างๆ ที่ได้ค้นคว้าไว้จึงนำเสนอตามลำดับดังนี้

๒.๘.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม พบว่าได้มีผู้ที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าไว้ดังนี้

พระครูใบฎีกาสะอาด ปณฺญาทีโป (ดิษฐสุวรรณค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชนในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒” ผลการศึกษาพบว่า ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชนตามหลักภาวนา ๔ นั้นประกอบด้วย การพัฒนาด้านกาย (กายภาวนา) ได้แก่ กิจกรรมการส่งเสริมอาชีพในชุมชน กิจกรรมสร้างรายได้ให้แก่

^{๑๒๑} พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทธิชัยพงศ์), “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

ประชาชน กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธ การพัฒนาด้านศิลป (ศิลปภาวนา) ได้แก่ กิจกรรมการส่งเสริมหมู่บ้านรักษาศีล ๕ กิจกรรมการส่งเสริมหมู่บ้านปลอดอบายมุข การพัฒนาด้านจิตใจ (จิตภาวนา) ได้แก่ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กิจกรรมปฏิบัติธรรม ส่งเสริมด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และกิจกรรมอบรมค่ายคุณธรรม การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) ได้แก่ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนเป็นโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม ๔ ลักษณะ คือ ๑. การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ ๒. การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ ๓. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ ๔. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมและใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักอริยสัจ ๔ และหลักสัปปริสธรรม ซึ่งผลที่ได้จากการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนคือ ความสุขทางกายและความสุขทางใจ เมื่อพระสงฆ์นักพัฒนาสามารถดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในลักษณะเป็นประจำก็จะส่งผลดีกับ ประชาชน ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติตามลำดับ^{๑๒๒}

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” ผลการศึกษาพบว่า ๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ๔ ด้านโดยด้านที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด คือด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒. การเปรียบเทียบ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสภาพแวดล้อม พบว่า โดยภาพรวมประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน มีส่วนร่วม ในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวมไม่ต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ขณะที่ประชาชนที่มี รายได้ต่อเดือนระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพในชุมชน และการเข้าร่วมกลุ่มในชุมชน ต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวมต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓. ปัญหา อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ พบว่า อุปสรรค หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้ร่วมกับชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆ เริ่มตั้งแต่ให้ประชาชนร่วมรับรู้ รับทราบ ร่วมวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานั้นๆร่วมกันเป็นอย่างดี ชุมชนมีรวมกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เป็นเครือข่ายประชาชน เครือข่ายกลุ่มกิจกรรมในชุมชนทำให้

^{๑๒๒} พระครูใบฎีกาสะอาด ปณญาทีโป (ดิษฐ์สุวรรณค์), “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชนในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

สะดวกต่อการติดต่อสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน ผู้บริหารชุมชน ผู้นำชุมชนพัฒนากร องค์กรบริหารส่วนตำบล มีบทบาทเป็นผู้ให้การส่งเสริม สนับสนุนในกิจกรรมต่างๆ เช่น การสนับสนุนวิทยากรให้ความรู้ การสนับสนุนงบประมาณ การสนับสนุนผลผลิตหรือผลงานที่เกิดขึ้น อีกทั้งมีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ ชุมชน โดยการรวมกลุ่มกิจกรรมเป็นเครือข่ายชุมชนและการมีส่วนร่วมที่ดีของประชาชน ส่งผลต่อการ พัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ คือ ด้านการพัฒนาคน ด้านการพัฒนาพื้นที่ ด้านการพัฒนาแหล่งรายได้ และด้านการพัฒนาแผนชุมชนประโยชน์เกิดขึ้นแก่ชุมชน แก่ประชาชนในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในด้านต่างๆ ที่เป็นปัจจัยส่งผลให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและตรงประเด็น ความต้องการ หรือปัญหาของชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ชุมชนบ้านคลองใหม่เห็นว่าแบบอย่างการพัฒนา ชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมแก่สังคมไทยตามบริบทชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน นี้^{๑๒๓}

พระเกียรติศักดิ์ กิตปถุญญ (รักสนิท) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนใน การกำหนดนโยบายการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลประสงค์ อำเภอกำแพง จังหวัดสุ ราษฎร์ธานี” ผลการศึกษาพบว่า ๑) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายการพัฒนา ชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลประสงค์ อำเภอกำแพง จังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้าน โครงสร้างพื้นฐาน ด้านการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของชุมชน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ต่อเดือน พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ๒) ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนด นโยบายการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลประสงค์ อำเภอกำแพง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีอาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๐๑ และเพศ ต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนที่มี อายุ และระดับการศึกษาต่างกัน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๓) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนว ทางแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายการพัฒนาชุมชนขององค์การ บริหารส่วนตำบลประสงค์ อำเภอกำแพง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปัญหา พบว่า ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มี ความถี่สูงสุด ข้อที่ว่า เปิดโอกาสให้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน น้อย

^{๑๒๓} พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร), “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

สำหรับแนวทางแก้ไข พบว่า ด้านโครงสร้างพื้นฐานมีความถี่สูงสุด ข้อที่ว่า ควรอำนวยความสะดวกในการเข้าร่วมรับฟังการกำหนดนโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแก่ประชาชน^{๑๒๔}

โกนินฎฐ์ ศรีทอง และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธศาสตร์: กรณีศึกษาวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” ผลการศึกษาพบว่า การสร้างชีวิตให้มีความสุข เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีคุณค่าด้วยการนำหลักพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางการปฏิบัติได้รับความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติที่เห็นได้จริง อีกทั้งเป็นการแก้ปัญหาด้วยการสร้างศรัทธาต่อคุณงามความดี ด้วยการทำบุญทำทาน ฟังเทศน์ฟังธรรม และการปฏิบัติตามพิธีกรรมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทำ ให้จิตใจสงบด้วยการปฏิบัติกรรมฐาน สู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง และยังเป็นการนาสังคมให้เป็นปรกติสุขอย่างพอเหมาะแก่กาล ทั้งร่างกายและจิตใจเป็นสำคัญ^{๑๒๕}

สุกิจ ปิลวาสน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชุมชน ตำบลโคกหาร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ผลการศึกษาพบว่า ๑. คณะกรรมการหมู่บ้านตำบลโคกหาร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๓.๘๔$) รองลงมา ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ($\bar{X} = ๓.๘๑$) และด้านการตัดสินใจ ($\bar{X} = ๓.๗๘$) ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = ๓.๗๑$) เมื่อจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพการสมรส พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมาก ๒. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของคณะกรรมการหมู่บ้านตำบลโคกหาร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ที่แตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนคณะกรรมการหมู่บ้านที่มี เพศ อายุ และสถานภาพการสมรส ต่างกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๓. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชุมชนตำบลโคกหาร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ควรให้คณะกรรมการหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนไปสู่ทิศทางที่ต้องการ โดยการให้มี

^{๑๒๔} พระเกรียงศักดิ์ กิตติปัญญา (รักสันนิท), “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลประแสงค์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^{๑๒๕} โกนินฎฐ์ ศรีทอง และคณะ, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธศาสตร์: กรณีศึกษาวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี”, **รายงานวิจัย**, (สถาบันวิจัยทางพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖).

ส่วนร่วมในการทำแผนในการพัฒนาชุมชน และการติดตาม กำกับ ดูแลโครงการและกิจกรรมที่กำหนดในแผนนั้น รวมทั้งมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการพัฒนาชุมชนทุกด้าน^{๑๒๖}

ผู้วิจัยสรุป จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม พบว่า การมีส่วนร่วมคือกระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง การที่ประชาชนหรือกลุ่มบุคคลที่มีแนวคิดหรือจุดมุ่งหมายที่เหมือนกันเข้ามาดำเนินการนั้นให้แล้วเสร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดแล้วรับผลประโยชน์ร่วมกัน

๒.๘.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์

พระสงฆ์เป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญ เป็นที่มุ่งสนองประโยชน์ของสังคมเป็นสำคัญ โดยเปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มได้เข้ามาฝึกฝนพัฒนาตนเอง และนำหลักธรรมมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิต จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกับพระสงฆ์ ผู้วิจัยพบว่า มีผู้ศึกษาวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก จึงได้นำเสนอเป็นข้อมูลประกอบในการวิจัย ดังนี้

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ ส่วนปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า (๑) ผู้บริหารสั่งงานปฏิบัติการได้ไม่ค่อยสมบูรณ์ตามนโยบาย (๒) การออกกฎระเบียบข้อบังคับของวัด พระส่วนใหญ่ไม่ค่อยตั้งใจเท่าที่ควร และ (๓) ชาวบ้านบางคนยังไม่เข้าใจกฎระเบียบของวัด^{๑๒๗}

พระมหาทองดี อภิญาโน (ศรีตระกูล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของพระภิกษุต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เขตภาคีเจริญ เขตบางแคกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษา

^{๑๒๖} สุกิจ ปิลวาสน์, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชุมชน ตำบลโคกหาร อำเภอลำสนธิ จังหวัดลพบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^{๑๒๗} พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาบาลีต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๑ จึงยอมรับสมมติฐาน^{๑๒๘}

พระธนดล นาคพิพัฒน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เปรียบเทียบการบริหารการคณะสงฆ์ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษาวุฒิการศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ควรมีการปกครองพระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรม ด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุ สามเณร ดำเนินกิจกรรมบางอย่างภายในวัดอย่างมีระเบียบ^{๑๒๙}

ชื่นจิตต์ เพชรชาติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความสามารถในการให้คำปรึกษาของพระภิกษุสงฆ์” ผลการศึกษาพบว่า

๑) พระภิกษุส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๐-๒๙ ปี คิดเป็นร้อยละ ๕๑ ศึกษาด้านพระธรรมส่วนใหญ่มีระดับนักธรรมตรี คิดเป็นร้อยละ ๕๖ ส่วนใหญ่ประชาชนมาพบพระภิกษุ เพื่อระบายความทุกข์ คิดเป็นร้อยละ ๕๐ และพระภิกษุต้องการให้มีการอบรมในเรื่องหลักและเทคนิคการให้คำปรึกษา คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๕

๒) ความสามารถในการให้คำปรึกษา พบว่า พระภิกษุส่วนใหญ่มีความสามารถที่ให้คำปรึกษาได้ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๑ รองลงมา มีความสามารถที่ให้คำปรึกษาในระดับต่ำ คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๙ มีเพียงร้อยละ ๖ เท่านั้น ที่มีความสามารถที่ให้คำปรึกษาได้ในระดับสูง

^{๑๒๘} พระมหาทองดี อภิณฺจโน (ศรีตระกูล), “ความคิดเห็นของพระภิกษุต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เขตภาคีเจริญและเขตบางแค กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒)..

^{๑๒๙} พระธนดล นาคพิพัฒน์, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐)..

และข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้จากผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุสงฆ์มีความสามารถในการให้คำปรึกษาในระดับปานกลางและต่ำ รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ต้องการเรียนรู้เรื่องหลักและการให้คำปรึกษาทุกด้าน ดังนั้นผู้บริหารสถาบันสงฆ์หรือฝ่ายอบรมอนามัยในบ้านสภากาชาดไทยควรจัดอบรมเรื่องหลักและการให้คำปรึกษาแก่พระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้มีการส่งเสริมความสามารถในการให้คำปรึกษาของพระภิกษุสงฆ์ต่อไป^{๓๓๐}

สุชาติ วงศ์สืบชาติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดปากน้ำภาษีเจริญ” ผลการศึกษาพบว่า การได้รับข้อมูลข่าวสารการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ พบว่าพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร มีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๐๓$) ข้อมูลด้านสุขภาพและการมีโรคประจำตัวของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร พบว่า พระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ๒๓๕ รูป ในช่วง ๖ เดือนที่ผ่านมา ไม่มีอาการเจ็บป่วย ๑๕๘ รูปป่วยเป็นโรคไข้มันในเลือด แพ้อากาศ ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ ๗๗ รูปการรับรู้ประโยชน์และอุปสรรคการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ ในกรุงเทพมหานคร พบว่า พระสงฆ์ ในกรุงเทพมหานครมีระดับการรับรู้ประโยชน์ของการดูแลสุขภาพโดยรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง การดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ ในกรุงเทพมหานคร พระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร มีระดับการดูแลสุขภาพโดยรวม อยู่ในระดับนาน ๆ ครั้ง ($\bar{X} = ๓.๓๐$) เปรียบเทียบระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร พระสงฆ์ ในกรุงเทพมหานคร ที่มีอายุต่างกัน มีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพแตกต่างกัน ในการรับรู้ประโยชน์ของการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ การรับรู้อุปสรรคของการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ และการดูแลสุขภาพด้วยตนเองของพระสงฆ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ พระสงฆ์ ในกรุงเทพมหานคร ที่มีพรชาต่างกัน มีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพ แตกต่างกัน ในการรับรู้อุปสรรคของการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ พระสงฆ์ ในกรุงเทพมหานคร ที่มีความรู้ด้านสุขภาพต่างกัน มีระดับพฤติกรรม การดูแลสุขภาพไม่แตกต่างกันในทุก ๆ ข้อ พระสงฆ์ ในกรุงเทพมหานคร ที่พักประจำอยู่ที่วัดต่างกัน มีระดับพฤติกรรม การดูแลสุขภาพ ไม่แตกต่างกัน ในทุก ๆ ข้อ พระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร ที่ได้รับข้อมูลที่มีผลต่อสุขภาพต่างกัน มีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพไม่แตกต่างกัน ในทุก ๆ ข้อ^{๓๓๑}

^{๓๓๐} ชื่นจิตต์ เพชรชาติ, “การศึกษาความสามารถในการให้คำปรึกษาของพระภิกษุสงฆ์”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔)..

^{๓๓๑} สุชาติ วงศ์สืบชาติ, “พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

สุวัฒน์ สัน รักขันโท และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเองของ พระภิกษุในเขตภาคใต้ตอนบน” ผลการศึกษาพบว่า (๑) พระภิกษุรับรู้ภาวะสุขภาพของตนเองใน ระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๐.๖๑$) มีพฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเองอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย ($\bar{X} = ๓.๒๑$) พระภิกษุที่มีอายุ มีพรรษา มีระดับการศึกษาทางโลกและระดับการศึกษาทางธรรม (แผนกบาลี) ต่างกัน มีพฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเองไม่แตกต่างกัน ส่วนพระภิกษุที่มีระดับ การศึกษาทางธรรม (แผนกธรรม) และจำพรรษาอยู่ในวัดที่มีสถานที่ตั้งต่างกันมีพฤติกรรม การดูแล สุขภาพตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ (๒) พระภิกษุที่มีอายุมาก มีพรรษา มาก มีพฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเองดีกว่าพระที่มีอายุและมีพรรษาน้อยกว่า พระภิกษุที่มีระดับ การศึกษาทางโลกและระดับการศึกษาทางธรรมสูง มีพฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเองดีกว่าพระภิกษุ ที่มีระดับการศึกษาทางโลกและระดับการศึกษาทางธรรมต่ำกว่าพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในวัดที่ตั้งอยู่ ในเขตชุมชนเมืองมีพฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเองดีกว่าพระภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในวัดที่ตั้งอยู่ นอกเขตชุมชนเมือง ดังนั้น อายุ พรรษา และสถานที่ตั้งวัดไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม การดูแล สุขภาพตนเองของพระภิกษุ ส่วนระดับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม มีความสัมพันธ์กับ พฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเองของพระภิกษุ^{๑๓๒}

ผู้วิจัยสรุป สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งในสังคมไทย จึงมีความเกี่ยวข้องกับสังคมอยู่ใน ตัว หรือจะว่าเกี่ยวข้องกับตลอดเวลาก็ได้ โดยมีบทบาทในทางสังคมเองบ้าง พฤติกรรมกิจกรรม และ กิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์กระทำมีผลกระทบต่อสังคมไปด้วยบ้าง ความเป็นไปในสังคมมีผล ต่อสถาบันสงฆ์บ้าง เพราะฉะนั้น จึงเป็นการหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่พระพุทธรศาสนา ไม่ว่าจะเป็พระธรรม คำสอนก็ตาม หรือพระสงฆ์ ในรูปสถาบัน หรือวัดวาอารามก็ตาม จะต้องเกี่ยวข้องกับสังคม เป็นต้น

๒.๘.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพ

สุขภาพ คือการดำรงชีพของบุคคลอย่างมีสุขทั้งกาย และ จิต อาจกล่าวได้ว่ามิใช่เพียงไม่ มีโรคภัยไข้เจ็บ แต่รวมถึงการมีชีวิตที่มีร่างกายแข็งแรง จิตแข็งแรง มีความสุขอยู่ในสังคมได้ ผู้วิจัยได้ ทำการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพ พบว่า ได้มีผู้ที่ได้ทำการศึกษาไว้ เป็นจำนวนมาก จึงได้นำเสนอประกอบข้อมูลการวิจัยดังนี้

พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพและการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมักจะเป็นโรคทั่วไปที่เนื่องมาจากการ

^{๑๓๒} สุวัฒน์ สัน รักขันโท, อเนก คงขุนทด และ สุมาลัย กาญจนะ, “พฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเอง ของพระภิกษุในเขตภาคใต้ตอนบน”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ดำรงชีวิตอยู่ในป่าเป็นหลัก เช่น เป็นไข้ โรคหิด โรคอหิวาตกโรค เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโรคทางใจ และทางปัญญาที่เกิดจากกิเลสอันได้แก่ โภคะ โทสะ และโมหะ แต่สำหรับพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีวิถีชีวิต หรือรูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เปลี่ยนไป เช่น จากการพักอาศัยอยู่ในป่าเป็นหลักกลายมาเป็นการพักอาศัยอยู่ในวัด การรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพรตามที่สามารถหาได้ในป่าเขา ก็กลายมาเป็นการรักษาสุขภาพในสถานบริการสุขภาพของภาครัฐและเอกชน เช่น โรงพยาบาลคลินิก และการซื้อยาจากร้านขายยา ฯลฯ สำหรับปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันกลับกลายมาเป็นโรคที่เกิดจากการดำเนินชีวิตที่ดีและสะดวกสบาย ที่เรียกว่า “โรควิถีชีวิต” หรือโรคที่เกิดจากพฤติกรรมสุขภาพ เช่น โรคเบาหวาน โรคมะเร็ง โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ ฯลฯ ซึ่งโรคเหล่านี้สามารถแก้ไขได้โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การฉันอาหาร การออกกำลังกายที่ถูกต้องและการฝึกจิตภาวนา ดังนั้น ในส่วนของวิธีการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมที่พระสงฆ์สามารถปฏิบัติได้ในสังคมปัจจุบัน คือ ๑) สุขภาพทางกาย เช่น การดูแลรักษาความสะอาดร่างกายอย่างสม่ำเสมอ การตรวจสุขภาพอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง การรับประทานอาหารโดยพิจารณาอย่างรอบคอบและรู้จักประมาณในการบริโภค การออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ โดยதாகิจวัตรประจำวัน มีการกวาดวิหารลานเจดีย์ เป็นต้น ๒) สุขภาพทางจิต ได้แก่ การผ่อนคลายอารมณ์ เช่น การออกกำลังกายทำกิจวัตรประจำวันของสงฆ์ การท้าวตรสวดมนต์ การเดินจงกรม การฝึกสมาธิ การแผ่เมตตาการพักผ่อนให้เพียงพอ และการแก้ไขปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ ๓) สุขภาพทางสังคม ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างสังคmsgสงฆ์ด้วยกัน มีการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และความสัมพันธ์ระหว่างสังคmsgสงฆ์กับสังคmsgชาวบ้าน โดยการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นผู้นำในการพัฒนา ฯลฯ ๔) การดูแลสุขภาพทางปัญญาให้เจริญองกงาม ตามหลักปัญญาคุณธรรม ๔ ประการ จึงจะได้บรรลุผล คือสุขภาวะที่ประณีตยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนถึงสุขภาวะอันสมบูรณ์^{๑๓๓}

พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย” ผลการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่ต้องการมีห้องปฐมพยาบาลไว้ที่วัดและมีผู้ปฏิบัติงานดูแลเวลา อาพาธ ต้องการให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณ ในจัดซื้อเวชภัณฑ์และทำ กิจกรรมการพัฒนาสุขภาพ ต้องการได้รับตรวจสุขภาพประจำปี เวลาอาพาธ และพระสงฆ์ที่เป็น ผู้สูงอายุต้องการให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้มาตรวจเยี่ยม และเยี่ยมไข้ที่วัดอย่างต่อเนื่อง และต้องการ ให้มหาเถรสมาคมจัดประชุม พระสังฆาธิการโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายด้านสุขภาพของ พระสงฆ์ก่อนการพัฒนา ได้แนวทางการดูแลสุขภาพตามระบบการสาธารณสุขว่าสถานบริการ สาธารณสุขได้แบ่งการดูแล

^{๑๓๓} พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพและการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ออกเป็น ๔ ด้าน คือ ด้านการส่งเสริม การป้องกัน การรักษา และการฟื้นฟูสุขภาพ โดยทั้งหมดอยู่ในหลักการของการดูแลสุขภาพองค์รวม และมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ ของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงาน มีผลการดำเนินงานการจัดระบบบริการสุขภาพในด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของพระสงฆ์ ได้แก่ ปัญหาในส่วนขาดและความต้องการของพระสงฆ์ ภายหลังจากที่ได้ดำเนินการตามแผน กระบวนการวิจัยแล้วทั้งเวลา ๖ เดือน จึงได้ทำการประเมิน พฤติกรรมสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ พบว่ามีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากก่อนการดำเนินการจัดระบบ บริการสุขภาพในทุกมิติ^{๑๓๔}

พระครูอินทสารวิจิตร อินทสโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสถที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า พุทธศาสนาแบ่งโรคเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) โรคทางกาย และ (๒) โรคทางใจ หลักในการรักษาโรคมมี ๒ แนวทางคือ (๑) การรักษาด้วยยาสมุนไพร ซึ่งอาจมีการรักษาด้วยการผ่าตัด (๒) การรักษาด้วยธรรมโอสถ หมวดธรรมที่ใช้ได้แก่ โพชฌงค์ ๗ สัจจะ ๑๐ สัมปายะ ๗ ควบคู่ไปกับการทำสมาธิ เจริญสติปัญญา^{๑๓๕}

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการดูแลสุขภาพสุขภาพแบบองค์รวม” กล่าวถึงสมุฏฐานโรคในตำราแพทย์แผนไทยกล่าวไว้อย่างละเอียดว่า “สมุฏฐานของโรคเกิดจากเสมหะ (เสลด) ปิตตะ (น้ำดี) วาตะ (ลม) และอุตุ (ฤดูแปรปรวน) นอกจากนี้ยังกล่าวถึงมูลเหตุของโรคมมี ๑๒ ประการ คือ ๑. ฤดูแปรไป ๒. อาหารให้โทษ (บริโภคมากเกินไป บริโภคน้อย อาหารเป็นของบูดเสียหรือแปรกรสบริโภคไม่เป็นเวลา) ๓. ไม่เปลี่ยนอิริยาบถ ๔. ตัวร้อนยิ่งนัก ๕. ตัวเย็นยิ่งนัก ๖. อดนอน ๗. อดข้าว ๘. อดน้ำ ๙. กลั้นอุจจาระ ๑๐. กลั้นปัสสาวะ ๑๑. ทำการเกินกำลังกาย ๑๒. โศกเศร้าเสียใจ”^{๑๓๖}

อภิรักษ์ สิงห์กฤตยา ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้กระบวนการทัศน์และกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า การเสริมสร้างสุขภาพองค์รวมเชิงพุทธว่า บุคคลจะต้องดำเนินการดูแลสุขภาพสุขภาพในมิติทางกายและจิตใจ ดังนี้

- ๑) สุขภาพดีเกิดจากความเข้าใจในธรรมชาติของโลก (ไตรลักษณ์)
- ๒) สุขภาพดีบนความพอเพียง (สันโดษ)

^{๑๓๔} พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร., “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๓๕} พระครูอินทสารวิจิตร อินทสโร (กิจไธ), “การรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสถที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๓๖} พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, พระพุทธศาสนากับการดูแลสุขภาพสุขภาพแบบองค์รวม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒-๑๒๒.

- ๓) สุขภาพร่างกายดีสร้างด้วยการรับประทานอาหารและการออกกำลังกาย
- ๔) สุขภาพดีเกิดด้วยสติ
- ๔) สุขภาพดีมีศีลธรรมเป็นพื้นฐาน
- ๕) สุขภาพดีเกิดจากต้นแบบที่ดี (กัลยาณมิตร)^{๑๓๗}

ผู้วิจัยสรุป จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ สุขภาวะ หรือสุขภาพ ก็คือ สุขภาวะที่ดี ภาวะที่มีความสมบูรณ์ ทั้งทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ หรือปัญญา เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ทั้งทางกาย จิต สังคม และปัญญา มีความสัมพันธ์เชิงพลวัตกับปัจจัยต่างๆ

๒.๘.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรม

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญในวัฒนธรรมไทย เหตุการณ์สำคัญๆ ในชีวิตประจำวันเกือบทั้งหมดของคนไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรม พบว่าได้มีผู้ที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าไว้ดังนี้

พระอธิการไพศาล กิตติภทโท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในการบำรุงรักษาจิตผู้ป่วย” ผลการศึกษาพบว่า ร่างกายและจิตใจทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์กันเมื่อมนุษย์ป่วยทางด้านร่างกาย จิตใจก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย ในทำนองเดียวกันเมื่อมนุษย์ไม่สบายใจ ร่างกายก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย การบำบัดรักษาต้องดำเนินควบคู่กันไปทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ บางคนป่วยใจมากกว่าป่วยกายเมื่อจิตใจสำคัญกว่าร่างกายเช่นนี้พระพุทธศาสนาจึงเน้นเรื่องการดูแลจิตใจเป็นสำคัญการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบำบัดดูแลผู้ป่วยด้านจิตใจเป็นวิถีทางบำบัดรักษาที่มีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์รองรับส่งผลให้การบำบัดโรคทางกายหายได้ไวหรือไม่ลุกลามไป การศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการแพทย์และการเยียวยา ๒ ด้านคือ ด้านสังฆธรรมคือการดูแลรักษาชีวิตตามธรรมชาติด้านจริยธรรมคือการดูแลรักษาโรคที่เกิดขึ้นทั้งทางกายและจิตใจด้วยการเน้นการกระทำที่ถูกต้องดีงามเป็นประโยชน์แก่คนไข้อย่างแท้จริง^{๑๓๘}

พระมหาปองปริดา ปริบุญโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การป้องกันและรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า การป้องกันโรคตามหลักพระพุทธศาสนาคือการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาได้แก่ ก. อธิศีลสิกขาได้แก่ การฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นผู้มีศีล และวินัยมีความประพฤติ

^{๑๓๗} อภินันท์ สิงห์กฤตยา, “ศึกษาการประยุกต์ใช้กระบวนการสนทนาและกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๓๘} พระอธิการไพศาล กิตติภทโท, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในการบำรุงรักษาจิตผู้ป่วย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ถูกต้องดีงามเช่น อนามัยส่วนบุคคล การกิน การดื่ม การออกกำลังกาย การพักผ่อน การสุขาภิบาล สิ่งแวดล้อมการป้องกันอันตราย การงดเว้นจากบาปอกุศลประกอบบุญกุศล การละเว้นมิจฉาชีพ ประกอบสมาธิ และการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ข. อธิจิตตสิกขา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมตนเอง ให้มีจิตเป็นสมาธิสงบมั่นคงมีความเอิบอิมความสุข และความผ่อนคลายทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ค. อธิปัญญาสิกขา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นผู้มีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรมจนถึง การรู้แจ้งสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงการปรับความคิดให้ถูกต้องโดยไม่คิดหมกมุ่นในกาม หรือ สิ่งอันน่าใคร่แต่ให้คิดปล่อยวาง สละทิ้ง การไม่คิดพยาบาทเบียดเบียนผู้อื่นแต่ให้มีเมตตาจิตต่อกัน ปัญญาจากการปฏิบัติจะป้องกันมิให้กิเลสเกิดขึ้น และกำจัดกิเลสที่อยู่ในจิตใจให้ลดลงจนหมดสิ้นไป ทำให้จิตเข้าถึงความสงบ ความสะอาดและความสว่าง ในที่สุดความคิดเห็นที่ถูกต้องนี้เองจะย้อนกลับมาควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา และทางใจให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง^{๑๓๙}

พระมหาอุตร สุทธิญาณ (เกตุทอง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาสุขภาพแบบองค์รวมวิถีพุทธในพระไตรปิฎก” ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดเรื่องสุขภาพองค์รวมในพระไตรปิฎกนั้น ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ คำว่า สุขภาพ และ องค์รวม สุขภาพองค์รวมในพระไตรปิฎกต้องประกอบ ๔ มิติคือ ๑. ด้านกาย ๒. ด้านสังคม ๓. ด้านจิต และ ๔. ด้านปัญญา ดังนั้นเมื่อมุ่งเน้นผลของสุขภาพ องค์รวมวิถีพุทธจึงเน้นความสุข ภาวะสุขภาพที่ประกอบด้วย วิชชา วิมุตติ วิสุทธิ สันติ ซึ่งเป็นภาวะที่เป็นความดีของชีวิต ส่วนแนวทางเพื่อให้ได้มาซึ่งสุขภาพองค์รวมนั้น หลักการการดูแลสุขภาพ ทั้ง ป้องกันส่งเสริม เยียวยารักษา โดยกระบวนการแบบแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ (ทุกข์ สมุทัยนิโรธ มรรค) ในส่วนรูปแบบและกระบวนการสร้างสุขภาพองค์รวมวิถีพุทธในรูปแบบที่เน้นใน ด้าน สุขภาพด้านจิตวิญญาณ – สติปัญญา เน้น ๓ ส. ประกอบด้วย (๑) รูปแบบการสวดมนต์ (๒) รูปแบบการปฏิบัติธรรม (สมาธิ – สติ – ปัญญา) (๓) รูปแบบการสนทนาธรรม (โยนิโสมนสิการ) และ รูปแบบและกระบวนการสร้างสุขภาพองค์รวม ๔ มิติ คือ (๑) ด้านร่างกาย(ก) รูปแบบดูแลร่างกาย ประกอบด้วย การบริโภคหรือเกี่ยวกับอาหาร การใช้ยาสมุนไพร (เภสัช) เพื่อสุขภาพ การออกกำลังกาย และการบริหารร่างกาย และด้านร่างกายอื่น ๆ (ข) รูปแบบการพักผ่อนอิริยาบถ (ค) รูปแบบการ ผ่าตัด (๒) รูปแบบด้านสังคมหรือ สิ่งแวดล้อม (ก) คน กลุ่มคน (ข) ธรรมชาติ (๓) รูปแบบด้านจิตใจ และ (๔) รูปแบบด้านปัญญา ธรรมะ เช่น โพชฌงค์ ๗ สัจจะ ๑๐ สติปัญญา ๔ ขั้น ๕ ไตรลักษณ์ ๓ พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ และ ทิฏฐิอุชฺกรรม การปฏิบัติให้ตรง^{๑๔๐}

^{๑๓๙} พระมหาปองปริดา ปริปัญโญ, “การป้องกันและรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๑๔๐} พระมหาอุตร สุทธิญาณ (เกตุทอง), “ศึกษาสุขภาพแบบองค์รวมวิถีพุทธในพระไตรปิฎก”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ดร.ปภัสสร กิมสุวรรณวงศ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า การที่จะดูแลสุขภาพให้ครอบคลุมแบบองค์รวมได้นั้นการควบคุมร่างกายและจิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยแนวคิดทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงองค์รวมในการดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วย ๓ ด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม ด้านภาวะจิตและด้านปัญญา^{๙๑}

แม่ชีวงเพชร คงจันทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักกฎหมาย” ผลการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมมีความหมายเกี่ยวข้องกับชีวิต มนุษย์และสังคมโดยมีความสัมพันธ์กันเชื่อมโยงกับธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ หน้าที่ของธรรมชาติและผลจากหน้าที่ของธรรมชาติ พุทธธรรมที่ปรากฏในกฎหมายมีอยู่ด้วยกัน ๔ อย่าง คือ ฆราวาสธรรม ๔ ศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหาร ๔ จึงทำให้พุทธธรรมกับพระราชบัญญัติมีความสัมพันธ์สอดคล้องนับได้ว่าเป็นความพยายามอย่างยิ่งยวดของกฎหมายที่พยายามที่จะนำกฎหมายเข้ามาปรับใช้เพื่อให้ทุกคนทุกฝ่ายใส่ใจ หรือเอาใจใส่ต่อปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสังคมเสมือนหนึ่งเป็นปัญหาของตนเองหรือญาติของตนเอง ถึงแม้ว่าการอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นจะเป็นแบบความสัมพันธ์แบบหลวมๆ ก็ตามที่อีกประการหนึ่งเมื่อพิจารณาวิเคราะห์ในแต่ละมาตราให้ลึกซึ้งเข้าไปยังพบอีกว่า กฎหมายแต่ละมาตรานั้นได้แฝงไปด้วยมนุษยธรรม ได้แก่ ความเมตตา กรุณาความมีน้ำใจ ความเสียสละ นอกจากสิทธิเสรีภาพของบุคคลตามที่กฎหมายกำหนดไว้^{๙๒}

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา” ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าตรัสหลักไตรสิกขาไว้ใน วัชชีปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสสูตร ไตรสิกขา มีความหมายว่า การฝึกอบรมด้านความประพฤติ จิต และปัญญา ไตรสิกขาสามารถจัดประเภทได้ ตามหลักไตรสิกขา ตามมรรคมืองค์แปด และตามธรรมชั้นสาม ความสำคัญของหลักไตรสิกขา คือ เป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ เป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ มีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา สาระสำคัญของหลักไตรสิกขามี ๓ อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การศึกษาตามหลักไตรสิกขามีส่วนประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การจัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ การสร้างสัมมาทิฐิ การศึกษาตามหลักไตรสิกขา และการวัดและประเมินผลการศึกษาตามหลักไตรสิกขา

^{๙๑} ดร.ปภัสสร กิมสุวรรณวงศ์, “การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๕).

^{๙๒} แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักกฎหมาย: กรณีศึกษาพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกรังแกด้วยความรุนแรงในครอบครัว”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

หลักไตรสิกขามีที่มาอยู่ใน วัชชีปุตตสูตร พุทธสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสสูตร กำเนิดการศึกษาสมัย พุทธกาลเริ่มจากกลุ่มปัญจวัคคีย์ ผู้ศึกษาสมัยพุทธกาลแบ่งได้ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มบรรพชิตและกลุ่ม คฤหัสถ์ ทั้งสองกลุ่มนี้ได้มีการกำหนดคุณสมบัติไว้แตกต่างกันด้วย ขอบเขตของการศึกษา พระพุทธศาสนารวมอยู่ในหลักไตรสิกขา การเรียนการสอนในสมัยพุทธกาลมีลักษณะเป็นแบบมุข ปาฐะ การศึกษาตามหลักไตรสิกขามีขั้นตอนดำเนินการที่สำคัญอยู่ ๔ ประการ คือ จัดหาหรือสร้าง ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ สร้างสัมมาทิฐิ ฝึกตามหลักไตรสิกขา วัดและประเมินผลตามหลักไตรสิกขา^{๑๔๓}

ผู้วิจัยสรุป หลักพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องบาปและบุญ มนุษย์เกิดมาเพื่อสร้างบุญ บารมี คำจำกัดความของบุญก็คือการกระทำที่ทำแล้วเกิดผลดีต่อตนเองและผู้อื่น ส่วนบาปก็เป็นไป ในทางตรงกันข้าม มีข้อคิดประการหนึ่งที่น่าสนใจว่าการดูแลร่างกายและจิตใจนั้นเป็นหน้าที่ของทุก คนที่ต้องทำ การปล่อยปละละเลยไม่ดูแลสุขภาพตนเอง ทำสิ่งที่จะเป็นอันตรายต่อตนเอง เช่นการไม่ ระวังระวังเรื่องการบริโภค การสูบบุหรี่ เสพสารเสพติด การติดสุรา การไม่ออกกำลังกาย การไม่ดูแล สุขอนามัยตนเอง สิ่งทีละเลยต่อตนเองเช่นนั้นเป็นบาป ดังนั้นตามหลักพุทธธรรมแล้วต้องดูแลตนเอง เมตตาต่อตนเอง ไม่ทำร้ายตนเอง ทั้งกายและใจ

๒.๘.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเหล่าและบุหรี

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเหล่าและบุหรี ผู้วิจัยพบว่าได้มีผู้ที่ได้ ทำการศึกษาค้นคว้าไว้เป็นจำนวนมาก จึงได้นำเสนอประกอบงานวิจัยดังนี้

พระมหากมล ถาวร,ดร. พระสรวิชัย อภิพลโย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การรับรู้ของ พุทธศาสนิกชนต่อพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ.๒๕๕๑ ในเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า ๑. ระดับการรับรู้ของพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับพระราชบัญญัติ ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. ๒๕๕๑ สามารถลำดับความสำคัญได้ดังต่อไปนี้ การดื่มสุร่าทำให้ ความสามารถในการขับชี่ยานพาหนะลดลง (ร้อยละ ๙๒.๐) การนำเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ไปจำหน่าย ในวัด หรือสถานศึกษา เป็นความผิดตามพระราชบัญญัติควบคุมฯนี้ (ร้อยละ ๙๑.๗) และเด็กอายุต่ำ กว่า ๑๘ ปี ไม่ควรดื่ม (ร้อยละ ๘๙.๒) ๒. ความความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับพระราชบัญญัติฯ โดยภาพรวมอยู่ในระดับดีโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ เมื่อพิจารณาแต่ละรายการ เชื่อว่า พระราชบัญญัติควบคุมฯ สามารถทำให้ลดอุบัติเหตุบนท้องถนนได้, (๔.๒๘) การห้ามจำหน่าย แอลกอฮอล์ในวัดเป็นสิ่งที่ดี (๔.๔๗), ควรประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับพระราชบัญญัติควบคุมฯนี้ ให้มากขึ้น (๔.๓๒) และการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติควบคุมฯนี้เป็นหน้าที่ของทุกคน (๔.๓๗) ๓. พุทธศาสนิกชนที่มีเพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา การรับรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติ

^{๑๔๓} ทีวีศักดิ์ ทองทิพย์, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎี บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

เครื่องตี้มแอลกอฮอล์ต่างกันมีการรับรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติแตกต่างกัน ส่วนอายุและระดับการศึกษา พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กันตามนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ขณะเดียวกันยังพบว่า พระราชบัญญัติควบคุมเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ มีผลกระทบต่อวัดอยู่ในระดับน้อยเกือบทุกรายการ โดยเฉพาะ วิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่เปลี่ยนแปลงไป พบว่า ไม่มีผลกระทบเลย^{๑๔๔}

สุปราณี สูงแข็ง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมกรรมการตี้มเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ของประชาชน จังหวัดอุดรธานี ปี ๒๕๕๒” ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการบริโภคเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ในประเทศไทย ในปี ๒๕๕๐ พบว่า ผู้ที่ตี้มเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ มากที่สุดในอำเภอกุมภวาปี ร้อยละ ๖.๙ โดยส่วนใหญ่เป็นเพศชายสถานภาพโสด จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีอายุเฉลี่ย ๓๑ ปี โดยพบการตี้มในกลุ่มอายุระหว่าง ๑๕-๑๙ ปี ซึ่งเป็นเพียงผู้อาศัยในครัวเรือน กำลังศึกษาอยู่ ร้อยละ ๒.๑ มีรายได้ต่อเดือนเฉลี่ย ๖,๙๑๓ บาท ตี้มครั้งแรกอายุน้อยกว่า ๑๕ ปี (เฉลี่ย ๑๒ ปี) พบว่ามีพฤติกรรมกรรมการตี้มนาน ๆ ครั้ง (งานเลี้ยง/เทศกาล) ร้อยละ ๓๔.๖ สาเหตุที่เริ่มตี้ม เพื่อความเป็นผู้ใหญ่ และทดลองตี้มเพื่อเข้าสังคมร้อยละ ๓๙.๔, ๓๑.๒ ตามลำดับ ประเภทเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ที่นิยม ได้แก่ ๑) ไวน์ ๒) เหล้าขาว ๓) วิสกี้ บรัันดีและอื่น ๆ ร้อยละ ๕๙.๐, ๔๑.๐, ๓๒.๑ ตามลำดับ จ่ายซื้อเครื่องตี้มแอลกอฮอล์เฉลี่ย ๓๒๓ บาทต่อเดือน มีการตี้มก่อนขับรถยนต์/ขี่รถจักรยานยนต์ ร้อยละ ๔๙.๖ และพบว่า ไม่มีความรู้ด้านการโฆษณาเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ที่อนุญาตให้โฆษณาได้เวลา ๒๒.๐๐-๐๕.๐๐ น. ร้อยละ ๒๔.๖ และไม่เห็นด้วยกับการขึ้นภาษีสุราที่ผลิตในประเทศเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง ร้อยละ ๓๑.๒ ด้านความสัมพันธ์พบว่า เพศมีผลต่อการตี้มเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ไม่เหมือนกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} = ๐.๐๐๐$) และลักษณะการทำงานมีผลต่อการตี้มเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ ไม่เหมือนกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} = ๐.๐๔๖$) ด้านลักษณะความปลอดภัยในการขับขี่/โดยสารรถที่มีการตี้มมาก่อนขับรถยนต์และรถจักรยานยนต์มีผลต่อพฤติกรรมจากการตี้มเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} = ๐.๐๓๓$)^{๑๔๕}

เสกสรร ชูช่วย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมกรรมการบริโภคเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผลการศึกษาพบว่า การให้ความสำคัญกับปัจจัยแวดล้อมในภาพรวมมีความสำคัญอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีผลอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยด้านสุขภาพมีระดับความสำคัญมากที่สุด รองลงมาคือด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรมและค่านิยม ด้านกฎหมายด้านการประชาสัมพันธ์ และด้านสังคมตามลำดับ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกรรมการบริโภค

^{๑๔๔} พระมหากรมล ภาวโร,ดร. พระสรวิชัย อภิปัญญา, “การรับรู้ของพุทธศาสนิกชนต่อพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ พ.ศ. ๒๕๕๑ ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๑๔๕} สุปราณี สูงแข็ง, “พฤติกรรมกรรมการตี้มเครื่องตี้มแอลกอฮอล์ของประชาชน จังหวัดอุดรธานี ปี ๒๕๕๒, (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี, ๒๕๕๒).

เครื่องตี้มแอลกอฮอล์ กับปัจจัยส่วนบุคคลพบว่า มีความสัมพันธ์ทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ ทุกปัจจัย ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กับปัจจัยแวดล้อม พบว่า มีความสัมพันธ์กันทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านกฎหมาย และด้านสังคม และข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถามคือ ควรเพิ่มภาษีนำเข้าเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เน้นมาตรการซื้อขายแก่เด็กและเยาวชน และควรงดกิจกรรมที่มีร้านจำหน่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ร่วมอยู่ด้วย^{๑๔๖}

ประเทือง สุนทรวิภาต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของข้าราชการครูชาย สำนักงานการประถมศึกษาอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี” กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา จำนวน ๒๕๙ คน ผลการศึกษา พบว่า ระดับการศึกษา การใช้เวลาว่างในการพูดคุยกับเพื่อน บ้านและความเชื่อเกี่ยวกับบุหรี่ มีความสัมพันธ์กัน^{๑๔๗}

สรุป จะเห็นได้ว่า เหล้า และบุหรี่ คือสิ่งเสพติดหนึ่งในอบายมุข ในการรักษาศีล ๕ ของชาวพุทธ แอลกอฮอล์ เป็นสิ่งเสพติดหากดื่มเข้าไปแล้วนอกจากไม่มีประโยชน์ ต่อร่างกายแล้ว หากดื่มเป็นประจำจะทำให้เกิดโรคร้ายเกี่ยวกับสุราตามมามากมายเช่นโรคทางระบบ ประสาท หัวใจ และมะเร็ง เป็นต้น

ตารางที่ ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระครูใบฎีกาสะอาด ปณฺญาทีโป (ดิษฐสุวรรณค์), (๒๕๕๘)	“การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชนในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒” ผลการศึกษาพบว่า ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชนตามหลักภาวนา ๔ นั้นประกอบด้วย การพัฒนาด้านกาย (กายภาวนา) การพัฒนาด้านศีล (ศีลภาวนา) การพัฒนาด้านจิตใจ (จิตภาวนา) การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา)

^{๑๔๖} เสกสรร ชูช่วย, “พฤติกรรมกรบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๕๒).

^{๑๔๗} ประเทือง สุนทรวิภาต, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของข้าราชการครูชายสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี, **ภาคินิพนธ์หลักสูตรศาสตรบัณฑิต**, (คณะสาธารณสุขศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗).

ตารางที่ ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
<p>พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร), (๒๕๕๘)</p>	<p>“การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” พบว่า ๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก</p>
<p>โกนินิภูฏ์ ศรีทอง และคณะ, (๒๕๔๖)</p>	<p>“การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธศาสตร์: กรณีศึกษา วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” พบว่า การสร้างชีวิตให้มีความสุข เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีคุณค่าด้วยการนำหลักพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางการปฏิบัติ</p>
<p>สุกิจ ปิลวาสน์, (๒๕๖๐)</p>	<p>“การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชุมชน ตำบลโคกหาร อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่” ผลการวิจัยพบว่า ๑. คณะกรรมการหมู่บ้านตำบลโคกหาร อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก</p>
<p>พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร), (๒๕๕๓)</p>	<p>“บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑</p>
<p>พระมหาทองดี อภิณจโน (ศรีตระกูล), (๒๕๕๒)</p>	<p>“ความคิดเห็นของพระภิกษุต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตภาคีเจริญ เขตบางแค กรุงเทพมหานคร” พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาบาลีต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๑</p>
<p>พระชนดล นาคพิพัฒน์, (๒๕๕๐)</p>	<p>“การบริการกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง</p>

ตารางที่ ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
<p>ชินจิตต์ เพชรชาติ, (๒๕๔๔)</p>	<p>“การศึกษาความสามารถในการให้คำปรึกษาของพระภิกษุสงฆ์” พบว่า ในการดำเนินชีวิตของทุกคนในแต่ละวันเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องให้ความสนใจ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตประจำวันของผู้สอนย่อมมีผลต่อสุขภาพจิตทั้งนั้น งานสุขภาพจึงไม่ใช่งานเฉพาะของบุคลากรทางสุขภาพจิต แต่เป็นงานของผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับประชาชนทุกคน</p>
<p>สุชาติ วงศ์สืบชาติ, (๒๕๕๔)</p>	<p>“พหุติกรรม การดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดปากน้ำภาษีเจริญ” ผลการวิจัยพบว่า การได้รับข้อมูลข่าวสารการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ พบว่าพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร มีระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง</p>
<p>สุวัฒน์ รักขันโท, เอนก คงขุนทด และสุมาลัย กาญจนะ, (๒๕๕๔)</p>	<p>“พฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของพระภิกษุในเขตภาคใต้ตอนบน” ผลการศึกษาสรุปได้ คือ (๑) พระภิกษุรับรู้ภาวะสุขภาพของตนเองในระดับปานกลาง</p>
<p>พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุโท), (๒๕๕๑)</p>	<p>“การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิตพฤติกรรมสุขภาพและการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมักจะเป็นโรคทั่วไปที่เนื่องมาจากการดำรงชีวิตอยู่ในป่าเป็นหลัก เช่น เป็นไข้ โรคหืด โรคอหิวาตกโรค เป็นต้น</p>
<p>พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร., (๒๕๕๗)</p>	<p>“การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย” ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัจจุบันปัญหาของพระสงฆ์ ส่วนใหญ่เจ็บป่วยด้วยโรคกระเพาะอาหาร รองลงมาเป็นความดันโลหิตสูง ปวดหลัง ปวดเอว ไขมันในเลือด และข้อเสื่อม</p>

ตารางที่ ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระครูอินทสารวิจักษ์ อินทสโร, (๒๕๕๐)	“การรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสถที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่าพุทธศาสนาแบ่งโรคเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) โรคทางกาย และ (๒) โรคทางใจ หลักในการรักษาโรคมมี ๒ แนวทางคือ (๑) การรักษาด้วยยาสมุนไพร ซึ่งอาจมีการรักษาด้วยการผ่าตัด (๒) การรักษาด้วยธรรมโอสถ หมวดธรรมที่ใช้ได้แก่ โภชนังค์ ๗ สัจญา ๑๐ สปับายะ ๗ ควบคุมไปกับการทำสมาธิ เจริญสติปัญญา
พระมหาจรรยา สุทธิญาณโณ, (๒๕๕๔)	“พระพุทธศาสนากับการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวม” กล่าวถึงสมุฏฐานโรคในตำราแพทย์แผนไทยกล่าวไว้ว่าอย่างละเอียดว่า “สมุฏฐานของโรคเกิดจากเสมหะ (เสลด) ปิตตะ (น้ำดี) วาตะ (ลม) และอุตุ (ฤดูแปรปรวน)
อภิรักษ์ สิ้งห์กฤตยา, (๒๕๕๓)	“ศึกษาการประยุกต์ใช้กระบวนการต้นและกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา” พบว่าการเสริมสร้างสุขภาพองค์รวมเชิงพุทธว่า บุคคลจะต้องดำเนินการดูแลรักษาสุขภาพในมิติทางกายและจิตใจ
พระอธิการไพศาล กิตติภทโท, (๒๕๕๖)	“การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในการบำรุงรักษาจิตผู้ป่วย” สรุปความได้ว่า ร่างกายและจิตใจทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์กันเมื่อมนุษย์ป่วยทางด้านร่างกาย จิตใจก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย ในทำนองเดียวกันเมื่อมนุษย์ไม่สบายใจร่างกายก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย การบำบัดรักษาต้องดำเนินควบคู่กันไปทั้งด้านร่างกายและจิตใจ
พระมหาปองปริดา ปริปัญโญ, (๒๕๕๕)	การป้องกันโรคตามหลักพระพุทธศาสนาคือการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และ อธิปัญญาสิกขา

ตารางที่ ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
<p>พระมหาอุดร สุทธิญาโณ (เกตุดอง), (๒๕๕๕)</p>	<p>“ศึกษาสุขภาพแบบองค์รวมวิถีพุทธในพระไตรปิฎก” ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดเรื่องสุขภาพองค์รวมในพระไตรปิฎกนั้นประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ คำว่า สุขภาพ และ องค์รวม สุขภาพองค์รวมในพระไตรปิฎกต้องประกอบด้วย ๔ มิติคือ ๑. ด้านกาย ๒. ด้านสังคม ๓. ด้านจิต และ ๔. ด้านปัญญา</p>
<p>ดร.ปภัสสร กิมสุวรรณวงศ์, (๒๕๕๕)</p>	<p>“การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา” พบว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงองค์รวมในการดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วย ๓ ด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม ด้านภาวะจิตและด้านปัญญา</p>
<p>แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, (๒๕๕๖)</p>	<p>“การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักกฎหมาย” พบว่า หลักพุทธธรรมมีความหมายเกี่ยวข้องกับชีวิต มนุษย์และสังคมโดยมีความสัมพันธ์กันเชื่อมโยงกับธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ หน้าที่ของธรรมชาติ</p>
<p>ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, (๒๕๕๕)</p>	<p>“การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าตรัสหลักไตรสิกขาไว้ใน วัชชีปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสสูตร ไตรสิกขา มีความหมายว่า การฝึกอบรมด้านความประพฤติ จิต และปัญญา</p>
<p>พระมหากมล ถาวโร,ดร. พระสรวิชัย อภิปัญญา, (๒๕๕๖)</p>	<p>“การรับรู้ของพุทธศาสนิกชนต่อพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ.๒๕๕๑ ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร”, ผลการวิจัยพบว่า ๑. ระดับการรับรู้ของพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. ๒๕๕๑</p>

ตารางที่ ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ต่อ)

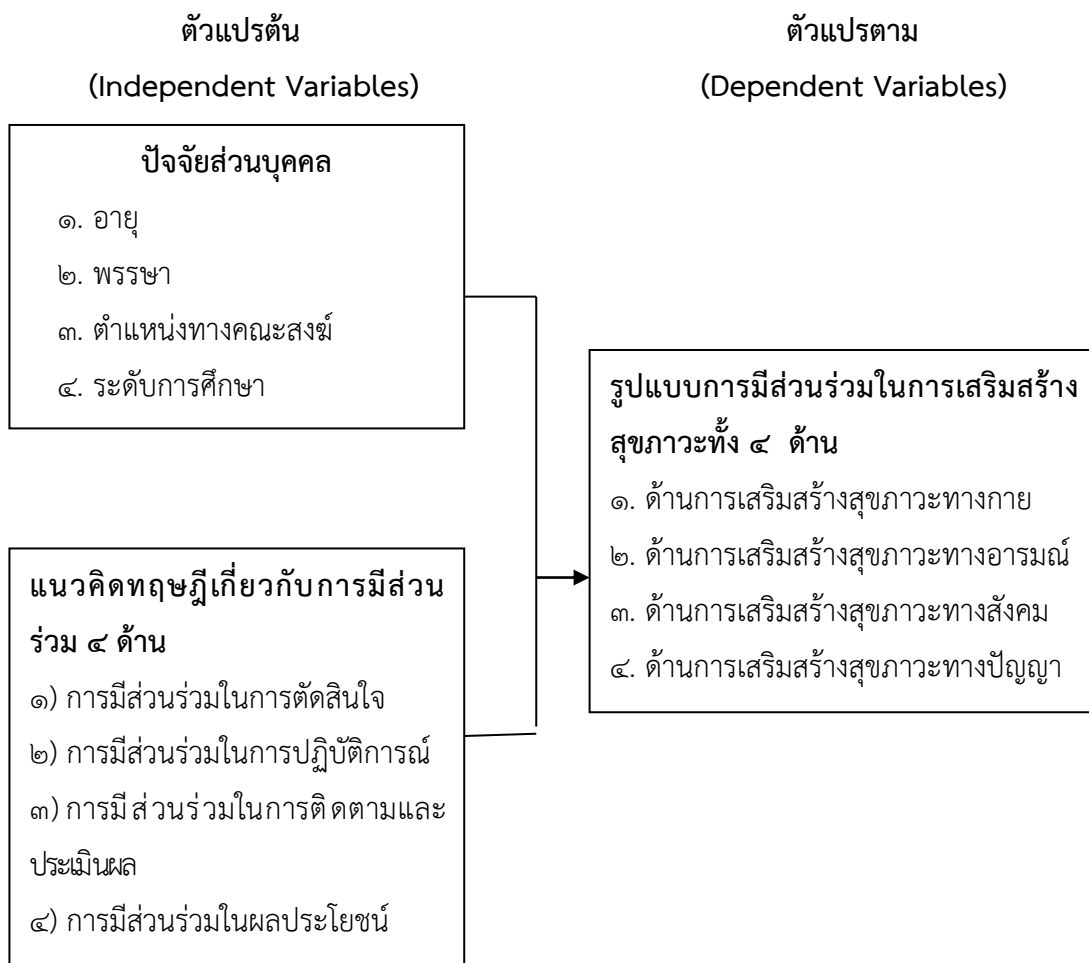
นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สุปราณี สูงแข็ง, (๒๕๕๒)	“พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของประชาชนจังหวัดอุดรธานี ปี ๒๕๕๒” พบว่า ปัญหาการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในประเทศไทย ในปี ๒๕๕๐ พบว่าผู้ที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ มากที่สุดในอำเภอกุมภวาปี ร้อยละ ๖.๙ โดยส่วนใหญ่เป็นเพศชายสถานภาพโสด
เสกสรร ชูช่วย, (๒๕๕๒)	“พฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี” พบว่า การให้ความสำคัญกับปัจจัยแวดล้อมในภาพรวมมีความสำคัญอยู่ในระดับมาก เมื่อ
ประเทือง สุนทรวิภาต, (๒๕๓๗)	“ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของข้าราชการครูชาย สำนักงานการประถมศึกษาอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี” พบว่า ระดับการศึกษา การใช้เวลาว่างในการพูดคุยกับเพื่อนบ้านและความเชื่อเกี่ยวกับบุหรี่ มีความสัมพันธ์กัน

๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปแผนกรอบแนวคิดได้ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ๑. อายุ ๒. พรรษา ๓. ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ๔. ระดับการศึกษา และ ๑) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ๔ ด้านคือ ๑) การมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย ๒) การมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ ๓) การมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม และ ๔) การมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ รูปแบบการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะทั้ง ๔ ด้าน ๑) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย ๒) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ ๓) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม ๔) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ไว้ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยผู้วิจัย ได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดหัวข้อปัญหา วัตถุประสงค์ในการวิจัย และสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย
๓. กำหนดประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
๔. สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการวิจัยร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา
๕. นำเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
๖. ทดสอบเครื่องมือกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (Try out)
๗. ดำเนินการส่งข้อมูลให้กลุ่มตัวอย่าง และเก็บรวบรวมข้อมูล
๘. วิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลข้อมูล
๙. สรุปและรายงานผลการศึกษาวิจัย

๓.๒ งานวิจัยเชิงปริมาณ

ก. การวิจัยเชิงปริมาณ

๓.๒.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสงฆ์ในแต่ละวัดของจังหวัดนนทบุรีใน จำนวน ๒๕๐ รูป

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้ทำการสุ่มมาจากประชากรจำนวน ๑๕๔ รูป โดยคำนวณตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย

e = ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง

ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ เท่ากับ ๐.๐๕

$$\begin{aligned} \text{แทนค่าในสูตร} \quad n &= \frac{250}{1 + 250(0.05)^2} \\ &= 154 \end{aligned}$$

ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๕๔ คน

จากจำนวนกลุ่มตัวอย่างข้างต้นผู้วิจัยจึงนำมาคำนวณตามสัดส่วนที่เหมาะสม โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) ดังนี้

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{nN}{N^{\circ}}$$

โดยที่ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

N = จำนวนประชากรในแต่ละกลุ่ม

N^๑ = จำนวนประชากรทั้งหมด

$$\begin{aligned} \text{ตัวอย่าง พระสงฆ์ในแต่ละวัดของจังหวัดนนทบุรี} &= \frac{154 \times 250}{250} \\ &= 154 \end{aligned}$$

ดังนั้นขนาดกลุ่มตัวอย่าง คือจำนวน ๑๕๔ รูป โดยใช้ในการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีแบบแบ่งชั้น (Stratified Approach) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างของพระสงฆ์ในแต่ละวัดของจังหวัดนนทบุรีในจำนวน ๒๕๐ รูป จำแนกตามอำเภอ

กลุ่มประชากร พระสงฆ์ในแต่ละอำเภอของจังหวัดนนทบุรี	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
อำเภอเมืองนนทบุรี	๖๑	๓๘
อำเภอบางกรวย	๑๑	๘
อำเภอบางบัวทอง	๑๘	๑๑
อำเภอบางใหญ่	๔๑	๒๕
อำเภอปากเกร็ด	๑๒	๗
อำเภอไทรน้อย	๒๑	๑๓
รวม	๒๕๐	๑๕๔

๓.๒.๒ เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งสังเคราะห์มาจากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะประเด็นศึกษาเกี่ยวกับ “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี”

ก. การสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและเอกสารแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี”

๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือการวิจัย

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อที่ปรึกษาสารนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรเพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

ข. ลักษณะสร้างเครื่องมือ

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) เกี่ยวกับ “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ๑. อายุ ๒. พรรษา ๓. ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ๔. การศึกษาทางธรรม ๕. การศึกษาทางบาลี ๖. การศึกษาทางสามัญ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย ๒) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ ๓) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม และ ๔) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

๑. ระดับการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย จำนวน ๑๐ ข้อ
 ๒. ระดับการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ จำนวน ๑๐ ข้อ
 ๓. ระดับการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม จำนวน ๑๐ ข้อ
 ๔. ระดับการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา จำนวน ๑๐ ข้อ
- มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๑ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

^๑ ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรีซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

ค. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างไว้ไปดำเนินการตรวจสอบหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ Face validity (ความตรงเชิงพินิจ) ซึ่งเป็นการตรวจสอบประเมินคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย โดยที่ปรีกษาสารนิพนธ์ ทั้ง ๒ ท่าน ด้วยการตรวจสอบประเมินกรอบเนื้อหา ขอบเขตของแบบสอบถามประเด็นสำคัญของการสอบถาม ตลอดจนการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาเชิงวิชาการที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ในการเก็บข้อมูล

๒) การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการวิเคราะห์ IOC (Index of Congruence)^๒ โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยและเนื้อหาวิจัยไม่น้อยกว่า ๕ ท่าน ได้ผลการหาค่า IOC เท่ากับ ๐.๘๐ โดยมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบการหาค่า IOC จำนวน ๕ ท่าน ดังนี้

๑) พระเมธาวิเชียรสร, รศ.ดร.	รองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒) พระปลัดระพี นพธิสาโร, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
๓) พระมหานิกธ ฐานุตโร, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
๔) รศ.ดร.อำนาจ บัวศิริ	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
๕) ผศ.ดร.ประเสริฐ ธิลาว	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

๓) การหาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงจากขั้นตอนการหาค่า IOC แล้วไปแจกให้กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่ประชากรของงานวิจัย จำนวน ๓๐ ชุดคือพระสงฆ์ในจังหวัดปทุมธานี จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหา

^๒ พระมหากฤษณา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร., ระเบียบวิธีวิจัยทางการจัดการเชิงพุทธ, (พระนครศรีอยุธยา : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๒๒๔-๒๒๖.

ความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๘๖๔

๔) ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัยที่วิเคราะห์ผลได้จากการทดลองใช้ (Try Out) ตามคำแนะนำของที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๕) สร้างเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำเสนอต่อที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นและจัดพิมพ์ใช้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ในการเก็บข้อมูลการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่างจริงต่อไป

๓.๒.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

๒) ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงถึงเจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

๓) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการแจกแบบการแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) กับกลุ่มเป้าหมายและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองพร้อมผู้ช่วยผู้วิจัย ระหว่างวันที่ ๑-๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓ รวมใช้ระยะเวลา ๑ เดือน ซึ่งจำนวนแบบสอบถามที่สามารถเก็บคืนได้ มีจำนวน ๑๕๔ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

๔) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมา ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

๓.๒.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องแล้ว ทำการวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓.๒.๔.๑ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒) ความคิดเห็นจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาพเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.)

๓) ข้อคำถามปลายเปิดที่แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี วิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis technic)

๓.๓ การวิจัยเชิงคุณภาพ

๓.๓.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ประกอบด้วย

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มพระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี

๑. พระราชนันท์มณี (ไสว สุขวโร ป.๕.๔)	เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี
เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ พระอารามหลวง
๒. พระครูโอภาสทนทกิตติ (ศักดิ์ดา โอภาโส,ดร.)	เจ้าคณะอำเภอบางกรวย
เจ้าอาวาส วัดจันทร์
๓. พระวิมลสุวรรณกร (สมพงษ์ จันทวโร ป.๕.๓)	รองเจ้าคณะอำเภอบางกรวย
เจ้าอาวาสวัดกุฎี

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่ประกอบด้วย

๑. นายประยูร จรเจริญ	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดนนทบุรี
๒. นายจุมพล ตระกูลนุช	วัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรี
๓. ดร.ธวัชชัย กรรณิการ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบ่อ (นันทวิทยา)

กลุ่มที่ ๓ นักวิชาการสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรี

๑. นางสาวรัชชดา ธนกุลศิริ	เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน สำนักงาน
ปลัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี
๒. นางวิภาภรณ์ เกิดนาค	ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ
ตำบลบางสีทอง

๓.๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ข. แบบสัมภาษณ์ (Interview)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview Form) แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ เป็นข้อคำถามแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย ๒) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ ๓) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม และ ๔) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา

ส่วนที่ ๓ เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการศึกษา การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

ค. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑) นำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ (ฉบับร่าง) ที่สร้างขึ้นไปเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้ภาษา และความชัดเจนของข้อคำถาม และนำกลับมาแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำ

๒) นำร่างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอของอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วไปตรวจสอบความเรียบร้อยและนำเสนอแบบสอบถามนั้นต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้ภาษา และความชัดเจนของข้อคำถาม และตรวจสอบความเที่ยงตรงและความครอบคลุมเนื้อหา (Content Validity)

๓) นำร่างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence: IOC)^๓ วิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการวิเคราะห์ IOC (Index of Congruence)^๔ โดยผู้เชี่ยวชาญการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยและเนื้อหาวิจัยไม่น้อยกว่า ๕ ท่าน ได้ผลการหาค่า IOC เท่ากับ ๐.๘ ทุกข้อ โดยมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบการหาค่า IOC จำนวน ๕ ท่าน ดังนี้

๑) พระเมธาวิจารย์สร, รศ.ดร.

รอง อธิการบดี ฝ่ายวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

^๓ อีระศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ, เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙), หน้า ๖๕.

^๔ สุวริย์ ศิริโกการภิมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

- ๒) พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ผศ., ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- ๓) พระมหานิกธ ฐานุตโตโร, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- ๔) รศ.ดร.อำนาจ บัวศิริ อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
- ๕) ผศ.ดร.ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

๔) หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try-Out) โดยดำเนินการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่าง คือพระสงฆ์ในจังหวัดปทุมธานี จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๘๖๔

๕) สร้างเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำเสนอต่อที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นและจัดพิมพ์ใช้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ในการเก็บข้อมูลการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่างจริงต่อไป

๓.๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ **ระยะที่หนึ่ง** เป็นขั้นตอนการเตรียมการสัมภาษณ์ แบ่งเป็น ๔ ขั้นตอนดังนี้

- ๑) ทำการนัดหมายวันเวลาที่จะไปขอสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๒) ขออนุญาตจากผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
- ๓) ส่งหนังสือนำและแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญล่วงหน้าอย่างน้อย ๗ วัน
- ๔) เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

ระยะที่สอง เป็นขั้นตอนการดำเนินการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนดังนี้

- ๑) แนะนำตัวผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสร้างความคุ้นเคย
- ๒) แจ้งวัตถุประสงค์ของการมาสัมภาษณ์ และอธิบายลำดับขั้นตอนในการสัมภาษณ์
- ๓) ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการใช้เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ เพื่อใช้อ้างอิงในการสรุปผลการวิจัย

๓.๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเก็บข้อมูลโดยวิธีการแจกแบบสอบถาม (Questionnaires) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และมีส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ทั้งนี้ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๖ ตอน ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ๔ ด้าน

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

๔.๕ ผลการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๔.๖ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สัญลักษณ์ทางสถิติในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้สัญลักษณ์ทางสถิติในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

\bar{X} แทน ค่าเฉลี่ย

S.D. แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

n แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

t แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t- distribution)

F แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F- distribution)

SS แทน ผลโดยรวมกำลังสอง (Sum of Square)

df แทน ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)

MS แทน ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)

Sig แทน ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significances)

* แทน นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** แทน นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม ๑. อายุ ๒. พรรษา ๓. ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ๔. การศึกษาทางธรรม ๕. การศึกษาทางบาลี ๖. การศึกษาทางสามัญ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n = ๑๕๔)

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. อายุ		
๒๕ - ๓๐ ปี	๓๗	๒๔.๐๓
๓๑ - ๓๕ ปี	๓๔	๒๒.๐๘
๓๖ - ๔๐ ปี	๒๔	๑๕.๕๘
๔๑ - ๔๕ ปี	๒๐	๑๒.๙๘
๔๖ - ๕๐ ปี	๒๙	๑๘.๘๓
๕๑ ปีขึ้นไป	๑๐	๖.๕๖
รวม	๑๕๔	๑๐๐.๐๐
๒. พรรษา		
๕ - ๑๐ พรรษา	๓๓	๒๑.๔๓
๑๑ - ๑๕ พรรษา	๓๑	๒๐.๑๓
๑๖ - ๒๐ พรรษา	๓๐	๑๙.๔๘
๒๑ - ๒๕ พรรษา	๒๘	๑๘.๑๘
๒๖ - ๓๐ พรรษา	๒๐	๑๒.๙๘
ตั้งแต่ ๓๑ พรรษาขึ้นไป	๑๒	๗.๗๘
รวม	๑๕๔	๑๐๐.๐๐
๓. ตำแหน่งทางคณะสงฆ์		
เจ้าอาวาส	๕๗	๓๗.๐๑
ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	๓๖	๒๓.๓๘
พระลูกวัด	๖๑	๓๙.๖๑
รวม	๑๕๔	๑๐๐.๐๐
๔. การศึกษาทางธรรม		
นักธรรมชั้นตรี	๕๑	๓๓.๑๒
นักธรรมชั้นโท	๔๓	๒๗.๙๒
นักธรรมชั้นเอก	๓๓	๒๑.๔๓
ไม่มีวุฒิทางธรรม	๒๗	๑๗.๕๓
รวม	๑๕๔	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

(n = ๑๕๔)

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๕. การศึกษาทางบาลี		
ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓	๒๕	๑๖.๒๓
ป.ธ. ๔ - ป.ธ.๖	๓๒	๒๐.๗๘
ป.ธ. ๗ - ป.ธ.๙	๑๐	๖.๕๐
ไม่มีวุฒิต่างบาลี	๘๗	๕๖.๔๙
รวม	๑๕๔	๑๐๐.๐๐
๖. การศึกษาทางสามัญ		
ต่ำกว่าหรือเทียบเท่ามัธยมศึกษา	๔๒	๒๗.๒๗
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๔๖	๒๙.๘๗
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	๖๖	๔๒.๘๖
รวม	๑๕๔	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” จำแนกได้ ดังนี้

อายุ พบว่า พระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คือ พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๒๕-๓๐ ปี จำนวน ๓๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๐๓ รองลงมาคือ พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี จำนวน ๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐๘ และพระสงฆ์ที่มีอายุน้อยที่สุด คือ พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๔๙

พรรษา พบว่า พระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คือ พระสงฆ์ที่มีพรรษาระหว่าง ๕-๑๐ พรรษา จำนวน ๓๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๔๓ รองลงมา คือ พระสงฆ์ที่มีพรรษาระหว่าง ๑๑-๑๕ พรรษา จำนวน ๓๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๑๓ และส่วนที่น้อยที่สุดคือพระสงฆ์ที่มีพรรษาระหว่าง ๓๑ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๑๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๗๙

ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระลูกวัด จำนวน ๖๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๖๑ รองลงมาคือพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส จำนวน ๕๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๐๑ และส่วนที่น้อยที่สุดคือพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน ๓๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๓๘

การศึกษาทางธรรม พบว่า พระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ที่มีวุฒิต่างนักรธรรมชั้นตรี จำนวน ๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๙๑ รองลงมาคือพระสงฆ์ที่มีวุฒิต่างนักรธรรมชั้น จำนวน ๔๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๐๖ และพระสงฆ์ที่มีวุฒิต่างนักรธรรมเอก มีจำนวน ๓๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๔๓ และส่วนที่น้อยที่สุดคือพระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิต่างนักรธรรม จำนวน ๒๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๓๖

การศึกษาทางบาลี พบว่า พระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิต่างนักรศึกษาทางบาลี จำนวน ๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๔๙ รองลงมาเป็นพระสงฆ์ที่มีวุฒิต่างนักรศึกษา ป.ธ. ๔-๖ จำนวน ๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๗๘ และส่วนที่น้อยที่สุดเป็นพระสงฆ์ที่มีวุฒิต่างนักรศึกษา ป.ธ. ๗-๙ จำนวน ๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๕๐

การศึกษาทางสามัญ พบว่า พระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่มีวุฒิต่างนักรศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า จำนวน ๖๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๘๖ รองลงมาเป็นพระสงฆ์ที่มีวุฒิต่างนักรศึกษาระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า จำนวน ๔๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๘๗ และส่วนที่น้อยที่สุดคือพระสงฆ์ที่มีวุฒิต่างนักรศึกษาระดับต่ำกว่าหรือเทียบเท่ามัธยมศึกษา จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๒๗

๔.๒ ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ๔ ด้าน

ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม

(n = ๑๕๕)

ลำดับ	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย	๔.๐๑	๐.๕๗	มาก
๒	ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์	๔.๐๓	๐.๕๔	มาก
๓	ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม	๓.๙๐	๐.๕๒	มาก
๔	ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา	๓.๖๙	๐.๖๔	มาก
รวม		๓.๙๑	๐.๔๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$, S.D. = ๐.๔๘) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ระดับมากทุกด้าน ดังนี้

๑) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ ($\bar{X} = ๔.๐๓$, S.D. = ๐.๕๔)

๒) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย ($\bar{X} = ๔.๐๑$, S.D. = ๐.๕๗)

๓) ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา ($\bar{X} = ๓.๖๙$, S.D. = ๐.๖๔) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์
ด้านสุขภาวะทางกาย

(n = ๑๕๔)

ข้อ	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ท่านมีส่วนร่วมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพแก่บุคลากร ในวัดและชุมชน	๔.๐๐	๐.๗๑	มาก
๒	ท่านมีส่วนร่วมในการจัดให้มีการตรวจสุขภาพประจำปีแก่ บุคลากรในวัดและชุมชน	๓.๙๗	๐.๗๑	มาก
๓	ท่านมีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้มีลานกีฬาและกิจกรรมการ ออกกำลังกายในวัดและชุมชน	๔.๐๒	๐.๖๙	มาก
๔	ท่านมีส่วนร่วมให้คำปรึกษาด้านสุขภาพอนามัยทั้งรายบุคคล และครอบครัว	๓.๙๔	๐.๘๐	มาก
๕	ท่านมีส่วนร่วมด้วยการเป็นตัวอย่างที่ดีในการดูแลสุขภาพ อย่างสม่ำเสมอ	๓.๗๗	๐.๘๔	มาก
๖	ท่านมีส่วนร่วมให้ความรู้ขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการรักษาโรคต่าง ๆ เพื่อการมีสุขภาพที่ดี	๔.๐๔	๐.๗๑	มาก
๗	ท่านมีส่วนร่วมด้วยการดูแลสุขภาพด้วยการฉันทาอาหารครบ ๕ หมู่ทุกวัน	๔.๐๓	๐.๘๔	มาก
๘	ท่านมีส่วนร่วมให้ความรู้ ส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความ สำคัญของสุขภาพ	๔.๑๙	๐.๖๗	มาก
๙	ท่านมีส่วนร่วมในการสร้างความตระหนักและใส่ใจสุขภาพ โดยการตรวจสุขภาพประจำปีอยู่เสมอ	๔.๐๓	๐.๘๗	มาก
๑๐	ท่านมีส่วนร่วมในการจัดระบบการดูแลสุขภาพพระภิกษุในวัด และประชาชนในชุมชน	๔.๐๗	๐.๗๗	มาก
รวม		๔.๐๑	๐.๕๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล่า
บุหรีในจังหวัดนนทบุรี ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
($\bar{X} = ๔.๐๑$, S.D. = ๐.๕๗) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ดังนี้

๑) ท่านมีส่วนร่วมให้ความรู้ ส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญของสุขภาพ ($\bar{X} = ๔.๑๙, S.D. = ๐.๖๗$)

๒) ท่านมีส่วนร่วมในการจัดระบบการดูแลสุขภาพพระภิกษุในวัด และประชาชนในชุมชน ($\bar{X} = ๔.๐๗, S.D. = ๐.๗๗$)

๓) ท่านมีส่วนร่วมด้วยการเป็นตัวอย่างที่ดีในการดูแลสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = ๓.๗๗, S.D. = ๐.๘๔$) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์
ด้านสุขภาวะทางอารมณ์

(n = ๑๕๔)

ข้อ	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ท่านมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อให้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริงได้เป็นอย่างดี	๓.๙๖	๐.๗๑	มาก
๒	ท่านมีส่วนร่วมเป็นต้นแบบในการไม่เสพสิ่งเสพติดที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ	๓.๙๙	๐.๖๘	มาก
๓	ท่านมีการเทศน์ที่สอดแทรกเรื่องสุขภาพจิตผสมผสานในเนื้อหาธรรมะเป็นที่บันเทิงใจแก่สาธุชน	๓.๙๘	๐.๘๒	มาก
๔	ท่านมีส่วนร่วมในจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด และจัดกิจกรรมอันเหมาะสมแก่เพศและวัย เพื่อให้เอื้ออำนวยในการดูแลและรักษาสุขภาพจิต	๓.๙๒	๐.๗๘	มาก
๕	ท่านมีส่วนร่วมในการสงเคราะห์สังคมและชุมชนอยู่เสมอ ด้วยการเชิญชวนให้สวดมนต์และทำสมาธิเป็นประจำเพื่อพัฒนาสุขภาพจิต	๔.๓๔	๐.๗๕	มาก
๖	ท่านได้นำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน	๔.๐๙	๐.๘๐	มาก
๗	ท่านได้มีการเทศน์บรรยายธรรมในวันสำคัญต่างๆ เช่นวันพระ วันหยุดราชการต่างๆ	๔.๐๓	๐.๘๓	มาก
๘	ท่านมีส่วนร่วมในการมีการเผยแพร่ธรรมทางวิทยุ หรือสื่ออื่นๆ	๔.๐๕	๐.๘๒	มาก
๙	ท่านมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อการเรียนการสอนเพื่อเผยแพร่ส่งเสริมสุขภาพจิตได้อย่างดี	๓.๙๓	๐.๗๕	มาก
๑๐	ท่านมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ด้านธรรมะและสุขภาพจิตได้อย่างเหมาะสมตามความรู้ความสามารถของท่าน	๓.๙๙	๐.๗๔	มาก
รวม		๔.๐๓	๐.๕๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๓, S.D. = ๐.๕๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ดังนี้

๑) ท่านมีส่วนร่วมในการสงเคราะห์สังคมและชุมชนอยู่เสมอ ด้วยการเชิญชวนให้สวดมนต์และทำสมาธิเป็นประจำเพื่อพัฒนาสุขภาพจิต ($\bar{X} = ๔.๓๔, S.D. = ๐.๗๕$)

๒) ท่านได้นำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ($\bar{X} = ๔.๐๙, S.D. = ๐.๘๐$)

๓) ท่านมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ด้านธรรมะและสุขภาพจิตได้อย่างเหมาะสมตามความรู้ความสามารถของท่าน ($\bar{X} = ๓.๙๙, S.D. = ๐.๗๔$) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านสุขภาวะทางสังคม

(n = ๑๕๔)

ข้อ	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ท่านมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาชุมชนของท่านด้วยการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในชุมชน	๓.๘๖	๐.๖๕	มาก
๒	ท่านมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทำให้สังคมอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดี	๓.๘๘	๐.๗๑	มาก
๓	ท่านมีส่วนร่วมนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน	๓.๗๙	๐.๗๓	มาก
๔	ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพชุมชนทำให้ผู้คนในชุมชนมีสุขภาพกายและจิตที่ดี	๓.๗๕	๐.๗๖	มาก
๕	ท่านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทำให้ชุมชนอยากนำเอาไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต	๓.๖๔	๐.๘๕	มาก
๖	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสถาบันทางครอบครัว	๓.๙๑	๐.๗๗	มาก
๗	ท่านมีส่วนร่วมในการทำให้สังคมมองเห็นคุณค่าของวัด ในการส่งเสริมสุขภาพทางสังคม	๓.๙๔	๐.๗๔	มาก
๘	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมภูมิปัญญาการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันในสังคม	๓.๙๗	๐.๘๑	มาก
๙	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง และเชื่อมั่นว่าช่วยเหลือตัวเองได้	๔.๑๗	๐.๘๒	มาก
๑๐	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้ชุมชนมีการประหยัดและออมเงิน เช่น กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน	๔.๑๑	๐.๘๑	มาก
รวม		๓.๙๐	๐.๕๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๐$, S.D. = ๐.๕๒) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ดังนี้

๑) ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง และเชื่อมั่นว่าช่วยเหลือตัวเองได้ ($\bar{X} = ๔.๑๗$, S.D. = ๐.๘๒)

๒) ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้ชุมชนมีการประหยัดและออมเงิน เช่น กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน ($\bar{X} = ๔.๑๑$, S.D. = ๐.๘๑)

๓) ท่านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทำให้ชุมชนอยากนำเอาไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ($\bar{X} = ๓.๖๔$, S.D. = ๐.๘๕) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านสุขภาวะทางปัญญา

(n = ๑๕๔)

ข้อ	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ท่านมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนทำให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม คิด พูด ทำ ด้วยปัญญา	๓.๗๔	๐.๘๒	มาก
๒	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้มีการสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ ทำให้จิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส ปลอดโปร่ง เป็นมูลเหตุทำให้เกิดปัญญา	๓.๖๒	๐.๗๘	มาก
๓	ท่านมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อให้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริงได้เป็นอย่างดี	๓.๖๕	๐.๗๕	มาก
๔	ท่านมีส่วนร่วมในบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนด้านคุณธรรม จริยธรรม	๓.๘๑	๐.๘๖	มาก
๕	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทางที่ดี	๓.๗๓	๐.๘๗	มาก
๖	ท่านมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคี	๓.๖๙	๐.๘๑	มาก
๗	ท่านมีส่วนร่วมในการสนับสนุนส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน	๓.๖๔	๐.๗๘	มาก
๘	ท่านมีส่วนร่วมในการสอนวิชาชีพนิกายปัญญาวรรณ ให้มีไหวพริบปฏิภาณในการทำงาน	๓.๖๐	๐.๘๐	มาก
๙	ท่านมีส่วนร่วมในการสอนวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยปัญญาด้วยความรอบครอบ และคิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน	๓.๖๖	๐.๘๑	มาก
๑๐	ท่านให้ความสำคัญใน ด้าน ลด ละ เลิก อบายมุขต่างๆ ในชุมชน	๓.๘๑	๐.๘๑	มาก
รวม		๓.๖๙	๐.๖๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลด
เหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

($\bar{X} = ๓.๖๙$, S.D. = ๐.๖๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ดังนี้

๑) ท่านให้ความสำคัญใน ด้าน ลด ละ เลิก อบายมุขต่าง ๆ ในชุมชน ($\bar{X} = ๓.๘๑$, S.D. = ๐.๙๑)

๒) ท่านมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนทำให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม คิด
พูด ทำ ด้วยปัญญา มี ($\bar{X} = ๓.๗๔$, S.D. = ๐.๘๒)

๓) ท่านมีส่วนร่วมในการสอนวิชาชีพภูมิปัญญาชาวบ้าน ให้มีไหวพริบปฏิภาณในการ
ทำงาน ($\bar{X} = ๓.๖๐$, S.D. = ๐.๙๐) ตามลำดับ

๔.๓ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ข้อที่ ๑-๖

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี วุฒิการศึกษาสามัญ ตามสมมติฐานที่ ๑-๖ ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์มีอายุที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมและรายด้าน

(n = ๑๕๕)

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี		SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านสุขภาวะทางกาย	ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๔๖	๕	๐.๑๐๙	๑.๕๕๕	๐.๑๗๖
	ภายในกลุ่ม	๑๐.๓๙๑	๑๔๘	๐.๐๗๐		
	รวม	๑๐.๙๓๖	๑๕๓			
๒. ด้านสุขภาวะทางอารมณ์	ระหว่างกลุ่ม	๐.๗๑๙	๕	๐.๑๔๔	๒.๔๖๗	๐.๐๓๕
	ภายในกลุ่ม	๘.๖๒๒	๑๔๘	๐.๐๕๘		
	รวม	๙.๓๔๑	๑๕๓			
๓. ด้านสุขภาวะทางสังคม	ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๙๑	๕	๐.๒๑๘	๓.๑๓๘*	๐.๐๑๐
	ภายในกลุ่ม	๑๐.๒๙๖	๑๔๘	๐.๐๗๐		
	รวม	๑๑.๓๘๗	๑๕๓			
๔. ด้านสุขภาวะทางปัญญา	ระหว่างกลุ่ม	๒.๑๔๙	๕	๐.๔๓๐	๖.๓๐๖**	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๑๐.๐๘๙	๑๔๘	๐.๐๖๘		
	รวม	๑๒.๒๓๘	๑๕๓			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๘๐๑	๕	๐.๑๖๐	๕.๓๔๕**	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๔.๔๓๔	๑๔๘	๐.๐๓๐		
	รวม	๕.๒๓๕	๑๕๓			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๗ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ในด้านสุขภาวะทางกาย ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านสุขภาวะทางอารมณ์ ด้านสุขภาวะทางสังคม และด้านสุขภาวะทางปัญญา พระสงฆ์มีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ในมิติทางด้านสังคมด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๘ - ๔.๑๑

ตารางที่ ๔.๘ ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม

(n = ๑๕๔)

อายุ	\bar{x}	๒๕ - ๓๐ ปี ๔.๒๐	๓๑ - ๓๕ ปี ๔.๑๓	๓๖ - ๔๐ ปี ๔.๒๑	๔๑ - ๔๕ ปี ๔.๒๐	๔๖ - ๕๐ ปี ๔.๒๑	๕๑ ปีขึ้นไป ๔.๐๑
๒๕ - ๓๐ ปี	๔.๒๐	-	๐.๐๗*	- ๐.๐๑	๐.๐๐	- ๐.๐๑	๐.๑๙
๓๑ - ๓๕ ปี	๔.๑๓	-	-	- ๐.๐๘	- ๐.๐๗	- ๐.๐๘	๐.๑๒*
๓๖ - ๔๐ ปี	๔.๒๑	-	-	-	๐.๐๑	๐.๐๐	๐.๒๐*
๔๑ - ๔๕ ปี	๔.๒๐	-	-	-	-	- ๐.๐๑	๐.๑๙*
๔๖ - ๕๐ ปี	๔.๒๑	-	-	-	-	-	๐.๒๐*
๕๑ ปีขึ้นไป	๔.๐๑	-	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม เป็นรายคู่พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน ๕ คู่ ได้แก่

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๒๕-๓๐ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี ($\bar{x} = ๐.๐๗$)

๒. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๑๒$)

๓. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๖-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๒๐$)

๔. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๔๑-๔๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๑๙$)

๕. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๔๖-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๒๐$)

ตารางที่ ๔.๙ ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ ด้านสุขภาวะทางอารมณ์

(n = ๑๕๔)

อายุ	\bar{x}	๒๕ - ๓๐	๓๑ - ๓๕	๓๖ - ๔๐	๔๑ - ๔๕	๔๖ - ๕๐	๕๑ ปีขึ้นไป
		ปี	ปี	ปี	ปี	ปี	ปี
		๔.๒๑	๔.๑๑	๔.๑๖	๔.๒๖	๔.๑๗	๔.๐๖
๒๕ - ๓๐	๔.๒๑	-	๐.๑๐*	๐.๐๕	- ๐.๐๕	๐.๐๔	๐.๑๕
๓๑ - ๓๕	๔.๑๑	-	-	-๐.๐๕	- ๐.๑๕	- ๐.๐๖	๐.๐๕
๓๖ - ๔๐	๔.๑๖	-	-	-	- ๐.๑๐	- ๐.๐๑	๐.๑๐*
๔๑ - ๔๕	๔.๒๖	-	-	-	-	๐.๐๙*	๐.๒๐
๔๖ - ๕๐	๔.๑๗	-	-	-	-	-	๐.๑๑*
๕๑ ปีขึ้นไป	๔.๐๖	-	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ ด้านสุขภาวะทางอารมณ์เป็นรายคู่พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน ๔ คู่ ได้แก่

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๒๕-๓๐ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี ($\bar{x} = ๐.๑๐$)

๒. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๖-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๑๐$)

๓. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๔๑-๔๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๔๖-๕๐ ($\bar{x} = ๐.๐๙$)

๔. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๔๖-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๑๑$)

ตารางที่ ๔.๑๐ ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความ
 คิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่
 ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ ด้านสุขภาวะทางสังคม

(n = ๑๕๔)

อายุ	\bar{x}	๒๕ - ๓๐	๓๑ - ๓๕	๓๖ - ๔๐	๔๑ - ๔๕	๔๖ - ๕๐	๕๑ ปีขึ้นไป
		ปี	ปี	ปี	ปี	ปี	ปี
		๔.๒๑	๔.๑๖	๔.๒๔	๔.๒๒	๔.๑๙	๔.๐๖
๒๕ - ๓๐ ปี	๔.๒๑	-	๐.๐๕	-๐.๐๓	-๐.๐๑	๐.๐๒	๐.๑๕*
๓๑ - ๓๕ ปี	๔.๑๖	-	-	-๐.๐๘	-๐.๐๖	๐.๐๓	๐.๑๐*
๓๖ - ๔๐ ปี	๔.๒๔	-	-	-	๐.๐๒	๐.๐๕	๐.๑๘*
๔๑ - ๔๕ ปี	๔.๒๒	-	-	-	-	๐.๐๓	๐.๑๖*
๔๖ - ๕๐ ปี	๔.๑๙	-	-	-	-	-	๐.๑๓*
๕๑ ปีขึ้นไป	๔.๐๖	-	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของ
 พระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ ด้านสุขภาวะทางสังคม
 เป็นรายคู่พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้าง
 สุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน ๕ คู่ ได้แก่

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๒๕-๓๐ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุข
 ภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๑๕$)

๒. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้าง
 สุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๑๐$)

๓. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๖-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้าง
 สุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๑๘$)

๔. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๔๑-๔๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้าง
 สุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๑๖$)

๕. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๔๖-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้าง
 สุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๑๓$)

ตารางที่ ๔.๑๑ ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความ
 คิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่
 ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ ด้านสุขภาวะทางปัญญา

(n = ๑๕๔)

อายุ	\bar{x}	๒๕ - ๓๐	๓๑ - ๓๕	๓๖ - ๔๐	๔๑ - ๔๕	๔๖ - ๕๐	๕๑ ปีขึ้นไป
		ปี ๔.๓๐	ปี ๔.๒๒	ปี ๔.๒๘	ปี ๔.๐๘	ปี ๔.๒๑	ปี ๔.๐๔
๒๕ - ๓๐ ปี	๔.๓๐	-	๐.๐๘*	๐.๐๒	๐.๒๒	๐.๐๙	๐.๒๖
๓๑ - ๓๕ ปี	๔.๒๒	-	-	-๐.๐๖	-๐.๑๔	๐.๐๑	๐.๑๘*
๓๖ - ๔๐ ปี	๔.๒๘	-	-	-	๐.๒๐*	๐.๐๗	๐.๒๔
๔๑ - ๔๕ ปี	๔.๐๘	-	-	-	-	-๐.๑๓	๐.๐๔
๔๖ - ๕๐ ปี	๔.๒๑	-	-	-	-	-	๐.๑๗*
๕๑ ปีขึ้นไป	๔.๐๔	-	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๑ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของ
 พระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามอายุ ด้านสุขภาวะทาง
 ปัญญา เป็นรายคู่พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการ
 เสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน ๔ คู่ ได้แก่

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๒๕-๓๐ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุข
 ภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี ($\bar{x} = ๐.๐๘$)

๒. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้าง
 สุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๑๘$)

๓. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๖-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้าง
 สุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๔๑-๔๕ ปี ($\bar{x} = ๐.๒๐$)

๔. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๔๖-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้าง
 สุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป ($\bar{x} = ๐.๑๗$)

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามพรรษา

(n = ๑๕๕)

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี		SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านสุขภาวะทางกาย	ระหว่างกลุ่ม	๐.๒๖๑	๕	๐.๐๕๒	๐.๖๗๓	๐.๖๔๕
	ภายในกลุ่ม	๑๑.๔๙๐	๑๔๘	๐.๐๗๘		
	รวม	๑๑.๗๕๑	๑๕๓			
๒. ด้านสุขภาวะทางอารมณ์	ระหว่างกลุ่ม	๐.๘๔๒	๕	๐.๑๖๘	๑.๒๒๗	๐.๒๙๙
	ภายในกลุ่ม	๒๐.๓๒๗	๑๔๘	.๑๓๗		
	รวม	๒๑.๑๖๙	๑๕๓			
๓. ด้านสุขภาวะทางสังคม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๓๘๒	๕	๐.๐๗๖	๐.๕๐๙	๐.๗๖๙
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๒๔๒	๑๔๘	๐.๑๕๐		
	รวม	๒๒.๖๒๔	๑๕๓			
๔. ด้านสุขภาวะทางปัญญา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๓๗๙	๕	๐.๐๗๖	๐.๕๐๔	๐.๗๗๓
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๒๕๗	๑๔๘	๐.๑๕๐		
	รวม	๒๒.๖๓๖	๑๕๓			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๙๙๐	๕	๐.๑๙๘	๑.๓๔๗	๐.๒๔๘
	ภายในกลุ่ม	๒๑.๗๕๙	๑๔๘	๐.๑๔๗		
	รวม	๒๒.๗๔๙	๑๕๓			

จากตารางที่ ๔.๑๒ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีพรรษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็น ทั้ง ๔ ด้าน ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์

(n = ๑๕๔)

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี		SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านสุขภาวะทางกาย	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๕๙	๒	๐.๐๓๐	๐.๒๑๒	๐.๘๐๙
	ภายในกลุ่ม	๒๑.๑๑๐	๑๕๑	๐.๑๔๐		
	รวม	๒๑.๑๖๙	๑๕๓			
๒. ด้านสุขภาวะทางอารมณ์	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๔๔	๒	๐.๐๒๒	๐.๑๔๕	๐.๘๖๕
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๕๘๑	๑๕๑	๐.๑๕๐		
	รวม	๒๒.๖๒๕	๑๕๓			
๓. ด้านสุขภาวะทางสังคม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๓๗๗	๒	๐.๑๘๘	๑.๒๗๘	๐.๒๘๒
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๒๕๙	๑๕๑	๐.๑๔๗		
	รวม	๒๒.๖๓๖	๑๕๓			
๔. ด้านสุขภาวะทางปัญญา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๔๖๑	๒	๐.๒๓๑	๑.๕๖๒	๐.๒๑๓
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๒๘๘	๑๕๑	๐.๑๔๘		
	รวม	๒๒.๗๔๙	๑๕๓			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๔๘	๒	๐.๐๒๔	๐.๓๐๘	๐.๗๓๖
	ภายในกลุ่ม	๑๑.๗๐๔	๑๕๑	๐.๐๗๘		
	รวม	๑๑.๗๕๑	๑๕๓			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์แตกต่างกัน มีความคิดเห็น ทั้ง ๔ ด้าน ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์มีวุฒิการศึกษาทางธรรมที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

ตารางที่ ๔.๑๔ เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม

(n = ๑๕๔)

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี		SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านสุขภาวะทางกาย	ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๙๒	๓	๐.๓๖๔	๒.๗๑๙	๐.๐๕๐
	ภายในกลุ่ม	๒๐.๐๗๗	๑๕๐	๐.๑๓๔		
	รวม	๒๑.๑๖๙	๑๕๓			
๒. ด้านสุขภาวะทางอารมณ์	ระหว่างกลุ่ม	๐.๓๓๔	๓	๐.๑๑๑	๐.๗๕๐	๐.๕๒๔
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๒๙๐	๑๕๐	.๑๔๙		
	รวม	๒๒.๖๒๔	๑๕๓			
๓. ด้านสุขภาวะทางสังคม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๔๕๕	๓	๐.๑๕๒	๑.๐๒๕	๐.๓๘๓
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๑๘๑	๑๕๐	๐.๑๔๘		
	รวม	๒๒.๖๓๖	๑๕๓			
๔. ด้านสุขภาวะทางปัญญา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๑๔๙	๓	๐.๐๕๐	๐.๓๓๐	๐.๘๐๔
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๖๐๐	๑๕๐	๐.๑๕๑		
	รวม	๒๒.๗๔๙	๑๕๓			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๓๑๐	๓	๐.๑๐๓	๑.๓๕๕	๐.๒๕๙
	ภายในกลุ่ม	๑๑.๔๔๑	๑๕๐	๐.๐๗๖		
	รวม	๑๑.๗๕๑	๑๕๓			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรม

แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็น ทั้ง ๔ ด้าน ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์มีวุฒิการศึกษาทางบาลีที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๕ เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี

(n = ๑๕๔)

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการ						
เสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ใน		SS	df	MS	F	Sig.
จังหวัดนนทบุรี						
๑. ด้านสุขภาวะทางกาย	ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๔๐	๓	๐.๑๘๐	๑.๓๐๙	๐.๒๗๔
	ภายในกลุ่ม	๒๐.๖๒๙	๑๕๐	๐.๑๓๘		
	รวม	๒๑.๑๖๙	๑๕๓			
๒. ด้านสุขภาวะทางอารมณ์	ระหว่างกลุ่ม	๐.๗๗๗	๓	๐.๒๕๙	๑.๗๗๗	๐.๑๕๔
	ภายในกลุ่ม	๒๑.๘๔๘	๑๕๐	๐.๑๔๖		
	รวม	๒๒.๖๒๕	๑๕๓			
๓. ด้านสุขภาวะทางสังคม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๗๘๗	๓	๐.๒๖๒	๑.๘๐๒	๐.๑๔๙
	ภายในกลุ่ม	๒๑.๘๔๘	๑๕๐	๐.๑๔๖		
	รวม	๒๒.๖๓๖	๑๕๓			
๔. ด้านสุขภาวะทางปัญญา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๓๒๗	๓	๐.๑๐๙	๐.๗๒๙	๐.๕๓๖
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๔๒๒	๑๕๐	๐.๑๔๙		
	รวม	๒๒.๗๔๙	๑๕๓			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๔๙๔	๓	๐.๑๖๕	๒.๑๙๔	๐.๐๙๑
	ภายในกลุ่ม	๑๑.๒๕๗	๑๕๐	๐.๐๗๕		
	รวม	๑๑.๗๕๑	๑๕๓			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลีแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลีแตกต่างกัน มีความคิดเห็น ทั้ง ๔ ด้าน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษาสายสามัญที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามการศึกษาทางสามัญ

(n = ๑๕๔)

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการ						
เสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ใน		SS	df	MS	F	Sig.
จังหวัดนนทบุรี						
๑. ด้านสุขภาวะทางกาย	ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๖๗	๒	๐.๕๓๔	๔.๐๐๘*	๐.๐๒๐
	ภายในกลุ่ม	๒๐.๑๐๒	๑๕๑	๐.๑๓๓		
	รวม	๒๑.๑๖๙	๑๕๓			
๒. ด้าน สุข ภาวะ ทาง	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๑๔	๒	๐.๐๐๗	๐.๐๔๗	๐.๙๕๕
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๖๑๐	๑๕๑	๐.๑๕๐		
	รวม	๒๒.๖๒๔	๑๕๓			
๓. ด้านสุขภาวะทางสังคม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๘๙	๒	๐.๐๔๔	๐.๒๙๘	๐.๗๔๓
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๕๔๗	๑๕๑	๐.๑๔๙		
	รวม	๒๒.๖๓๖	๑๕๓			
๔. ด้านสุขภาวะทาง	ระหว่างกลุ่ม	๐.๕๑๗	๒	๐.๒๕๘	๑.๗๕๕	๐.๑๗๖
	ภายในกลุ่ม	๒๒.๒๓๒	๑๕๑	๐.๑๔๗		
	รวม	๒๒.๗๔๙	๑๕๓			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๖๔	๒	๐.๐๓๒	๐.๔๑๔	๐.๖๖๒
	ภายในกลุ่ม	๑๑.๖๘๗	๑๕๑	๐.๐๗๗		
	รวม	๑๑.๗๕๑	๑๕๓			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีการศึกษาทางสามัญแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางสามัญแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ในด้านสุขภาวะทางอารมณ์ ด้านสุขภาวะทางสังคม และด้านสุขภาวะทางปัญญา ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านด้านสุขภาวะทางกาย พระสงฆ์มีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ในมิติทางด้านสังคมด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๗-๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๑๗ ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความ
 คิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ใน
 จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามการศึกษาทางสามัญ โดยภาพรวม

(n = ๑๕๔)

วุฒิทางการศึกษาทางสามัญ	\bar{x}	ต่ำกว่าหรือเทียบเท่า	อนุปริญา	ปริญญาตรี
		มัธยมศึกษา ๔.๑๖	หรือเทียบเท่า ๔.๒๐	หรือสูงกว่า ๔.๑๖
ต่ำกว่าหรือเทียบเท่ามัธยมศึกษา	๔.๑๖	-	-๐๐๔	๐.๐๐
อนุปริญาหรือเทียบเท่า	๔.๒๐	-	-	๐.๐๔*
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	๔.๑๖	-	-	๐.๐๐

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๗ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของ
 พระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามการศึกษาทางสามัญโดย
 ภาพรวม เป็นรายคู่พบว่า พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางสามัญต่างกัน มีระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วม
 ของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน ๑ คู่ ได้แก่

๑. พระสงฆ์ที่มีวุฒิอนุปริญาหรือเทียบเท่า มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการ
 เสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิปริญญาตรีหรือสูงกว่า
 ($\bar{x} = ๐.๐๔$)

ตารางที่ ๔.๑๘ ตารางเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีหาผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความ
 คิดเห็นของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ใน
 จังหวัดนนทบุรี ในด้านสุขภาวะทางกาย จำแนกตามการศึกษาทางสามัญ

(n = ๑๕๔)

วุฒิทางการศึกษาทางสามัญ	\bar{x}	ต่ำกว่าหรือเทียบเท่า	อนุปริญญาหรือ	ปริญญาตรี
		มัธยมศึกษา ๔.๑๒	เทียบเท่า ๔.๒๓	หรือสูงกว่า ๔.๑๔
ต่ำกว่าหรือเทียบเท่ามัธยมศึกษา	๔.๑๒	-	-๐.๑๑	-๐.๐๒
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	๔.๒๓	-	-	๐.๐๙*
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	๔.๑๔	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ เมื่อทดสอบความแตกต่างของระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมของ
 พระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามการศึกษาทางสามัญ
 ด้านสุขภาวะทางอารมณ์เป็นรายคู่พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วม
 ของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน ๑ คู่ ได้แก่

๑. พระสงฆ์ที่มีวุฒิอนุปริญญาหรือเทียบเท่า มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของ
 พระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี มากกว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิปริญญาตรี
 หรือสูงกว่า ($\bar{x} = ๐.๐๙$)

ตารางที่ ๔.๑๙ ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะ เพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ตามสมมติฐานที่ ๑-๖

(n = ๑๕๔)					
สมมติฐานที่	ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม	สถิติทดสอบ	ค่าระดับนัยสำคัญ	ผลการทดสอบ
					สมมติฐานยอมรับ ปฏิเสธ
๑	อายุ	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี	F-test	๐.๐๐	✓
๒	พรรษา	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี	F-test	๐.๒๕	✓
๓	ตำแหน่งทางคณะสงฆ์	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี	F-test	๐.๗๔	✓
๔	การศึกษาทางธรรม	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี	F-test	๐.๒๖	✓
๕	การศึกษาทางบาลี	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี	F-test	๐.๐๙	✓
๖	การศึกษาทางสามัญ	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี	F-test	๐.๖๖	✓

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๙ ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ ๑-๖ พบว่า

พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

พระสงฆ์ที่มีทางการศึกษาทางสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความเห็นประมวลสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงแสดงความคิดเห็นด้านปัญหา อุปสรรค

ปัญหา/อุปสรรค	จำนวน	ร้อยละ
วัดขาดการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายของวัดหรือคณะสงฆ์ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมทางสาธารณสุข	๓๓	๒๑.๔๓
พระสงฆ์ยังขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องการดูแลสุขภาพ	๓๑	๒๐.๑๓
พระสงฆ์บางรูปยังมีพฤติกรรมกำบังโรคที่ไม่เหมาะสม เช่น การไม่ใช้ช้อนกลางในขณะฉันอาหารร่วมกับพระสงฆ์รูปอื่น	๓๐	๑๙.๔๘
บางวัดไม่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ		
พระสงฆ์ไม่มีการเสริมสร้างสุขภาพเพื่อการป้องกันโรคภายในวัด	๒๘	๑๘.๑๘
วัดควรเป็นแกนนำในการลดละเลิกบุหรี โดยพระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่าง	๒๐	๑๒.๙๙
ไม่มีหน่วยงานจากศูนย์สาธารณสุขถวายความรู้ให้พระสงฆ์ในการปฏิบัติตนเพื่อหลีกเลี่ยงจากการเป็นโรคติดต่อต่าง ๆ ตามช่วงฤดู	๑๒	๐๗.๗๙
รวม	๑๕๔	๑๐๐.๐๐

จากตาราง ๔.๒๐ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความเห็นประมวลสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๑. ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางนโยบาย และแผนงาน โครงการ จัดกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาร่วมสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และสนองความต้องการของชุมชน

ปัญหาที่สำคัญคือพระสงฆ์ต้องตัดสินใจเลิกบุหรีอย่างเด็ดขาด เพราะพระสงฆ์จะต้องเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนแล้วค่อยไปอบรมสั่งสอนประชาชนเกี่ยวกับปัญหาเหล่า บุหรี ในชุมชน

๒. ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล่าบุหรีใน มีการร่วมกับภาคีเครือข่าย อาทิ

เช่น สาธารณสุขจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในการให้คำปรึกษา การให้กำลังใจ การดูแล สุขภาพทั้งทางกายและทางใจ แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่ติดเหล้า และบุหรี โดยผลที่ได้รับจากการรณรงค์ให้ประชาชนลด ละ เลิก เหล้า และบุหรี ผ่านกิจกรรม “อธิษฐานจิตเข้าพรรษา ลด ละ เลิก เหล้า บุหรี เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา” นั้น ส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๓. ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะ โดยร่วมกับทางจังหวัดจัดกิจกรรม “งดเหล้า เข้าพรรษา” “เทเหล้า เผาบุหรี” โดยเอื้อเพื่อสถานที่ภายในวัดเป็นที่จัดกิจกรรม

๔. ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะ โดยร่วมกับทางจังหวัดจัดกิจกรรม “งดเหล้า เข้าพรรษา” “เทเหล้า เผาบุหรี” โดยเอื้อเพื่อสถานที่ภายในวัดเป็นที่จัดกิจกรรม

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงความคิดเห็นด้านข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่จะสร้างชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ที่แท้จริง	๓๗	๒๔.๐๓
จัดให้มีแกนนำพระสงฆ์ในด้านสุขภาพ	๓๔	๒๒.๐๘
มีการจัดบริเวณวัดให้สะอาด และมีสิ่งแวดล้อมเป็นเอกลักษณ์ ทางพระพุทธศาสนา	๒๔	๑๕.๕๘
มีห้องปฐมพยาบาลประจำวัดเพื่อดูแลพระสงฆ์ที่อาพาธ	๒๐	๑๒.๙๙
ให้การสนับสนุนทางการดูแลสุขภาพ ๔ ด้าน คือ ด้านการส่งเสริม ป้องกัน รักษา และการฟื้นฟูสุขภาพ	๒๙	๑๘.๘๓
ถวายเป็นบุญแก่พระสงฆ์ เพื่อแนะนำประชาชนในเรื่องการดูแลสุขภาพ	๓๗	๒๔.๐๓
รวม	๑๕๔	๑๐๐.๐๐

จากตาราง ๔.๒๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความเห็นประมวลสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

๑. ด้านการเสริมสร้างสุขภาพะทางกาย

จัดโครงการต่อต้านปัญหาเหล้า บุหรี่ ในชุมชนในโรงเรียนให้เห็นโทษภัยของปัญหาเหล้า บุหรี่ ในชุมชนว่าร้ายแรงเพียงใด

๒. ด้านการเสริมสร้างสุขภาพะทางอารมณ์

พระสงฆ์จะต้องเป็นหลักในการพัฒนาด้านจิตใจ สามารถจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด และจัดกิจกรรมอันเหมาะสมแก่เพศและวัย เพื่อให้เอื้ออำนวยในการดูแลและรักษาสุขภาพจิต มีความสามารถในผลิตสื่อการเรียน การสอน เพื่อเผยแพร่ส่งเสริมสุขภาพจิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับเพศและวัยของคนในชุมชน

๓. ด้านการเสริมสร้างสุขภาพะทางสังคม

มีการจัดให้วัดเป็นแบบอย่างในการปลอดปัญหาเหล้า บุหรี่ ในชุมชนอย่างถาวร การที่มีปัญหาเหล้า บุหรี่ ในชุมชนเข้าไปประบาดในวัดถือเป็นเรื่องใหญ่ พระสงฆ์ต้องสอดส่องดูแลห้าม

ไม่ให้มีปัญหาเหล่า บุหรี ในชุมชนเข้าไปจำหน่ายภายในวัดถึงแม้จะมีการจัดงานบุญประจำปีหรืองานบุญอื่นๆ ก็ตาม

๔. ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ จัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนถึงโทษภัยของปัญหาเหล่า บุหรี ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

มีการแนะนำให้ผู้รู้จักการหาเวลาว่างด้วยการประกอบอาชีพ มีงานทำ มีรายได้ ให้อยู่ดีกินดี ไม่ให้เข้าไปข้องเกี่ยวกับปัญหาเหล่า บุหรี ในชุมชน รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเป็นการแก้ไขหลังจากนำผู้ติดปัญหาเหล่า บุหรี ในชุมชนไปบำบัดแล้วถือเป็นการสร้างชีวิตใหม่เพื่อส่งเสริมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๔.๕ ผลการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ประกอบด้วย กลุ่มพระสังฆาธิการที่อยู่ในจังหวัดนนทบุรี เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ โดยกำหนดคุณสมบัติ คือ เป็นพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมด้านสุขภาวะทางสังคมที่โดดเด่นในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๓ รูป ใน ๓ วัด ประกอบด้วย วัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง) วัดจันทร์ วัดกุฎี และสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรีจำนวน ๒ คน และกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ คน ประกอบด้วยผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี วัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรี ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบ่อ (นันทวิทยา) ๓ คน รวม ๘ รูป/คน แล้วนำข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้มาตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นข้อความเรียง สามารถสรุปผลโดยจำแนกตามรายด้านของการวิจัยได้ดังนี้

๔.๕.๑) การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย

ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า

- ๑) วัดควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการออกกำลังกายแก่ประชาชน
- ๒) จัดให้มีกิจกรรมออกกำลังกายในช่วงเวลาต่าง ๆ ในช่วงเวลาเช้าหรือเย็น ช่วงเวลาหลังทำงาน

๓) การมีกิจกรรมให้พระภิกษุสามเณรได้ออกกำลังกายที่เหมาะสม เช่น กวาดลานวัด ทำความสะอาดวิหาร ลานเจดีย์ และศาสนสถานต่าง ๆ การปลูกต้นไม้ดอกไม้ เป็นต้น^๑

๔) คณะสงฆ์ควรมีการจัดกิจกรรมตรวจสอบสุขภาพร่างกายของบุคลากรภายในวัด พระสงฆ์ สามเณร และประชาชนทั่วไปในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ

๕) มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและการเสริมสร้างสุขภาวะที่ดี^๒

สรุป การเสริมสร้างสุขภาวะทางกายมีความสำคัญเพราะถ้าสุขภาพกายเราก็จำเป็นให้เรามีแรงมีกำลังที่จะดำเนินชีวิตต่อไป วัดสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจจึงควรหันมาดูแลสุขภาพกายให้กับคนที่มาทำบุญด้วย โดยจัดให้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการออกกำลังกายแก่ประชาชน

๔.๕.๒) การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะอารมณ

ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า

๑) มีการสนับสนุนส่งเสริมให้แต่ละวัดมีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิ เดินจงกลม ทำวัตรและฟังธรรม เพื่อให้จิตมีสมาธิเกิดความสงบใจ ในช่วงวันสำคัญต่างๆ เช่น วันพระ วันหยุด วันสำคัญทางศาสนาและชาติ เป็นต้น

๒) จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมพิเศษเดือนละครั้ง^๓

๓) มีโครงการทำวัตรสวดมนต์ เสริมสิริมงคลชีวิต พิชิตโรค

๔) การเทศนาธรรม หรือปาฐกถาธรรมหรือกิจกรรมธรรมะประกอบสื่อที่ทันสมัย ที่มีเนื้อหาสาระสนุกสนานเหมาะสมกับคนทุกเพศวัย

๕) การจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจิต การดูรักษาตัวเอง^๔

สรุป วัดมีส่วนอย่างยิ่งในการเสริมสร้างสุขภาวะอารมณ วัดควรจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อปลูกศรัทธาให้ญาติโยมได้พบความสุขทางจิตใจ จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิ เดินจงกลม ทำวัตรและฟังธรรม เพื่อให้จิตมีสมาธิเกิดความสงบใจ ในช่วงวันสำคัญต่าง ๆ

^๑ สัมภาษณ์, พระราชนันทมุนี (ไสว สุขวโร ป.ธ.๔), เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง) ๖ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^๒ สัมภาษณ์, พระวิมลสุวรรณกร (สมพงษ์ จนทวโร ป.ธ.๓), รองเจ้าคณะอำเภอปากเกร็ด เจ้าอาวาสวัดกุฎี ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๓ สัมภาษณ์, พระราชนันทมุนี (ไสว สุขวโร ป.ธ.๔), เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง) ๖ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^๔ สัมภาษณ์, พระครูโสภาสนนทกิตต์ (ศักดิ์ โอภาโส, ดร.), เจ้าคณะอำเภอบางกรวย เจ้าอาวาสวัดจันทร์ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๕.๓) การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม

ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า

- ๑) ให้วัดมีการจัดแหล่งเรียนรู้เรื่องการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งภายในวัด
- ๒) ส่งเสริม การเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชน ส่งเสริมให้คนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหรือกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรมให้มากขึ้น
- ๓) มีกิจกรรม หมู่บ้านรักษาศีล ๕ จัดสร้างสถานที่หรือสวนสาธารณะที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านได้พบปะพูดคุยและเข้าร่วมสังคมกัน^๕
- ๔) สร้างสภาพแวดล้อมในวัดและบ้าน ให้เป็นหมู่บ้านปลอดภัยเสถียร มีที่พักผ่อนให้เหมาะสมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดีของพระในวัดและคนในบ้าน ขณะเดียวกันก็ควรสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในชุมชนด้วย^๖

สรุป การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม วัดมีการจัดแหล่งเรียนรู้เรื่องการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งภายในวัด จัดกิจกรรม หมู่บ้านรักษาศีล ๕ จัดสร้างสถานที่หรือสวนสาธารณะที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านได้พบปะพูดคุยและเข้าร่วมสังคมกัน

๔.๕.๔) การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา

ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า

- ๑) คณะสงฆ์ควรส่งเสริมให้วัดจัดสถานที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของชุมชน
- ๒) มีการให้คำปรึกษาด้านสุขภาวะ และมีการแบ่งปันสิ่งของทำให้เป็นสังคมแห่งการโอบอ้อมอารีย์ เป็นสังคมแห่งน้ำใจ และมีมิตรไมตรีอันส่งผลให้สังคมมีความสงบสุข^๗
- ๓) มีการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีการแบ่งปันฐานข้อมูล และมีกลไกสนับสนุนการทำงาน
- ๔) พัฒนานโยบายอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการความรู้ข้อมูล ข่าวสาร เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยม และทัศนคติที่ดีต่อกัน^๘

^๕ สัมภาษณ์, พระวิมลสุวรรณกร รองเจ้าคณะอำเภอปากเกร็ด เจ้าอาวาสวัดกุ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๖ สัมภาษณ์, พระครูโอภาสพนทกิตติ (ศักดิ์ โอภาโส, ดร.), เจ้าคณะอำเภอบางกรวย เจ้าอาวาสวัดจันทร์ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๗ สัมภาษณ์, พระราชนันทมุนี (ไสว สุขวโร ป.ธ.๔), เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง) ๖ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^๘ สัมภาษณ์, พระครูโอภาสพนทกิตติ (ศักดิ์ โอภาโส, ดร.), เจ้าคณะอำเภอบางกรวย เจ้าอาวาสวัดจันทร์ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓)

สรุป การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา มีการให้คำปรึกษาด้านสุขภาวะ และมีการแบ่งปันสิ่งของทำให้เป็นสังคมแห่งการโอบอ้อมอารีย์ เป็นสังคมแห่งน้ำใจ การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ คณะสงฆ์ควรส่งเสริมให้วัดจัดสถานที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของชุมชน

๔.๕.๕) ปัญหา อุปสรรคการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบหรี่ในจังหวัดนนทบุรี พบว่า

- ๑) พระสงฆ์ขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางนโยบาย และแผนงานโครงการ จัดกิจกรรม^๙
- ๒) พระสงฆ์ขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบหรี่ใน มีการร่วมกับภาคีเครือข่าย^{๑๐}
- ๓) พระสงฆ์ขาดการมีส่วนร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ จัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนถึงโทษภัยของปัญหาเหล้า บหรี่ ในชุมชน^{๑๑}
- ๔) วัดพึงจัดให้มีระบบและกลไกในการสร้างเสริมสุขภาพการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และป้องกันปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพและปัจจัยคุกคามสุขภาพภายในวัด โดยใช้มาตรการเชิงรุก ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ตลอดถึงการประเมินและพัฒนาระบบและกลไกให้มีประสิทธิภาพ รัฐและภาคส่วนต่างๆ พึงส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในการดูแลและเสริมสร้างสุขภาวะโดยชุมชนและสังคม ตามพระธรรมวินัยและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง^{๑๒}

๔.๕.๖) ข้อเสนอแนะการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

ข้อเสนอแนะ คือ

- ๑) พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางนโยบาย และแผนงานโครงการ จัดกิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไขปัญหาร่วมสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข

^๙ สัมภาษณ์, พระราชันนัทธนี (ใสว สุวโร ป.ธ.๔) เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง) ๖ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๑๐} สัมภาษณ์, พระครูโอภาสสนทนทกิตติ์ (ศักดิ์ โอภาโส, ดร.), เจ้าคณะอำเภอบางกรวย เจ้าอาวาสวัดจันทร์ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๑} สัมภาษณ์, นางวิภาภรณ์ เกิดนาค, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางสีทอง, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๑๒} สัมภาษณ์, พระวิมลสุวรรณกร (สมพงษ์ จันทวโร ป.ธ.๓), รองเจ้าคณะอำเภอบางกรวย เจ้าอาวาสวัดกุฎี ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

และลดปัญหาของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และสนองความต้องการของชุมชน^{๑๓}

๒) พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบหรี่ใน มีการร่วมกับภาคีเครือข่าย อาทิเช่น สาธารณสุขจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการให้คำปรึกษา การให้กำลังใจ การดูแลสุขภาพทั้งทางกายและทางใจแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่ติดเหล้า และบหรี่^{๑๔}

๓) พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ จัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนถึงโทษภัยของปัญหาเหล้า บหรี่ ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๔) ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางสุขภาวะของชุมชนในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้สุขภาพวิถีพุทธเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่คณะสงฆ์ และประชาชนทั่วไปที่สนใจ ใช้หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ให้มีประสิทธิภาพ สร้างเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคม รวมถึงเครือข่ายองค์กรทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ เป็นกลไกในการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อขับเคลื่อนการดูแลและเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนและสังคมอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง^{๑๕}

๕) ภาครัฐควรมีการส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐทุกระดับ และ ภาคส่วนต่างๆ ในสังคม ร่วมกันพัฒนาและจัดตั้งวัดส่งเสริมสุขภาพ เพื่อสนับสนุนให้เกิดกลไกการดูแลสุขภาวะของชุมชนและสังคมโดยพระสงฆ์อย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง^{๑๖}

๖) ทางด้านองค์กรคณะสงฆ์เอง ก็ควรมีการจัดตั้งกองทุนระดับชาติเพื่อการดูแลสุขภาวะพระสงฆ์ โดยมีระบบการบริหารจัดการที่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลทั้งนี้ พระสงฆ์ คณะสงฆ์ ชุมชน สังคม และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่อาจจัดตั้งกองทุนระดับพื้นที่ได้ พระสงฆ์บางรูปยังติดบหรี่ ถือเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้กับเด็กและเยาวชนที่พบเห็น^{๑๗}

๗) มีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายของวัดหรือคณะสงฆ์ด้วยการการเข้าร่วมกิจกรรมทางสาธารณสุขเช่น เข้าโครงการวัดส่งเสริมสุขภาพ เพื่อให้เครือข่ายบริการสุขภาพแก่พระสงฆ์มีคุณภาพ และมีส่วนได้เสียในการดูแลสุขภาพจะทำให้พระสงฆ์รู้สึกว่าเป็นภาระบทบาทของตนเอง^{๑๘}

^{๑๓} สัมภาษณ์, นางวิภาภรณ์ เกิดนาค, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางสีทอง, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๑๔} สัมภาษณ์, นางสาวรัชชดา ธนกุลศิริ, เจ้าหน้าที่งานสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี, ๓๑ กันยายน ๒๕๖๓.

^{๑๕} สัมภาษณ์, นายจุมพล ตระกูลนุช, วัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๖} สัมภาษณ์, นายประยูร จรเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์, ดร.วชิชัย วรรณิการ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบ่อ (นันทวิทยา), ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๘} สัมภาษณ์, นายจุมพล ตระกูลนุช, วัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๘) ให้มีแกนนำสุขภาพพระสงฆ์เป็นหมอประจำวัดไว้คอยดูแลสุขภาพคณะสงฆ์ ในองค์กรของตนเอง ให้ความรู้ในการดูแลตนเอง ประสานงานเจ้าหน้าที่ และส่งต่อในรายที่ป่วย มากหรือรุนแรงไปยังหน่วยบริการต่าง ๆ^{๑๙}

๙) ในส่วนของภาครัฐและชุมชนพึงเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วม ของวัด พระสงฆ์และคณะสงฆ์ ในการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านสุขภาพตามหลักพระธรรม วินัย รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพมาใช้ในการดูแลและเสริมสร้างสุข ภาวะของชุมชนและ สังคมอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง^{๒๐}

๑๐) มีการใช้พื้นที่ของวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ควรใช้พื้นที่ของวัดเป็นศูนย์กลาง ในการจัดกิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชน โดยรวมกับโรงเรียนและผู้นำชุมชน เช่นการจัดทำโครงการ “ลานวัด ลานกีฬา”^{๒๑} คณะสงฆ์แต่ละระดับพึงกำหนดนโยบาย มาตรการ และแผนงาน ให้วัดและพระสงฆ์มีบทบาทในการดูแลและเสริมสร้างสุขภาพของชุมชนและสังคม^{๒๒} วัดบางวัดเป็นแหล่งมั่วสุมของวัยรุ่นและคนที่ติดยาเสพติด ควรเร่งดำเนินการให้วัดไม่เป็นแหล่งมั่ว สุมให้ได้ชื่อว่าเป็น “วัดสีขาว” ที่ปลอดจากการมั่วสุมของกลุ่มวัยรุ่นในชุมชน^{๒๓}

สรุป ปัจจุบันพระสงฆ์ได้กลายเป็นผู้นำคนสำคัญในสังคมที่มีบทบาทในการจัดการ เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนนั้น พระสงฆ์จะถูกกำหนดบทบาทจากหน้าที่ ที่พึงจะเป็น ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างจริงจัง บำเพ็ญประโยชน์แก่ตนเองและสังคมด้วยความเสียสละ พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา คุณภาพชีวิตของประชาชน หรือพัฒนาชุมชนที่อาศัยนั้นๆ ทั้งในรูปแบบของนามธรรม และ รูปธรรม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่พระสงฆ์นั้นเป็นได้ทั้งนักปฏิบัติ นักสอน และนักพัฒนาอันเกิด จากการสั่งสมประสบการณ์ ทั้งความรู้ทางคติทางธรรม และคติทางโลกจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้นำ ชุมชนเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นปูชนียบุคคลที่ควรเคารพยั้งของผู้คน ชุมชน และสังคมสืบไป

^{๑๙} สัมภาษณ์, นายประยูร จรเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๐} สัมภาษณ์, พระราชันนทมนี (ไสว สุขวโร ป.ธ.๔), เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง) ๖ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๒๑} สัมภาษณ์, นางสาวรัชชดา ธนตุลศิริ, เจ้าหน้าที่งานสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี, ๓๑ กันยายน ๒๕๖๓.

^{๒๒} สัมภาษณ์, นางวิภาภรณ์ เกิดนาค, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางสีทอง, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๒๓} สัมภาษณ์, นายจุมพล ตระกูลนุช, วัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรี ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๖ องค์ความรู้

๔.๖.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับ “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ (Body of knowledge) ที่ได้จากการวิจัย ดังแสดงใน แผนภาพที่ ๔.๑ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ สามารถนำมาสรุปเป็นองค์ความรู้ดังนี้

บทสรุปการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี สรุปได้ดังนี้

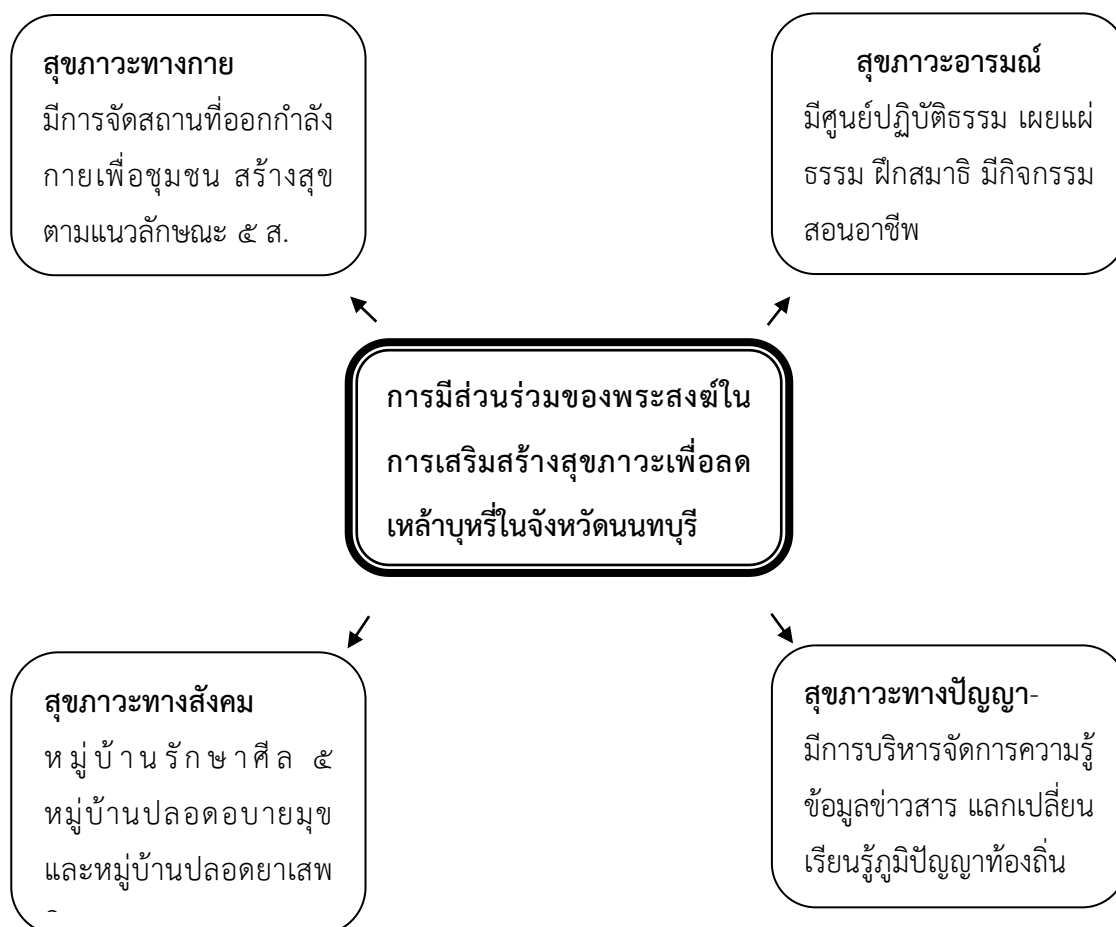
วัดสามารถทำการสร้างเสริมสุขภาพทางสังคม ได้โดยมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและสังคมที่เหมาะสมทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจ

พระสงฆ์จะต้องมีความรู้ในเรื่องต่างๆ ดีพอสมควรทั้งทางโลกทางธรรม เพื่อเป็นตัวอย่างให้กับประชาชน เป็นต้นแบบของการปฏิบัติตามหลักธรรม

พระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ควรวางตัวให้เหมาะสม อย่าทำตัวให้เป็นที่ติฉินนินทาในเรื่องต่างๆ ที่ผิดวินัยสงฆ์ได้

คณะสงฆ์ควรมีแนวทางในการพัฒนาด้านสุขภาวะที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและสถานการณ์ด้านสุขภาพ โดยร่วมมือกับเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา ดำเนินการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนวัดส่งเสริมสุขภาพ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์และชุมชน

๔.๖.๒ องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์การวิจัย

แผนภาพที่ ๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์การวิจัย^{๒๔}

จากแผนภาพที่ ๔.๒ สามารถนำมาสรุปเป็นองค์ความรู้ดังนี้

บทสรุปการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี สรุปได้ดังนี้

วัดสามารถทำการสร้างเสริมสุขภาพทางกาย ได้โดยมีการจัดสถานที่ออกกำลังกายเพื่อชุมชน สร้างสุข ตามแนวลักษณะ ๕ ส.

ด้านสุขภาวะอารมณ์ ควร มีศูนย์ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ธรรม ฝึกสมาธิ มีกิจกรรมสอนอาชีพ

ด้านสุขภาวะทางสังคม ควรจัดให้มีหมู่บ้านรักษาศีล ๕ หมู่บ้านปลอดอบายมุข และหมู่บ้านปลอดยาเสพติด

^{๒๔} ที่มา: จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

ด้านสุขภาวะทางปัญญาควรมีการบริหารจัดการความรู้ข้อมูลข่าวสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยร่วมมือกับเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา ดำเนินการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนวัดส่งเสริมสุขภาพ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์และชุมชน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเก็บข้อมูลโดยวิธีการแจกแบบสอบถาม (Questionnaires) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และมีส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีแจกแบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้คือ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการสุ่มแบบเจาะจงจำนวน ๙ รูป และแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี โดยใช้จำนวนประชากร ๒๕๐ รูป โดยวิธีการเปิดตารางสุ่มตัวอย่างตารางสุตรยามาเน่ ปรากฏได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๕๔ รูป โดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิด และปลายเปิด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) การทดสอบค่า (t – test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way AN ova) ผลการวิจัยสามารถนำมาสรุป อภิปรายผลและมีข้อเสนอแนะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับ “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๕๔ รูป โดยสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ จากผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า

๑) กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คือ พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๒๕-๓๐ ปี จำนวน ๓๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๐๓

๒) รองลงมาคือ พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี จำนวน ๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐๘

๓) น้อยที่สุดคือ พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๕๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๕๙

๔) ด้านพรรษาพระสงฆ์ที่มีพรรษาระหว่าง ๕-๑๐ พรรษา จำนวน ๓๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๔๓

๕) รองลงมาคือ พระสงฆ์ที่มีพรรษาระหว่าง ๑๑-๑๕ พรรษา จำนวน ๓๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๑๓

๖) ด้านตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ส่วนใหญ่เป็นพระลูกวัด จำนวน ๖๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๖๑

๗) รองลงมาคือพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส จำนวน ๕๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๐๑

๘) น้อยที่สุดคือพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน ๓๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๓๘

๙) ด้านการศึกษาทางธรรม ส่วนใหญ่ที่มีวุฒิทางนักธรรมชั้นตรี จำนวน ๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๙๑

๑๐) รองลงมาคือพระสงฆ์ที่มีวุฒิทางนักธรรมชั้น จำนวน ๔๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๐๖

๑๑) พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางนักธรรมเอก มีจำนวน ๓๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๔๓

๑๒) น้อยที่สุดคือพระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิทางธรรม จำนวน ๒๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๓๖

๑๓) ด้านการศึกษาทางบาลี ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิการศึกษาทางบาลี จำนวน ๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๔๙

๑๔) รองลงมาเป็นพระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษา ป.ธ. ๔-๖ จำนวน ๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๗๘

๑๕) น้อยที่สุดเป็นพระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษา ป.ธ. ๗-๙ จำนวน ๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๕๐

๑๖) ด้านการศึกษาทางสามัญ ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า จำนวน ๖๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๘๖

๑๗) รองลงมาเป็นพระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษาระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า จำนวน ๔๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๘๗

๑๘) น้อยที่สุดคือพระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษาระดับต่ำกว่าหรือเทียบเท่ามัธยมศึกษา จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๒๗

๕.๑.๒ ผลการศึกษา การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = ๓.๙๑$ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ $S.D. = ๐.๔๘$ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุดเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย มีดังนี้ ค่าเฉลี่ยสูงสุดอันดับแรกได้แก่การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = ๔.๐๓$ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ $S.D. = ๐.๕๔$ อันดับที่สองคือด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = ๔.๐๑$ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ $S.D. = ๐.๕๗$ และอันดับที่สามคือด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = ๓.๙๐$ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ $S.D. = ๐.๕๒$ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ $\bar{X} = ๓.๖๙$ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ $S.D. = ๐.๖๔$

๕.๑.๓ ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยจำแนกปัจจัยบุคคล ตามสมมุติฐานที่ ๑-๖ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ในด้าน

สุขภาพทางกาย มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนด้านสุขภาพทางอารมณ์ ด้านสุขภาพทางสังคม และด้านสุขภาพทางปัญญา พระสงฆ์มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

๕.๑.๔ จากผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาพเพื่อลดเหล่าบุหรีในจังหวัดนนทบุรี พบว่า

พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนงาน โครงการจัดกิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไขปัญหาร่วมสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และสนองความต้องการของชุมชน

พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาพและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล่าบุหรีใน มีการร่วมกับภาคีเครือข่าย อาทิเช่น สาธารณสุขจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการให้คำปรึกษา การให้กำลังใจ การดูแลสุขภาพทั้งทางกายและทางใจ แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่ติดเหล้า และบุหรี

พระสงฆ์ควรเข้าไปมีส่วนร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ จัดอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนถึงโทษภัยของปัญหาเหล้า บุหรี ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

พระสงฆ์ควรมีการจัดให้วัดเป็นแบบอย่างในการปลอดปัญหาเหล้า บุหรี ในชุมชนอย่างถาวร เพราะการที่มีปัญหาเหล้า บุหรี ในชุมชนเข้าไปประดับในวัดถือเป็นเรื่องใหญ่ พระสงฆ์ต้องสอดส่องดูแลห้ามไม่ให้มีปัญหาเหล้า บุหรี ในชุมชนเข้าไปจำหน่ายภายในวัดถึงแม้จะมีการจัดงานบุญประจำปีหรืองานบุญอื่น ๆ ก็ตาม

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากผลของการศึกษา “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาพเพื่อลดเหล่าบุหรีในจังหวัดนนทบุรี” ทั้ง ๔ ด้าน มีรายละเอียดดังนี้

๕.๒.๑ การมีส่วนร่วมด้านการเสริมสร้างสุขภาพทางกาย จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์มีการดูแลรักษาโรคทั้งร่างกายและจิตใจ โดยนำเอาแนวคิดและวิธีการดูแลรักษา ซึ่งทางการแพทย์สมัยใหม่ใช้ในการรักษาร่วมกับการใช้ยาสมุนไพร เนื่องจากพระสงฆ์ยังเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางใจของชาวบ้านในชุมชน การทำงานเพื่อสังคมจึงเป็นสิ่งที่ได้รับการคาดหวังมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ศุภลักษณ์ ธนธรรมสถิต ปราณปรียา โคสะสุ และศิริดา ศรีโสภา** ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า พระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่มีสุขภาพทางกาย จากการประเมินสุขภาพทางกาย โดยการชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง เพื่อหาค่าดัชนีมวลกายเป็นมาตรฐานที่ใช้ประเมินภาวะอ้วนและวัดเส้นรอบเอว พบว่า พระสงฆ์โดยส่วนใหญ่มีค่าดัชนีมวลกายและเส้นรอบเอวอยู่ในค่าปกติ คือ มีเส้นรอบเอวเฉลี่ยเท่ากับ ๗๗ เซนติเมตร แต่ก็ยังพบปัญหามากที่สุดในพระสงฆ์กลุ่มอายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป มีเส้นรอบเอวสูงกว่าค่าปกติ คือมีภาวะอ้วนลงพุง ต้องได้รับการตรวจเลือดดูระดับไขมัน

ในเลือดพฤติกรรมด้านการส่งเสริมสุขภาพ ในด้านสุขภาวะทางจิต พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีสุขภาวะทางสังคมที่ดี ท่านจะมีศาสนสงเคราะห์หรือกิจกรรมร่วมกับชุมชนสม่ำเสมอภายในบริเวณวัดให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมทางศาสนา ลักษณะสังคมภายในวัด มีความเข้มแข็ง มีการปกครองภายในวัดอย่างยุติธรรม และไม่มีความขัดแย้งกัน สภาพชุมชนบริบทรอบๆ วัด โดยส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นชุมชนที่ยุติธรรม แต่กลับพบว่า ชุมชนเริ่มจะมีความขัดแย้งกัน สุขภาวะทางปัญญา พระสงฆ์โดยส่วนใหญ่จะสามารถรู้รอบ รู้เท่าทันปัญหา รู้ทันสติ เจริญสติภาวนาจนจิตตั้งมั่นสามารถสอนให้ญาติโยมเจริญสติได้ มีความเป็นอิสระในการครอง มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นประจำ มีสัมพันธภาพที่ดีทั้งภายในวัดและชุมชน และเป็นที่น่ายินดียิ่ง ที่เกือบทุกวัดมีความสนธิ เป็นที่พึ่งของศาสนิกชนทุกๆ ด้าน รวมทั้งพระสงฆ์ที่ได้เจริญสติในวิธีการต่างๆ จะใช้วิธีนั่งเจริญสติ การเจริญสติเป็นเครื่องมือพัฒนาจิต^๑ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ดร.ปภัสสร กิมสุวรรณวงศ์** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัย พบว่า การที่จะดูแลสุขภาพให้ครอบคลุมแบบองค์รวมได้นั้นการควบคุมร่างกายและจิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยแนวคิดทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงองค์รวมในการดำเนินชีวิตที่ประกอบด้วย ๓ ด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม ด้านภาวะจิตและด้านปัญญา^๒

๕.๒.๒ การมีส่วนร่วมด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์ พระภิกษุสงฆ์และสถาบันพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งที่สำคัญ ในเรื่องการดูแลรักษาทั้งทางร่างกายและจิตใจ คณะสงฆ์เองก็มีการส่งเสริมให้นั่งสมาธิ เจริญภาวนาทุกวันพระ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส ปลอดโปร่ง เป็นมูลเหตุทำให้เกิดปัญญา ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ละเลิกอบายมุขทั้งหลายทั้งปวง มีการส่งเสริมการมีจิตสาธารณะหรือมีจิตอาสา อบรมให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชน เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูใบฎีกาสะอาด ปณฺญาทีโป (ดิษฐสุวรรณ)** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชนในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒” ผลการศึกษาพบว่า ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชนตามหลักภavana ๔ นั้นประกอบด้วย การพัฒนาด้านกาย(กายภavana) ได้แก่ กิจกรรมการส่งเสริมอาชีพในชุมชน กิจกรรมสร้างรายได้ให้แก่ประชาชน กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธ การพัฒนาด้านศีล (ศีลภavana) ได้แก่ กิจกรรมการส่งเสริมหมู่บ้านรักษาศีล ๕ กิจกรรมการ

^๑ ศุภลักษณ์ ธนธรรมสถิต และคณะ, “ศึกษาสุขภาวะของพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑).

^๒ ดร.ปภัสสร กิมสุวรรณวงศ์, “การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา”, **ดัชนีนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น), ๒๕๕๕.

ส่งเสริมหมู่บ้านปลอดอบายมุข การพัฒนาด้านจิตใจ (จิตภาวนา) ได้แก่ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กิจกรรมปฏิบัติธรรม ส่งเสริมด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และกิจกรรมอบรมค่ายคุณธรรม การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) ได้แก่ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนเป็นโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม ๔ ลักษณะ คือ ๑. การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ ๒. การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ ๓. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ ๔. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมและใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาคือหลักอริยสัจ ๔ และหลักสัปปริสธรรม ซึ่งผลที่ได้จากการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนคือ ความสุขทางกายและความสุขทางใจ เมื่อพระสงฆ์นักพัฒนาสามารถดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในลักษณะเป็นประจำก็จะส่งผลดีกับ ประชาชน ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติตามลำดับ^๓ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรเศรษฐ์ สุวรรณมณีโชค ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาทัศนคติในการประยุกต์ใช้ธรรมะเพื่อการปฏิบัติงานของบุคลากร คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่” พบว่าบุคลากรคณะวิทยาศาสตร์ มีความเข้าใจในหลักธรรมทั้ง ๓ อย่าง คือ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ และสังคหัตถ์ ๔ อยู่ในระดับมาก มากที่สุด และปานกลาง ตามลำดับ การเข้าใจในหลักธรรม และการนำมาประพฤติปฏิบัติในการพัฒนาองค์กร เพศหญิง (ร้อยละ ๕๙.๐) จะมีมากกว่าเพศชาย (ร้อยละ ๔๑.๐) สำหรับอายุ ของบุคลากรไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ต่อการนำเอาหลักธรรมที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้บุคลากรยังมีข้อเสนอแนะว่า การทำงานควรมีสติมีความอดทน อดกลั้นในการทำงานร่วมกัน เพื่อความเจริญมั่นคงก้าวหน้าในองค์กร^๔

๕.๒.๓ การมีส่วนร่วมด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม นอกจากพระสงฆ์จะมีบทบาทหน้าที่ส่วนตนแล้ว ก็ยังมีบทบาทในการสงเคราะห์สังคมคือการให้การช่วยเหลือด้านต่างๆ แก่คนในสังคมทั้งที่ตกทุกข์ได้ยากหรือประสบสุขสบายก็ตามโดยไม่เลือกชั้นวรรณะหรือแม้แต่ความแตกต่างทางศาสนา โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือประโยชน์สุขของคนในสังคมอย่างแท้จริง ดังนั้น วัดและพระสงฆ์จึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกๆ ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระสมณีกอนันตวรรังส** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พระสงฆ์กับสังคมไทยโดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจการเมือง และการปกครอง: กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา เพื่อทราบบทบาทของ

^๓ พระครูใบฎีกาสะอาด ปณญาทีโป (ดิษฐ์สุวรรณค์), “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชนในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^๔ วรเศรษฐ์ สุวรรณมณีโชค, “การศึกษาทัศนคติในการประยุกต์ใช้ธรรมะเพื่อช่วยในการปฏิบัติงานของบุคลากรคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

พระสงฆ์ไทยในมิติของเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การเมืองการปกครอง” พบว่า ด้านเศรษฐกิจ พระสงฆ์มีบทบาทส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพสุจริตไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีบทบาทในการสอนงานอาชีพด้านฝีมือ เช่น การวางแผนโบราณยาสมุนไพรศิลปกรรม การก่อสร้าง เป็นต้น ด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์มีบทบาทด้านสังคม กล่าวคือ การอบรมจริยธรรม การลดการเสพยาเสพติด การอนุเคราะห์ผู้ยากไร้ การสังเคราะห์ผู้ปัญหาทางใจ การอนุเคราะห์ผู้เดินทาง การช่วยเหลือกิจกรรมของประชาชน เช่น การใช้สถานที่ของวัดเป็นที่เก็บพัสดุ เก็บของศักดิ์สิทธิ์ อนุเคราะห์สัตว์เลี้ยง ให้ยืมเครื่องใช้ เป็นต้น และยังมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย ด้านการศึกษา พระสงฆ์มีบทบาทด้านการศึกษาหลายหระการ กล่าวคือ การให้ความรู้แก่พระสงฆ์แก่พระสงฆ์และประชาชนทั้งภายในและภายนอก การสร้างโรงเรียนวัดเป็นต้นด้านการเมืองการปกครอง พระสงฆ์มีบทบาททางอ้อม ในเชิงเหนี่ยวรั้งการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับธรรมะ^๕ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ดวงฤดี ลาคุชชะ และคณะ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพผู้นำในการสร้างเสริมกระบวนการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า หลักจากเข้าร่วมกิจกรรมทั้ง ๓ ระยะ นักศึกษาพยาบาลมีสมรรถนะการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนรวม ๙ สมรรถนะ กระบวนการเรียนรู้ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมของผู้สูงอายุในชุมชน ประกอบด้วย ๑) การวิเคราะห์สถานการณ์จริงด้วยตนเอง ๒) การค้นพบการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ๓) การเตรียมการ และ ๔) การร่วมทำด้วยความเต็มใจ นอกจากนี้ยังได้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูงของพยาบาลที่ดูแลผู้สูงอายุในชุมชน

๕.๒.๔ การมีส่วนร่วมด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เน้นการพัฒนาชีวิตและสังคม ที่ช่วยให้สังคมมีการแบ่งปันเอื้ออาทรต่อกัน และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยม และทัศนคติที่ดีต่อกัน ยึดหลักประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้ได้ใช้ความสามารถของตนได้อย่างเต็มที่ มีระเบียบวินัยในการทำงาน ส่งเสริมให้คนในชุมชนให้มีความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความสามัคคีในหมู่คณะ เคารพกตिकाในการอยู่ร่วมกัน การไม่เบียดเบียนกัน การให้ความเสมอภาค และความยุติธรรม และยึดมั่นในหลักค่านิยม พื้นฐาน ๑๒ ประการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสมชาย สิริจินโท (ห่านนท์)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุขเมโธ) สรุปความได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ ๑. การพัฒนาทางความประพฤติ คือ พัฒนากายและวาจาให้มีศีล ๒. การพัฒนาด้าน

^๕ พระสมนึก อนันตวรวงศ์, “สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาในอนาคตตามทัศนะของพระผู้นำทางด้านวิชาการ”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐),

อินทรีย์ ๖ คือให้รู้จักสารรวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติคอยกำกับ ๓. การพัฒนาทางด้านจิตใจให้เกิดความเข้มแข็ง และมั่นคงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ ๔. การพัฒนาทางด้านปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งทั้งปวง ไม่ให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา แต่ให้เป็นอิสระจากสิ่งต่างๆ ที่เข้ามา^๖ และงานวิจัยของ **บุญตัน หล้ากอง** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพุทธศาสนา” สรุปความได้ว่า วิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือบุคคลตามหลักศีล สมาธิ และปัญญาทั้ง ๓ ประการ กล่าวโดยสรุปเมื่อถึงถึงผลการพัฒนามี ๓ อย่างได้แก่ ๑. การพัฒนาให้เป็นคนดีมีศีลธรรม มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย และอยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชุมชนและสังคม โดยการสอนให้งดเว้นจากกายทุจริต วาจทุจริตและประพฤติกายสุจริต วจิสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา คือการพัฒนาด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจา ๒. การพัฒนาให้เป็นคนมีจิตใจและอารมณ์ที่มั่นคง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ชุมชนคนอื่นและสังคม เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม โดยการสอนให้งดเว้นจากความโลภ ความพยาบาทแล้วให้ประพฤติกัมมโนสุจริต เป็นการพัฒนาจิตใจ ตามหลักการของสมาธิ ซึ่งเรียกว่า จิตภาวนา ๓. การพัฒนาให้คนรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิเป็นการพัฒนาบุคคลตามหลักการของปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา นอกจากนี้การพัฒนานี้ ทำให้บุคคลเข้าใจชีวิต อย่างแจ่มแจ้ง จนถึงสัมมาญาณและบรรลุถึงสัมมาวิมุตติหลุดพ้นจากกิเลสได้อย่างสิ้นเชิงก็จัดอยู่ในปัญญาภาวนาเช่นเดียวกัน การบำเพ็ญความตามวิธีการพัฒนาข้อที่ ๒ โดยสรุป คือการประพฤติกายสุจริต วจิสุจริต และมโนสุจริต ส่วนการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ คือ การปฏิบัติ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อมุ่งขจัดกิเลสต่างๆ ที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ เช่น ความอยากได้ (โลภะ) ความประทุษร้าย (โทสะ) และความลุ่มหลง (โมหะ) เป็นต้น ให้หมดสิ้นไปเป็นการดับกิเลส ดับทุกข์หรือบรรลุนิพพานเป็นที่สุด ด้วยเหตุนี้เอง วิธีการทั้ง ๓ ประการนี้ จึงเป็นหลักการขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนาสำหรับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือพัฒนาบุคคล โดยทั่วไปให้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และสามารถทำให้บุคคลบรรลุถึงการหลุดพ้นจากทุกข์หรือปัญหาที่ตนประสบอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งวิธีการพัฒนาทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นวิธีการพัฒนาที่เป็นไปตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือหลักไตรสิกขา^๗

^๖ พระมหาสมชาย สิริจนโท (ห่านนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธพจน์ (สมาน สุเมโธ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒.

^๗ บุญตัน หล้ากอง, “แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒),

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า บุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) วัดและพระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงการส่งเสริมสุขภาพกาย ให้มากกว่านี้ เช่น มีลานกีฬาและมีกิจกรรมการออกกำลังกายที่หลากหลายเหมาะสมกับคนทุกเพศวัย ให้มากขึ้น

๒) ในด้านการบริหารจัดการวัด ควรพัฒนาให้เป็นสถานที่รื่นรมย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจ ของ ชุมชน มีความเป็นสัปปายะควรแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อพัฒนาจิตใจและประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้ามาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ด้านสุขภาวะ

๓) มีส่วนร่วมในโครงการที่ส่งเสริมการพัฒนาสุขภาพของประชาชน และค้นหา กลวิธีที่เหมาะสมต่อการพัฒนาสุขภาพ เพื่อนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีของพระสงฆ์และประชาชน

๔) มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสุขภาวะตามหลักธรรมาภิบาล สร้างนวัตกรรมในการเฝ้าระวังและควบคุมโรคและมีศูนย์ข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) มีส่วนร่วมด้านข้อมูลสารสนเทศ และหลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมสุขภาพให้ ประชาชนได้รับรู้ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและสร้างจิตสำนึกในการดูแลสุขภาพและ ประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดีร่วมกันพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่คู่คุณธรรม

๒) มีส่วนร่วมส่งเสริมให้ประชาชน ลด ละ เลิกอบายมุข รักษาศีล ๕ เป็นประจำ เคารพกันตามสิทธิของบ้านเมือง มีการอบรมศีลธรรมจริยธรรม โครงการต้นไม้พุดได้ เน้นพฤติกรรมที่ เกี่ยวกับการประกอบสัมมาอาชีพ

๓) มีส่วนร่วมในการสนับสนุนงบประมาณ ในจัดซื้อเวชภัณฑ์และทำกิจกรรมการ พัฒนาสุขภาพ และส่งเสริมให้มีการตรวจสุขภาพประจำปี เวลาอาพาธ และพระสงฆ์ที่เป็นผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการป้องกัน การรักษา และการฟื้นฟูสุขภาพที่มีความเหมาะสมกับบริบทของพระสงฆ์

๔) มีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและสร้างนวัตกรรมวิถีพุทธในชุมชน กล่าวคือ การพัฒนาที่ส่งเสริมคณะสงฆ์หรือสถาบันการศึกษาให้เข้ามาเรียนรู้สังเคราะห์ ตลอดจนถอดบทเรียน เพื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนกลไกการยกระดับสุขภาวะองค์กรรวมในอนาคต อาจนำไปสู่การคิดค้น นวัตกรรมวิถีพุทธหรือนวัตกรรมทางสังคม

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรทำการศึกษาวิจัยโครงการและกิจกรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและเครือข่ายทางสังคมเพื่อลดเหล้าบุหรี่ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ทั่วประเทศ
- ๒) ควรทำการศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมพฤติกรรมสุขภาพเครือข่ายในสังคมไทย
- ๓) ควรทำการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนในการพัฒนาสุขภาวะแบบยั่งยืนในสังคมไทย
- ๔) ควรทำการศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในสังคมไทย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปีฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กาญจนา แก้วเทพ. สื่อเพื่อชุมชน. การประมวลองค์ความรู้. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓.

ณรงค์ศักดิ์ ตะละกัญ. การพัฒนาคุณภาพชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศิวพร, ๒๕๔๙.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. ปรัชญาพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๓.

เทพินทร์ พิชรานุรักษ์. พฤติกรรมการบริโภคสุรา : ทบทวนองค์ความรู้ สถานการณ์ และปัจจัยที่

เกี่ยวข้องภายใต้โครงการสืบสานวัฒนธรรมไทยสู่สุขภาพที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๑.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพมหานคร

: ๒๕๔๖.

บุญมี แทนแก้ว. จริยธรรมกับชีวิต. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๕๒.

_____. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

ประกอบ วรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

ด้านสุทธา การพิมพ์, ๒๕๔๒.

ประภิต วาทีสารกกิจ. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเริ่มเสพติดบุหรี่,” ใน เอกสารประกอบการสัมมนา

เรื่องการจัดตั้งคลินิกอดบุหรี่. หน้า ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานควบคุมการบริโภค

ยาสูบ กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๓๕.

ประเวศ วะสี. กระบวนการนโยบายสาธารณะ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสาธารณสุข, ๒๕๔๗.

_____. การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพและ ความสุข.

กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๔๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ปาริชาติ วลัยเสถียร. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

พนัส หันนาคินทร์. **ประสบการณ์ในการบริหารบุคลากร**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พรธิดา วิเชียรปัญญา. **การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมมลการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ทิศทางการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป. อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.

_____. **ธรรมนุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔..

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____. **พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

_____. **สามไตร**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

_____. **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.

_____. **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. **หลักแม่บทของการพัฒนาตน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระธรรมปิฎก (ป. อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. พิมพ์
 ลักษณะ นนทบุรี : เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๕๔.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
 เอส. อาร์.พรีนเตอร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- _____. **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พรีนเตอร์
 แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- _____. **สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหพรีนติ้งแอนด์
 พับลิชซิ่ง, ๒๕๕๑.
- _____. **การเจริญภาวนา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาสถาบันสันติธรรม, มปป.
- พระพุทธโฆษาจารย์. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏ
 ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘
- พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร :
 มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.
- _____. **อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. **พระพุทธานุภาพกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม**.
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง
 ๒๕๒๗.
- _____. **การสัมมนาเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : พุทธสมาคม
 แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๓.
- พระอุปติสเสเถระ. **วิมุตติมรรค**. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ.
 กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พินิจ ลาภอนานนท์. **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- พุทธทาสภิกขุ. **การศึกษาสมบุรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด**, กรุงเทพมหานคร : อุษะ
 การพิมพ์, ๒๕๔๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พุทธทาสภิกขุ. คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๔.

_____. พุทธทาส-พจนาน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ที.พี.พรีนธ์ จำกัด, ๒๕๓๖.

มนูญ ปุณฺณการิยากร. แรงงานสัมพันธ์สรุปลต้นกำเนิดบุหรีและความหมายของบุหรีตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พ.ศ. ๒๕๒๕.

รัชนิกร เศรษฐ์. สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.

ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

_____. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญพัฒน์, ๒๕๒๕.

_____. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วัฒนา พัฒนพงศ์. พระสงฆ์กับบทบาททางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๖.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก. หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส.๐๔๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยร่มเกล้า, ๒๕๔๒.

ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา. “สถานการณ์การบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และผลกระทบในประเทศไทยปี ๒๕๖๒”. นนทบุรี : ศูนย์วิจัยปัญหาสุรา, ๒๕๖๒.

สมนึก ปัญญาสิงห์. การทำงานแบบมีส่วนร่วม. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร : สุตรไพศาล, ๒๕๔๙.

สุทัศน์ ยกส้าน. วิทยาการแห่งอารยะ. กรุงเทพมหานคร : เอส ที แอล ซี, ๒๕๔๓.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. ศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : พาสีโก, ๒๕๒๔.

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. ความขัดแย้ง: การบริหารเพื่อสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อแกรมมี, ๒๕๔๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

อนันท์ วิริยะพินิจ. **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย.**

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

อภิชัย พันธุ์เสน. **พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙.

อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และกวี อิศริวรรณ. **หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส.๐๑๑๓ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ภาคเรียนที่ ๒).** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๓.

อรรวรรณ หุ่นดี. **บุหรีกับมะเร็ง.** กาญจนบุรี : คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์ และรายงานวิจัย:

กฤษณะชัย ลี้มบุญแดง. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการควบคุมอาชญากรรมด้านยาเสพติดและการพนันในจังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.

โกนิภูฏ ศรีทอง และคณะ. “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธศาสตร์ : กรณีศึกษาวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี”. **รายงานวิจัย.** สถาบันวิจัยทางพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

คณินนิตย์ จันทบุตร. “สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”. **งานวิจัยภาควิชาประวัติศาสตร์.** คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : วิทยาลัยครูอุบลราชธานี, ๒๕๓๐.

จรินทร์ ยังสังข์. “บทบาทของพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. “เอกสารการวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา เรื่องการพัฒนากิจการคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ”. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๖.

ชื่นจิตต์ เพชรชาติ. “การศึกษาความสามารถในการให้คำปรึกษาของพระภิกษุสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยลัย, ๒๕๔๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ดร.ปภัสสร กิมสุวรรณวงศ์. “การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๕.
- ดร.ปภัสสร กิมสุวรรณวงศ์. “การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา”. **ดุสิตบัณฑิตพุทธศาสตร์บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๕.
- ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- นภดล ขยันการนาวิ. “ปัจจัยที่มีผลต่อการสูบบุหรี่ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในเขตจังหวัดอุทัยธานี”. **ภาคนิพนธ์หลักสูตรสาธารณสุขศาสตร์บัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร : สาธารณสุขศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖.
- นิตยาภรณ์ ด้วงเรือง. “การเปรียบเทียบผลการใช้การควบคุมตนเองกับการใช้สัญญาเงื่อนไขเพื่อลดพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนพิบูลสังฆราชประชาอุทิศ อำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๐
- บุญตัน หล้ากอง. “แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒.
- วิลาวัลย์ ประทีปแก้ว. พรเทพ ล้อมพรหม. วัลภา พรหมชัย. “พฤติกรรมการสูบบุหรี่ของเยาวชนในจังหวัดนนทบุรี”. **รายงานวิจัย**. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรี สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๕๒.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **รายงานภาวะสังคมไทยไตรมาสหนึ่ง ปี ๒๕๖๓**. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๒ เดือนพฤษภาคม, ๒๕๖๓.
- ประเทือง สุนทรวิภาต. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของข้าราชการครูชาย สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี”. **ภาคนิพนธ์หลักสูตรสาธารณสุขศาสตร์บัณฑิต**. คณะสาธารณสุขศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.
- พระเกรียงศักดิ์ กิตฺตปัญโญ (รักสนิท). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลประสงค์ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระครูใบฎีกาสะอาด ปณฺญาทีโป (ดิษฐ์สุวรรณรงค์), “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชนในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎฐิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระครูใบฎีกากาอภิชาติ ธรรมสุทฺโธ (พรสุทธิชัยพงศ์). “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระครูสิริปัญญาบุญโยค (ปัญญา ภูมามาลา). “รูปแบบการส่งเสริมสุขภาวะทางสังคมของพระสังฆาธิการในสังคมไทย”. **ดุขฎฐินิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.
- พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร. “การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพองค์กรรวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระครูอินทสารวิจักษ์ อินทสโร (กิจโร). “การรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสฎที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐..
- พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร). “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระธนดล นาคพิพัฒน์. “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพและการดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์กรรวมของพระสงฆ์ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎฐิบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระมหากมล ถาวโร,ดร. พระสรวิขญ์ อภิปญญ์. “การรับรู้ของพุทธศาสนิกชนต่อพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ.๒๕๕๑ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระมหากษัตริย์ นันทเพชร์. “ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐.

พระมหาทองดี อภิณฺจโน (ศรีตระกูล). “ความคิดเห็นของพระภิกษุต่อภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เขตภาคีเจริญและเขตบางแค กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร). “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาปองปรีดา ปริบุญโณ. “การป้องกันและรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาสมชาย สิริจันโท (ห่านนท์). “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาอุดร สุทธิญาโณ (เกตุทอง). “ศึกษาสุขภาพแบบองค์รวมวิถีพุทธในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระสมนึก อนันตวรวงศ์. “สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาในอนาคตตามทัศนะของพระผู้นำทางด้านวิชาการ”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

พระอธิการไพศาล กิตติภทโท. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาในการบำรุงรักษาจิตผู้ป่วย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

แม่ชีวงเพชร คงจันทร์. “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักกฎหมาย : กรณีศึกษาพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ยุพาพร รูปงาม. “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณ ในการปฏิรูป ระบบราชการ”.

ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕.

วรเศรษฐ์ สุวรรณมณีโชค. “การศึกษาทัศนคติในการประยุกต์ใช้ธรรมะเพื่อช่วยในการปฏิบัติงานของบุคลากรคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”. **รายงานการวิจัย.** เชียงใหม่ : คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

ศุภลักษณ์ ธนธรรมสถิต และคณะ. “ศึกษาสุขภาวะของพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี”.

รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑.

สุกิจ ปิลวาสน์. “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชุมชน ตำบลโคกหาร อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

สุชาดา วงศ์สีบชาติ. “พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ”.

รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สุรินทร์ สุริยวงศ์. “การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.** เชียงใหม่ : สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้, ๒๕๕๖.

สุวรีย์ ศิริโกการภิมรณ. **การวิจัยทางการศึกษา.** ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖.

สุวัฒน์ รักขันโท. อเนก คงขุนทด. และ สุมาลัย กาญจนะ. “พฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของพระภิกษุในเขตภาคใต้ตอนบน”. **รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

เสกสรร ชูช่วย. “พฤติกรรมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๕๒.

อภิรักษ์ สິงห์กฤตยา, “ศึกษาการประยุกต์ใช้กระบวนการต้นและกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

อรทัย ลีมิตรกุล. “ความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมเกี่ยวกับการสูบบุหรี่และพฤติกรรมการสูบบุหรี่”.

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๓) บทความ วารสาร:

กรกฤษ ลิ้มสมมุติ. “การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนอำเภอตรอน จังหวัดอุดรธานี”. วารสารสมาคมเวชศาสตร์ป้องกันแห่งประเทศไทย. (๒) ๒๕๕๘ : ๑๕๓-๑๖๑.

จารุพงศ์ พลเดช. “การบริหารแบบมีส่วนร่วมและการให้อำนาจปฏิบัติ”. วารสารพัฒนาชุมชน. ๔๒. ๔ เมษายน, ๒๕๕๖.

ชยภรณ์ บุญเรืองศักดิ์ และสุทธิพงษ์ เอี่ยมอ่อน. “การจัดการสุขภาวะชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลชับสมบุรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์”. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เย็นใจ เลหาวิช. “การศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาคุณภาพชีวิต”. วารสารศึกษาศาสตร์. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒๕ สิงหาคม – กันยายน, ๒๕๔๗.

(๔) สื่อออนไลน์:

กระทรวงวัฒนธรรม. ความหมายของเหล่า. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://www.m-culture.go.th/young/ewt_news.php?nid=๑๑๐ [๕ มิถุนายน ๒๕๖๓.]

กรุงเทพธุรกิจ. วัด-พระสงฆ์ ศูนย์กลางพัฒนา ยกระดับสุขภาวะชุมชน. [ออนไลน์] แหล่งที่มา <https://www.bangkokbiznews.com> [๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.]

วีรณัฐ ศรีวรรณ์. ปัญหาสุขภาพกับสังคมไทย. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://sd-group1.blogspot.com.html>, [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑]

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. สุรา. [ออนไลน์] แหล่งที่มา <https://th.wikipedia.org/wiki/> [๕ มิถุนายน ๒๕๖๓.]

(๕) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ พระราชนันท์มนี (ใสว สุขวโร ป.ธ.๔), เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ (พระอารามหลวง) ๖ สิงหาคม ๒๕๖๓.

_____. พระครูโสภาสนนทกิตติ (ศักดิ์ตา โสภาโส, ดร.), เจ้าคณะอำเภอบางกรวย เจ้าอาวาสวัดจันทร์ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- _____ สัมภาษณ์ พระวิมลสุวรรณกร รองเจ้าคณะอำเภอปากเกร็ด เจ้าอาวาสวัดกุ๊ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.
- _____ . นายประยูร จรเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.
- _____ . นายจุมพล ตระกูลนุช, วัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรี ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.
- _____ . ดร.ธวัชชัย กรรณิการ์, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบ่อ (นันทวิทิตยา) ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓.
- _____ . นางวิภาภรณ์ เกิดนาค, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบางสีทอง, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๓.
- _____ . นางสาวรัชชดา ธนกุลศิริ, เจ้าหน้าที่งานสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี, ๓๑ กันยายน ๒๕๖๓.

๒. หนังสือภาษาอังกฤษ:

- A. Campbell, **The Quality of Life**, New York: Russell Sage, 1976.
- C.E. Ferrans and M.J. Power, “Quality of Lifeindex: Development and psychometric properties.”, **Advances in Nursing Science**, Vlo.8 1985 : 15-24.
- Cohen,J. M. &Uphoff,N. T., **Effective behavior in organizations**, New York: Richard D. Irwin 1980.
- N.J. Pender, **Health Promotion in Nursing Practice**, 2nd ed., California: Apption and Lange, Norwalk, Connecticut, 1999.
- World Health Organization. Alcohol consumption in ASEAN. Geneva: WHO. 2014.
- Yamane M.,”Stategies for teaching research for fonder bias western”.**Journal of Nursing Research**, 1973. : 125.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อทำการวิจัย
เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะ
เพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี”

คำชี้แจงในการตอบแบบสอบถาม :

แบบสอบถามชุดนี้ จะใช้สำหรับเก็บข้อมูลตามทัศนะของท่าน ผู้ศึกษาจะนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน

กรุณาตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริง ผู้ศึกษาจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับและนำเสนอเป็นภาพรวมเท่านั้น ไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อสถานภาพของท่านแต่อย่างใด ผู้ศึกษาจึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่านได้กรุณาตอบแบบสอบถามชุดนี้ให้ครบถ้วน

ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณท่านอย่างสูงที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

แบบสอบถามทั้งหมดมี ๓ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะอื่นๆ

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณฺโณ (อินกอง)

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถาม ตอนที่ ๑

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : เมื่อท่านอ่านข้อความแล้วโปรดทำเครื่องหมาย ในช่อง (✓) ให้ตรงกับความเป็นจริง

๑. อายุ

☐ ๒๕ - ๓๐ ปี	☐ ๓๑ - ๓๕ ปี
☐ ๓๖ - ๔๐ ปี	☐ ๔๑ - ๔๕ ปี
☐ ๔๖ - ๕๐ ปี	☐ ๕๑ ปีขึ้นไป

๒. พรรษา

☐ ๕ - ๑๐ พรรษา	☐ ๑๑ - ๑๕ พรรษา
☐ ๑๖ - ๒๐ พรรษา	☐ ๒๑ - ๒๕ พรรษา
☐ ๒๖ - ๓๐ พรรษา	☐ ตั้งแต่ ๓๑ พรรษาขึ้นไป

๓. ตำแหน่งทางคณะสงฆ์

☐ เจ้าอาวาส	☐ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
☐ พระลูกวัด	

๔. ระดับการศึกษา

๔.๑ วุฒิกการศึกษาทางธรรม

☐ นักธรรมชั้นตรี	☐ นักธรรมชั้นโท
☐ นักธรรมชั้นเอก	☐ ไม่มีวุฒิต่างธรรม

๔.๒ วุฒิกการศึกษาทางบาลี

☐ ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓	☐ ป.ธ. ๔ - ป.ธ.๖
☐ ป.ธ ๗-ป.ธ.๙	☐ ไม่มีวุฒิต่างบาลี

๔.๓ วุฒิกการศึกษาสามัญ

☐ ต่ำกว่าหรือเทียบเท่ามัธยมศึกษา	☐ อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
☐ ปริญญาตรีขึ้นไป	

แบบสอบถาม ตอนที่ ๒

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ทั้ง ๔ ด้านคือ ด้านสุขภาวะทางกาย ด้านสุขภาวะอารมณ์ ด้านสุขภาวะทางสังคม ด้านสุขภาวะทางปัญญา

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความแบบสอบถามอย่างละเอียด แล้วตอบโดยการทำเครื่องหมาย (✓) ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านเพียงข้อละหนึ่งเครื่องหมายเท่านั้น โดยมีหลักเกณฑ์การเลือกดังนี้

- “๕” หมายความว่า ระดับความคิดเห็นด้วยสภาพและปัญหาอยู่ในระดับ มากที่สุด
 “๔” หมายความว่า ระดับความคิดเห็นด้วยสภาพและปัญหาอยู่ในระดับ มาก
 “๓” หมายความว่า ระดับความคิดเห็นด้วยสภาพและปัญหาอยู่ในระดับ ปานกลาง
 “๒” หมายความว่า ระดับความคิดเห็นด้วยสภาพและปัญหาอยู่ในระดับ น้อย
 “๑” หมายความว่า ระดับความคิดเห็นด้วยสภาพและปัญหาอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ท่านเห็นเห็นว่า การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี ทั้ง ๔ ด้าน ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากน้อยเพียงใด

ข้อที่	๑. การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑	ท่านมีส่วนร่วมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพแก่บุคลากรในวัดและชุมชน					
๒	ท่านมีส่วนร่วมในการจัดให้มีการตรวจสุขภาพประจำปีแก่บุคลากรในวัดและชุมชน					
๓	ท่านมีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้มีลานกีฬาและกิจกรรมการออกกำลังกายในวัดและชุมชน					
๔	ท่านมีส่วนร่วมให้คำปรึกษาด้านสุขภาพอนามัยทั้งรายบุคคลและครอบครัว					
๕	ท่านมีส่วนร่วมด้วยการเป็นตัวอย่างที่ดีในการดูแลสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ					
๖	ท่านมีส่วนร่วมให้ความรู้ขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการรักษาโรคต่าง ๆ เพื่อการมีสุขภาพที่ดี					
๗	ท่านมีส่วนร่วมด้วยการดูแลสุขภาพด้วยการฉันทานอาหารครบ ๕ หมู่ทุกวัน					
๘	ท่านมีส่วนร่วมให้ความรู้ ส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความ					

	สำคัญของสุขภาพ					
๙	ท่านมีส่วนร่วมในการสร้างความตระหนักและใส่ใจสุขภาพ โดยการตรวจสุขภาพประจำปีอยู่เสมอ					
๑๐	ท่านมีส่วนร่วมในการจัดระบบการดูแลสุขภาพพระภิกษุในวัด และประชาชนในชุมชน					
ข้อที่	๒. การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเสริมสร้างสุขภาพทางอารมณ์	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑	ท่านมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริงได้เป็นอย่างดี					
๒	ท่านมีส่วนร่วมเป็นต้นแบบในการไม่เสพสิ่งเสพติดที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ					
๓	ท่านมีการเทศน์ที่สอดแทรกเรื่องสุขภาพจิตผสมผสานในเนื้อหาธรรมะเป็นที่บันเทิงใจแก่สาธุชน					
๔	ท่านมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด และจัดกิจกรรมอันเหมาะสมแก่เพศและวัย เพื่อให้เอื้ออำนวยในการดูแลและรักษาสุขภาพจิต					
๕	ท่านมีส่วนร่วมในการสงเคราะห์สังคมและชุมชนอยู่เสมอ ด้วยการเชิญชวนให้สวดมนต์และทำสมาธิเป็นประจำเพื่อพัฒนาสุขภาพจิต					
๖	ท่านได้นำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน					
๗	ท่านได้มีการเทศน์บรรยายธรรมในวันสำคัญต่างๆ เช่นวันพระ วันหยุดราชการต่างๆ					
๘	ท่านมีส่วนร่วมในการมีการเผยแพร่ธรรมทางวิทยุ หรือสื่ออื่นๆ					
๙	ท่านมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อการเรียนการสอนเพื่อเผยแพร่ส่งเสริมสุขภาพจิตได้อย่างดี					
๑๐	ท่านมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ด้านธรรมะและสุขภาพจิตได้อย่างเหมาะสมตามความรู้ของท่าน					

ข้อที่	๓. การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑	ท่านมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาชุมชนของท่านด้วยการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในชุมชน					
๒	ท่านมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทำให้สังคมอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดี					
๓	ท่านมีส่วนร่วมนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน					
๔	ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพชุมชนทำให้ผู้คนในชุมชนมีสุขภาพกายและจิตที่ดี					
๕	ท่านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทำให้ชุมชนอยากนำเอาไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต					
๖	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสถาบันทางครอบครัว					
๗	ท่านมีส่วนร่วมในการทำให้สังคมมองเห็นคุณค่าของวัด ในการส่งเสริมสุขภาพทางสังคม					
๘	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมภูมิปัญญาการสงเคราะห์ช่วยเหลือกันในสังคม					
๙	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง และเชื่อมั่นว่าช่วยเหลือตัวเองได้					
๑๐	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้ชุมชนมีการประหยัดและออมเงิน เช่น กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ชุมชน					

ข้อที่	๔. การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา	ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑	ท่านมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนทำให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม คิด พูด ทำ ด้วยปัญญา					
๒	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้มีการสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ ทำให้จิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส ปลอดภัยโปร่ง เป็นมูลเหตุทำให้เกิดปัญญา					
๓	ท่านมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อให้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริงได้เป็นอย่างดี					
๔	ท่านมีส่วนร่วมในบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนด้านคุณธรรม จริยธรรม					
๕	ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทางที่ดี					
๖	ท่านมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคี					
๗	ท่านมีส่วนร่วมในการสนับสนุนส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน					
๘	ท่านมีส่วนร่วมในการสอนวิชาชีพนิกายปัญญาชาวบ้าน ให้มีไหวพริบปฏิภาณในการทำงาน					
๙	ท่านมีส่วนร่วมในการสอนวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยปัญญาด้วยความรอบคอบ และคิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน					
๑๐	ท่านให้ความสำคัญใน ด้าน ลด ละ เลิก อบายมุขต่างๆ ในชุมชน					

แบบสอบถาม ตอนที่ ๓

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรคการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ใน
จังหวัดนนทบุรี

๓.๑ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....
.....

๓.๒ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....
.....

๓.๓ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....
.....

๓.๔ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา

ปัญหา อุปสรรค

.....
.....
.....

ขอขอบคุณที่ตอบแบบสอบถามที่เป็นประโยชน์แก่การศึกษาในครั้งนี้

แบบสัมภาษณ์เพื่อทำการวิจัย
เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะ
เพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี”

สัมภาษณ์ :

พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีที่มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๓ รูป และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องจำนวน ๖ ท่าน รวม ๙ รูป/คน

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ จะใช้สำหรับเก็บข้อมูลตามทัศนคติของท่าน ผู้ศึกษาจะนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

กรุณาตอบคำถามด้วยความเป็นจริง ผู้ศึกษาจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับและนำเสนอเป็นภาพรวมเท่านั้น ไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อสถานภาพของท่าน ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณท่านอย่างสูงที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์ตอบคำถามในครั้งนี้

แบบสัมภาษณ์มีทั้งหมด ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้บอกถึง ข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....อายุ.....ปี.....

๑.๒ สถานภาพ.....

๑.๓ ตำแหน่ง.....

๑.๔ ระดับการศึกษา.....

๑.๕ อื่น (โปรดระบุ)

๑.๖ วัน/เวลาที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน ดังนี้

๒.๑ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย

ท่านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพร่างกายของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีสุขภาพอนามัยที่ดี อย่างไรก็ตามบ้าง ?

.....
.....

๒.๒ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์

ท่านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพจิตของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้มีจิตใจสงบเข้มแข็ง อารมณ์ดี ร่าเริง เบิกบาน ด้วยวิธีการใดบ้าง ?

.....
.....

๒.๓ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม

ท่านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้ชุมชนได้ใช้ชีวิตในสังคมด้วยดีและมีความสุขไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ด้วยวิธีการใดบ้าง ?

.....
.....

๒.๓ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา

ท่านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดยไม่ให้เห็นแก่ตัวและพัฒนาจิตวิญญาณให้สูงขึ้นด้วยวิธีการใดบ้าง ?

.....
.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน

๓.๑ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย

.....
.....

๓.๒ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางอารมณ์

.....
.....

๓.๓ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม

.....
.....

๓.๔ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา

.....
.....

ขอบคุณที่กรุณาตอบคำถามที่เป็นประโยชน์แก่การศึกษาในครั้งนี้

พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณฺโณ (อินกอง)

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสถานที่

ภาคผนวก ข

หนังสือขออนุญาตผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/๗ ๑๗๖๒

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาวิศวกรรม คณะวิศวกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง 8 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์
เรียน พระเมธาวินัยรส, รศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวณโณ นามสกุล อินกอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๕๒๐๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่
ในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณา
ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

พระเมธาวินัยรส
ม.ค.ค.บ.
(พร/มจร/นเรส/น.อ.)
๑๑ ก.ค.๖๓

พระอุดมสิทธินายก
(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวัสดิ์ จิตวณโณ
โทรศัพท์ต่อ : ๐๖๕-๓๙๓๙๕๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ๑ ๑๗๖

วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.

ด้วย พระมหาสวีสดี ฉายา จิตวณฺโณ นามสกุล อินกอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๔๒๐๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่
ในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณา
ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(Signature)
(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๐๗๗๗๗๗

(Signature)
พระปลัดระพีณ พุทธิสารโร, ผศ.ดร.

.....

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวีสดี จิตวณฺโณ

โทรศัพท์ : ๐๖๕-๓๙๓๙๕๕๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๗๘

วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เรียน พระมหานิกธ ฐานุตโร, ดร.

ด้วย พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวณฺโณ นามสกุล อินกอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๔๒๐๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ ในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหานิกธ ฐานุตโร,ดร.)

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวัสดิ์ จิตวณฺโณ

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๖๕-๓๙๓๙๕๕๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๒๒

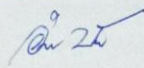
หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี่ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

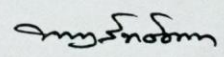
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์
เจริญพร รศ.ดร.อำนาจ บัวศิริ
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวณฺโณ นามสกุล อินกอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๕๒๐๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่
ในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา
แล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณา
ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์
๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๓ : มังวิญญูโนะ

เจริญพร

(พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวัสดิ์ จิตวณฺโณ
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๖๕-๓๙๓๙๕๕๕๔

ภาคผนวก ค

ภาคผนวก ค ผลการหาค่าความสอดคล้อง IOC และค่า CVI

ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
(Index of Item objective congruence = IOC)
สารนิพนธ์เรื่อง "การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธ
บูรณาการในจังหวัดนนทบุรี"
ผู้วิจัย : พระมหาสวัสดิ์ ฐิตคุณโณ (อินทอง)
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การมีส่วนร่วม ๔ ด้าน

		ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุปและประมวลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า ioc	แปลผล
๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ									
๑	พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอโครงการเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๒	พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการวางนโยบายเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๓	พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในด้านหาความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ									
๑	พระสงฆ์จัดกิจกรรม ลด ละ เลิก เหล้าบุหรี่ในช่วงเข้าพรรษา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๒	พระสงฆ์ให้ความรู้เกี่ยวกับภัยของเหล้าและบุหรี่แก่ประชาชน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๓	พระสงฆ์ติดป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายห้ามสูบบุหรี่ ห้ามดื่มเหล้าภายในวัดและชุมชน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้

อินทอง

	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุปและประมวลผล			
	๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า ioc	แปลผล	
๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์									
๑	พระสงฆ์มีการติดตามและประเมินผลสำเร็จจากการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒	พระสงฆ์จัดทำรายงานผลการส่งเสริมเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๓	พระสงฆ์นำผลการดำเนินงานในปีที่ผ่านมาปรับปรุงแก้ไข	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล									
๑	พระสงฆ์เป็นตัวอย่างที่ดีในการลดละเลิกเหล้าบุรี	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒	พระสงฆ์สามารถโน้มน้าวให้ประชาชนลดละเลิกเหล้าบุรีได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๓	พระสงฆ์เป็นแกนนำในการเสริมสร้างชุมชนปลอดเหล้าบุรี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้

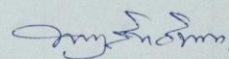
สุขภาวะ ๕ ด้าน

	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุปและประมวลผล			
	๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า ioc	แปลผล	
๑. สุขภาวะทางกาย									
๑	ประชาชนในชุมชนสุบบุรีนี้ลดลง	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒	ประชาชนดื่มสุราหรือสิ่งมีเมาน้อยลง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๓	ประชาชนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๒. สุขภาวะทางอารมณ์									
๑	ประชาชนมีความสุขทางจิตดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๒	ประชาชนมีสติในการดำเนินชีวิต	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๓	ประชาชนควบคุมอารมณ์ตนเองได้ดี	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้

กฤษณ์

	ผู้เชี่ยวชาญคนที่						สรุปและประมวลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า loc	แปลผล
๓. สุขภาวะทางสังคม									
๑	ประชาชนชอบช่วยเหลือผู้อื่น	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๕	๐.๘	ใช้ได้
๒	ประชาชนเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๓	ประชาชนช่วยคนอื่นให้เลิกเหล้าบุรีได้	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๔. สุขภาวะทางปัญญา									
๑	ประชาชนมีความรู้เรื่องโทษภัยของเหล้าบุรี	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒	ประชาชนสามารถบอกให้ผู้อื่นรู้ถึงโทษภัยของเหล้าบุรี	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๓	ประชาชนรู้ทันถึงโทษภัยของเหล้าบุรี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐	ใช้ได้
๕. สุขภาวะทางจิตวิญญาณ									
๑	ประชาชนไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับเหล้าบุรี	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒	ประชาชนไม่สนับสนุนให้มีการซื้อขายเหล้าบุรี	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๓	ประชาชนสั่งสอนลูกหลานไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับเหล้าบุรี	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้

รับรองตามนี้

พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.

ประธานที่ปรึกษา

ผลการหาค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา

(Content Validity Index = CVI)

สารนิพนธ์เรื่อง "การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธ
บูรณาการในจังหวัดนนทบุรี"

ผู้วิจัย : พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณฺโณ (อินทอง)

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อคำถาม	ความคิดเห็น					จำนวนผู้เชี่ยวชาญ ที่เห็นสอดคล้อง	CVI รายข้อ
๑. ท่านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี อย่างไรบ้าง ?	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑.๐๐
๒. ท่านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี อย่างไรบ้าง ?	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑.๐๐
๓. ท่านมีส่วนร่วมในผลประโยชน์เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี อย่างไรบ้าง ?	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑.๐๐
๔. ท่านมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่เชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดนนทบุรี อย่างไรบ้าง ?	✓	✓	✓	✓	✓	๕	๑.๐๐

หมายเหตุ : ✓ แทนค่าความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญให้คะแนน ๓ หรือ ๔

รับรองตามนี้

พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.

ประธานที่ปรึกษา

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบค่า
ความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Try out)

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ๑๘๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม

กราบเรียน พระเดชพระคุณพระธรรมรัตนารักษ์ เจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี

เจ้าอาวาสวัดเขียนเขต พระอารามหลวง

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวณฺโณ นามสกุล อินกอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๔๒๐๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่
ในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระภิกษุในการปกครองของพระเดช
พระคุณ จึงขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวม
ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะขึ้นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความเคารพอย่างสูงยิ่ง

(พระอุดมสิทธิญาณ, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวัสดิ์ จิตวณฺโณ

โทรศัพท์ : ๐๖๕-๓๙๓๙๕๕๔

ภาคผนวก จ
ค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha coefficient)

ผลการหาค่า Reliability (Alpha)

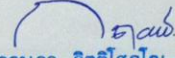
เรื่อง "การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัดนนทบุรี"
ของ พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณโณ (อินทอง)

Case Processing Summary

	N	%
Valid	30	100.0
Cases Excluded ^a	0	.0
Total	30	100.0

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.864	20

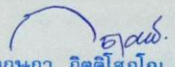

พระมหาทฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
A1	79.33	30.368	.251	.864
A2	79.33	29.402	.499	.858
A3	79.23	28.047	.621	.852
A4	79.17	27.523	.642	.851
A5	79.07	28.616	.440	.858
B1	79.00	28.621	.409	.860
B2	78.93	29.237	.334	.863

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
B3	79.10	27.610	.512	.856
B4	79.20	29.476	.376	.861
B5	79.23	29.151	.401	.860
C1	79.17	30.557	.256	.864
C2	79.10	28.162	.545	.854
C3	79.00	28.414	.509	.856
C4	79.07	27.444	.578	.853
C5	79.10	28.369	.443	.859
E1	79.07	28.961	.445	.858
E2	79.07	29.306	.376	.861
E3	78.93	27.513	.571	.853
E4	79.03	27.895	.440	.859
E5	78.93	28.202	.457	.858

 พระมหาคุณชญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.

...../...../.....

ภาคผนวก ฉ
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/๒๐๔

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี่ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระเดชพระคุณพระราชันท์มุนี เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี
เจ้าอาวาสวัดบึงขังวิทยุพระอารามหลวง
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวณโณ นามสกุล อินททอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๔๒๐๔
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้า
บหรี่ในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระภิกษุในเขตปกครองของพระเดช
พระคุณ จึงขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บ
รวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ
ความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวณโณ

พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวณโณ

๖ ส.ค. ๖๓

ขอแสดงความเคารพอย่างสูง

พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวณโณ

โทรติดต่อ : ๐๖๕-๓๐๓๓๐๕๕๔

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์การวิจัย

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ก ๑๕๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบเรียน พระราชันนันทน์ เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาสวัดบัวขวัญพระอารามหลวง
สิ่งทีส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวณฺโณ นามสกุล อินกอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๔๒๐๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัด
นนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์พระเดชพระคุณ ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวม
ข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดช
พระคุณด้วยดีและขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้
จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

วิมลในวิมลธรรม

พระมหาสวัสดิ์

๖ ธ.ค. ๖3

ขอแสดงความเคารพอย่างสูง

(พระอุดมสิทธิชนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวัสดิ์ จิตวณฺโณ

โทรศัพท์ต่อ : ๐๖๕-๓๙๓๙๕๕๔

ที่ ฮว ๘๐๐๕๒/ว ๑๕๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง 8 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอรังษีไศล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8203, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๓๗ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูโอภาสนนทกิตติ, ผศ.ดร. เจ้าคณะอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวณโณ นามสกุล อินกอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๔๒๐๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัด
นนทบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี
และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในดลใจ
พระครูโอภาสนนทกิตติ
๓๑ ก.ค. ๖๓

ขอแสดงความนับถือ

พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวัสดิ์ จิตวณโณ
โทรศัพท์ต่อ : ๐๖๕-๓๓๓๐๙๕๕๔

ที่ อา ๘๐๐๕.๒/ก ๑๔๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอนิคมพัฒนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓

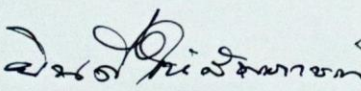
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูวิมลสุวรรณกร รองเจ้าคณะอำเภอปากเกร็ด เจ้าอาวาสวัดผู้
สิงห์สงมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

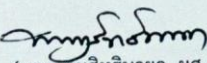
ด้วย พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวนโณ นามสกุล อินทอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๔๒๐๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัด
นนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี
และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

พระครูวิมลสุวรรณกร
(รองเจ้าคณะอำเภอปากเกร็ด)
เจ้าอาวาสวัดผู้สิงห์
31/กค./๖3

(พระอุดมลิทธินายก, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวัสดิ์ จิตวนโณ
โทรศัพท์ : ๐๖๕-๓๐๙๓๐๙๕๕๔

ที่ อว ๕๐๐๕๒/ก.๑๕๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โถงบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอรับบัว
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : ggs.mcu.ac.th
E-mail : ggs@gmcu.ac.th

. ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร คร.ธวัชชัย กรรมการ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบ่อ (นันทวิทยา)
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาสวีสดี ฉายา จิตตวณโณ นามสกุล อินทก่อง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๔๒๐๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัด
นนทบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี
และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

วิเศษ อนุเคราะห์
ธ. ธวัชชัย

พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวีสดี จิตตวณโณ
โทรศัพท์ : ๐๖๕-๖๖๖๖๕๕๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ก๑๕๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายจุมพต ตระกูลนุช วัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาสวัสด์ ฉายา จิตวณฺเณ นามสกุล อินทกอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๔๒๐๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัด
นนทบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี
และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้
จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

อินทร์ในธรรมคุณกรรณ
Damm Chinnong

3/ ก.อ. ๕3

พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวัสด์ จิตวณฺเณ
โทรศัพท์ : ๐๖๕-๓๙๓๙๕๕๕๕

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ก ๑๔๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายประยูร จรเจริญ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาสวัสดิ์ ฉายา จิตวณฺโณ นามสกุล อินกอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๔๒๐๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัด
นนทบุรี" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี
และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ยื่นต่อที่ ศส.จ.นนทบุรี
นายประยูร จรเจริญ
๒๒ ส.ค.๖๓

ขอเจริญพร

(พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวัสดิ์ จิตวณฺโณ
โทรศัพท์ต่อ : ๐๖๕-๓๙๓๙๕๕๔

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๔๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี่ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นางสาวรัชดา ธนกุลศิริ เจ้าหน้าที่งานธุรการชำนาญงาน
สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาสวัสดิ์ ฉายา ชิตวณฺโณ นามสกุล อินกอง รหัสประจำตัวนิสิต ๖๒๐๑๒๐๔๒๐๕
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อลดเหล้าบุหรี่ในจังหวัด
นนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ที่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี
และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

พระมหาสวัสดิ์ ฉายา ชิตวณฺโณ

ขอเจริญพร

พ.ศ. ๒๕๖๓

(นางสาวรัชดา ธนกุลศิริ)

1๐ ก.ค. ๒๕๖๓

(พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน : พระมหาสวัสดิ์ ฉิตวณฺโณ

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๖๕-๓๔๓๙๕๕๕๔

ภาคผนวก ซ
ภาพการเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ ๑. พระราชนันทมณี (ไสว สุขวโร ป.ธ.๔) เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี เจ้าอาวาส
วัดบัวขวัญ พระอารามหลวง (๖ สิงหาคม ๒๕๖๓).

สัมภาษณ์ ๒. พระครูวิมลสุวรรณกร รองเจ้าคณะอำเภอปากเกร็ด เจ้าอาวาสวัดกู่
(๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓).

สัมภาษณ์ ๓ พระครูโสภาสนนทกิตติ์ (ศักดิ์ดา โสภาโส ,ดร.)เจ้าคณะอำเภอบางกรวย เจ้าอาวาสวัดจันทร์
(๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓).

สัมภาษณ์ ๔. ดร.รัชชัย วรรณิกัร ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบ่อ (นันทวิทยา)
(๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๓).

สัมภาษณ์ ๕. นายจุมพล ตระกูลสุข วัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรี. (๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓)

สัมภาษณ์ ๖. นายประยูร จรเจริญ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด นนทบุรี
(๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓).

สัมภาษณ์ ๗ นางสาวรัชชดา ชนดลศิริ เจ้าหน้าที่งานธุรการชำนาญงาน สำนักงานปลัดกระทรวง
สาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี (๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๓)

สัมภาษณ์ ๘ นางวิภาภรณ์ เกิดนาค ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลบางสีทอง
(๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๓)

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณฺโณ (อินกอง)
- เกิด : วันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒
- สถานที่เกิด : สกลนคร
- อุปสมบท : วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๘
- สังกัด : วัดบ่อ ตำบลปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
- หน้าที่ : เจ้าอาวาส : วัดบ่อ
- การศึกษา : ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์
 : ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ (พธ.บ.)
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เข้าศึกษา : เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๒
- สำเร็จการศึกษา : เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๔
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดบ่อ เลขที่ ๑๑๐ หมู่ที่ ๒ ตำบลปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
 โทร. ๐๖๕-๓๙๓๙๕๕๕